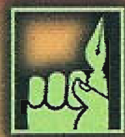
Yemin Olsun ki

aksamu'l-kur'an

Prof. Dr.
Sadık Kılıç

بسم الله الرحمن الرحيم

İhtar Yayıncılık No:14
Kur'an Serisi:4

Dizgi-İçdüzen
Hüseyin TETİK

Kapak
SİNA

Baskı
Eramat

İstanbul-Ekim 1996

ISBN-975-7849-43-x

İhtar Yayıncılık
P.K.:18 Tel: 233 56 53
ERZURUM

Prof.Dr.Sadık KILIÇ

YEMİN OLSUN Kİ
-AKSAMUL KUR'AN-

İhtar Yayıncılık

İçindekiler

SUNUŞ

Kur'an-ı Kerim'i gayesine uygun olarak anlayabilmek için tarihî bilginin yanısıra, bazı hususiyetlerin de aydınlatılması lazımdır. Bu cümleden olmak üzere, Kur'an'da geçen yemin ifadeleri, dikkat çekici ve ilgi uyandırıcıdır. Kur'an'ı okuyan kimse, yemin keyfiyeti hakkında daima, "Niçin, gayesi nedir?" gibi istifhamlar belirtebilir... Gayet açıktır ki, Kur'anî muhtevanın anlaşılabilir olması da Kur'an hakkındaki niçinlerin çözümlenmesine bağlıdır. Böyle bir düşünceyle, Kur'an'daki yeminleri konu alan bu çalışmayı yaptım...

1979 yılında Muhterem Hocam Prof. Dr. Suat Yıldırım'ın gözetiminde yapmış olduğum ve sonra, yeniden gözden geçirme imkanı bulduğum bu çalışma esnasında konuyu, esas olarak dört tefsir kitabından takip ettim... *Tefsîr-i İbn Kesîr, Ruhu'l-Meânî, el-Keşşâf ve Envaru't-Tenzil...* Bunun yanında, başlıca tefsîr usûlü kitapları da, faydalandığım eserler arasındadır. Öte yandan mevzûyu, bu sahada yazılmış tek müstakil eser olan, İbnu'l-Kayyim el-Cevziyye-(ö.751/1350)'nin *et-Tıbyân fî Aksâmi'l-Kur'an* adlı kitabından da takip ve kontrol ettim... Tefsir kitaplarından konuyu takip ederken gördüm ki, kasem mevzûu, ilgili ayetler geçtikçe işlenmiş ve konu üzerinde ancak o zaman durulmuştur.. Konuyu çerçevelemeye, önce kasemle ilgili ayetlerin tesbiti ve sonra da zikrettiğimiz kitaplardan, beni ilgilendiren yönüyle, tefsirlerinin kaydedilmesiyle başladım.. Usûl kitaplarından da, konunun gramerle ilgili yönlerini tesbit etmeye gayret ettim..

Şunu belirtmek gerekir ki, usûl kitaplarında "*Aksâmu'l-Kur'an*" başlığı altında sunulmuş ve sınırlı bir çerçevede ele alınmış olan konu, benim bu araştırmamda biraz daha vüs'at kazanmıştır. Meselâ, adı geçen kitapalrda, "kasem edenler" kategorisinde yalnız Allah ve Rasûlü gösterilmiş iken, ben bunlara ilaveten fert ve zümre olarak başkalarını da katma zorunluluğunu duydum.. Çünkü, "kasem" umumî adı

altında, onunla ilgili herşey ve herkesi toplamak gerekliydi..

Kendisine kasem edilen varlıklar konusunu işlerken, "*efradını cami ağyarını mani..*" bir yol izlemeyi yeğledim. Bu yüzdendir ki, isim olarak vermenin yamsıra, sağlam nakil ve doğru tesbitlerin ışığında bunların niteliğini de açmayı gerekli gördüm.. Yine farkedilebileceği gibi, kasem vasıtasıyla tekîd edilen konular da, farklı bir tasnife tabi tutulmuştur.. Diğer bilgi kaynaklarından farkı, konuların daha da çeşitlilik kazanmış olmasıdır..

Bu çalışmamın yürütülmesi esnasında, her zaman olduğu, ilgi ve yardımlarını esirgememiş olan Muhterem Hocam Prof. Dr. Suat YILDIRIM'a ve yardımını gördüğüm bütün dostlarıma şükranlarımı sunmayı bir borç bilirim..

Prof. Dr. Sadık KILIÇ
Erzurum, 1996

KURÂN'DA YEMİNLER

I. BÖLÜM

A) Kasemin Nahvî Yönü:

Kasem bir konuyu te'kid etme sadedinde gelen bir ifade tarzıdır. Kuvvetlendirme işi, bazen normal olarak fiillerle yapıldığı gibi, fiillerin zikredilmediği hallerde bazı harfler vasıtasıyla da yapılmaktadır. Fiil kullanıldığında esas sîga أقسم veya حلف fiillerinin ب harf-i cerriyle muksem bihe teaddî etmesi şeklinde gelir. Kasemden sonra da muksem aleyh gelir, bu da kasemin cevabıdır.[1] En çok kullanılan yemin edatları; waw, bâ, tâ ve hemzedir (والله-تالله-بالله-آلله şeklinde).[2] Tâ ve waw, "bâ"dan daha az kullanılır. Bâ edatı, ma'lum olduğu üzere "birlikte" manasına gelir; tâ ise, أماننا ve حياتا de olduğu gibi kelimenin sonunda gelebilir.[3] Kasem harflerinin aslı bâ harfidir. Waw harfini bâ'dan bedel addedip, kasemi ona tahsis etmişlerdir. Çünkü waw, bâ'nın mahrecinden çıkar. Waw harfinin bâ harfinden daha çok kullanılmasının sebebi; bâ harfinin kasem fiillerinin sılasına bitişik olarak gelmesine mukabil, fiillerden başkasına da bitişik olarak gelmesidir. Kasemin cevabının başına dört harf gelir: إن-ما-لا ve لام.

Bunlardan لام ve إن geldiğinde cevabı vücûben olumlu kılar ve de cevabı menfî kılarlar. Meselâ:

والله ماقام زيد ; Vallahi Zeyd kalkmadı,

---

1 Mennâu'l-Kattân, **Mebâhis fi Ulûmi'l-Kur'an**, Beyrut-1973, s. 29.

2 İbnu Hâleveyh, **I'rab-u Selâsîne Sûre mine'l-Kur'an**, s. 37.

3 **İslâm Ansiklopedisi**, kasem maddesi, VI, 376.

ولقد قام زيد ; (Vallahi) muhakkak Zeyd kalktı, gibi.[1]

Waw ve başka kasem harflerinin girmediği üç yer vardır ki, buralara yalnız bâ harfi girer:

a- Muksem bih gizli kaldığında. Meselâ lafza-ı Celâle'yi izhar etmediğimizde şöyle deriz: بك لاجتهدن يارب ; Ey Rabbim, Celâlin hakkı için mutlaka çalışacağım. Veya, lafza-ı Celâle'yi zikretmeyi dileyip de 'ondan kinaye yapmak istediğimizde: به لالزمن المسجد :"O'na andolsun ki, Mescid'den ayrılmayacağım." dememiz gibi.

b- Bir insana karşı yemin edip de kendisine ta'rizde bulunulduğunda şöyle dememiz gibi: بالله إلا زرتني وبالله لما زرتني (Yani: Billahi sen beni ziyaret etmeliydin ve billahi ziyaret etmedin). Burada lafza-ı Celal'in başına waw getirilemez.[2]

c- Kasem fiilinin izhar edilmesi. Meselâ أحلف بالله :"Allah'a andolsun.." diyebilirsin, fakat أحلف والله diyemezsin.[3]

"Tâ" harfine gelince, bu harf waw harfinden bedel olup, kasem harflerinin en zayıfıdır. Çünkü tâ, "waw"dan bedel, waw da "bâ"dan bedeldir. Böylece bâ ile arası uzamıştır. Tâ ancak lafza-ı Celal'in başına gelir ve teaccüb ifade eder.[4] Ama nadiren başka isimlerin

[1] **I'râb**, s. 41.

[2] İbnu Sîde (ö.448/1056), **el-Muhassas**, IV, 13, 110.

[3] İbnu Sîde, a. y. Waw harfinin "bâ"dan sonra geldiğini söyleyen nahviyyunun sözüne rağmen, bâ harfi "waw" daha az kullanılmıştır (ez-Zerkeşî (ö. 794/1392)); **el-Burhân**, III, 44.

[4] İbnu-u Sîde, IV, 113, 111.

başına da geldiği duyulmuştur. Meselâ تالرحمن ، ترب الكعبة gibi.[1]

1) Kasemden Önce "Waw"a Bedel Olarak Gelen Şeyler:

Kasemde bazen waw harfi düşer, bunun yerine başka harfler gelir. Bunları şöylece tasnif edebiliriz:

a- Bunlardan birisi اى هاالله ذا şeklindeki sözdür. اى'nin anlamı 'نعم' :"evet"tir. هاالله'nın anlamı ise, والله'dir. Görüldüğü gibi Lafzatu'llah'ın başındaki ها, wawdan bedel olarak gelmiştir. Bunun içindir ki هاوالله ذا denilemez. Halîl b. Ahmed (ö. 175/791) buradaki ذا harfi için: "Bu, üzerine kasem edilen şeydir. Bununla إي والله للأمر هذا (yani; evet vallahi iş böyledir) kasdedilmiştir" demektedir. Peygamber (s.a.v.)'in ashabının da bu tarz yemini kullandıklarını görmekteyiz: قال ابو بكر عند النبي: لا ها الله[2].

الأمر kelimesinin hazf olunma sebebi, lügatte çok kullanılmasıdır. Böylece هاهوذا ve ها أنا ذا misalinde olduğu gibi ها, ذا'dan ayrılarak başa alınmamıştır.

b- آلله لتفعلن (Allah aşkı için hakikaten yapacak mısın?) Burada istifham elifi ها gibi

[1] el-Kastalânî (ö. 923/1517), **İrşâdu's-Sârî li Şerh-i Sahîhi'l-Buharî**, IX, 367; İbn Kayyim, **et-Tibyân fî Aksâmi'l-Kurân**, Beyrût, 1409/19888, s. 21.

[2] el-Kastalânî, a. y.

düşünülmüştür. Çünkü أوالله veya هاوالله denilemez.

c- أفالله لتفعلن Görüldüğü gibi lafza-ı Celal'in başındaki elif kat' elifidir. "Fâ"dan önceki elif ise istifham içindir. Fâ harfi ise atıf için gelmiştir. Lafza-ı Celâl'deki vasl hemzesinin kat' olması wawdan bedel olduğu içindir.[1] Buna göre mana şöyle olur: "Allah hakkı için, hakikaten yapacak mısın?". Görüldüğü gibi zikrettiğimiz bu üç yerde kasem "waw"ı düşmekte, onun yerine bir başka harf, bedel olarak gelmektedir.

2) Kasemde إي والله Şekli

Kasemde sıkça görüldüğü gibi kullanılan şekillerden biri de "evet" anlamına gelen إي'den sonra muksem bihin gelmesidir. Kurân'da da örneğine rastladığımız (Yunus, 43) bu kullanış için el-Muhassas'ta şu malûmata rastlamaktayız: إي والله, نعم والله demektir. Eğer "waw'ı hazfedersek lafza-ı Celale'yi mansub okumamız gerekir: نعم الله. Bunun gibi إي'den sonraki "waw"ı düşürürsek lafza-ı Celale'yi yine mansub okumamız gerekir: إي الله لأفعلن (Evet, Allah'a andolsun ki muhakkak yapacağım). "Waw"ın düşmesi halinde إي'nin okunuş biçiminde üç görüş vardır:

a- İki sakinin bir araya gelmesiyle "yâ" fetha okunur: إي الله لأفعلن.

[1] İbnu Sîde, IV, 13, 113.

b- "Yâ" harfini sakin ve ondan sonra gelen Lafzatu'llah'ın "lâm'ını ها الله 'de olduğu gibi şiddetli okuma: إي الله لأفعلن.

c- Bazıları buradaki yâ harfini düşürmekte ve kesreli bir hemze ile okumaktadır: إلله.[1] Bir başka görüşe göre tasdîk anlamında ancak kasem ile beraber kullanılır. Bunun içindir ki, muksem bih zikredilmediğinde kasem waw"ına bitiştiği duyulmuştur: إيو gibi. Bazen de "sekte ha"sı getirilirdi: إيوه gibi. Bu lafız bu gün Mısır dilinde yaygındır. Ebû Hayyan et-Tevhîdî (ö. 310/922), kasemle kullanılabildiği gibi, kasemin dışında da kullanıldığını iddia etmişse de, evlâ olanı yalnız kasemle kullanıldığıdır."[2]

3) Kasemde Hazf

Kasem arabların günlük yaşantısında çok sıkça kullanıldığından, söyleyiş kolaylığı getirmek için ifadede kısaltmalara gidilmiştir. Kurân'ın uslûbunda da çok görülen (meselâ: والسماء، والفجر، والضحى vs. gibi) kısaltmalardan birisi kasem fiilini düşürmek, bunun yerine bilhassa حرف القسم dediğimiz "waw"ı kullanmaktadır. Hatta arabların bâ ve waw gibi kasem harflerini kullanmadıkları da olur. Bunun yerine başka harfleri kullandıklarını görmekteyiz. Meselâ arablardan kasem ederken من ربى لأفعلن (Rabbime andolsun muhakkak yapacağım) diyen olduğu gibi من ربى انك لأشر (Rabbime yemin olsun ki sen çok kibirli ve şımarıksın) diyen de bulunmaktadır. Burada geçen من edatı kasemden

[1] İbnu Sîde, IV, 13, 114.

[2] el Âlûsî, Mahmûd (ö. 1270/1854), **Rûhu'l-Meânî fî Tefsiri'l-Kur'ani'l-Azîmi ve's-Seb'i'l-Mesânî**, XI, 136.

başka yerde kullanılmamaktadır. من 'deki ötreyi kaseme delalet etmesi için koymaktadırlar. من kasem anlamıyla ancak ربى'nin başına gelebilir. Buna göre من الله لأفعلن diye söylemek uygun düşmez.[1]

Öte yandan muksem bihi mecrûr eden kasem harflerinin düştüklerini görmekteyiz. Bu harflerin düşmesiyle, daha önce mecrur olan muksem bih mansub olur. Meselâ بالله لأفعلن :"Allah'a andolsun ki, muhakkak yapacağım" örneğinde bâ harfini düşürürsek lafza-ı Celale الله لأفعلن şeklinde okunur.

Ancak tâ harfinin getirilmesiyle teâccüb anlamı taşıyan تالله lafzında tâ harfinin düşürülmesi caiz değildir. Bunu nahiveiler hoş görmemişlerse de, تالله ifadesi çok az da olsa teaccüb manasının dışında kullanılmıştır. Şu kadar var ki, teaccüb kasdedildiğinde tâ harfini düşürmek caiz görülmez.[2]

Yemin arabların konuşmasında çok kullanıldığından hazf cihetine gidilmiştir, dedik. Bunun için bazen cümlenin mübtedâsına tekabül eden haber kısmının bile düşürüldüğünü görmekteyiz. Meselâ Kurân'ın da benimsediği (Hicr, 72) لعمرك ifadesinde haber hazf olunmuştur. Şöyle olmalıydı: لعمرك مما أقسم به (Muhakkak ki hayatın kendisine kasem ettiğim şeylerdendir).[3]

Arapların sırf kasem için kullanılan bu fiillerin ve harflerin yanında sözü kuvvetlendirdiği için kesinlik

[1] İbnu Sîde, IV, 13, 112.

[2] İbnu Sîde, IV, 13, 112.

[3] ez-Zemahşerî (ö. 538/1143), **el-Keşşâf**, II, 396.

ve ilim ifade fiilleri de kasem yerinde kullandıkları olmuş ve buna yemin ıtlak etmişlerdir.[1] Kurân'da böyle kasem sadedinde gelmiş örneklere rastlamak mümkündür: "O vakit Rabb'in kıyamet gününe kadar onların üzerine kendilerini en kötü azâba dûçar edecek kimseler göndereceğini yeminle i'lam ve hükmetti (el-A'raf, 167).

B) Cahiliye Çağında Kasem

Arablarda cemiyet hayatında yemin büyük bir rol oynar ve Zuhayr (Dîvan, I,) yemini; bir hakem tarafından vaz' olunan sualler ve meselenin arzettiği vuzuh kâbilinden, hakikatı belirtmede başlıca çare olarak zikreder.[2]

"Nefsin bir şeyi yapmaya veya yapmamaya azmetmesidir" diye de tanımı yapılabilen yemine half (الحلف) de tesmiye olunur. Zira muhâlefe (dostluk akdi) esnasında, onlardan biri arkadaşının sağ elini tutardı.[3] Böylece, "Yemin eden kimse bütün varlığının kıymetini öne sürmüş olur. İlk şart olarak yalan ve haksızlığın menfî birer kuvvet olduğu kabul edildiğinden, yalan yere yemin insanın ruhunu tehlikeye atar ve onun bütün varlığının kıymetini izale eder. Nitekim Kurân'da bu ele alınmıştır: "Şayet gücümüz yetseydi sizinle beraber çıkardık diye yemin edecekler..." ifadesinin hemen akabinde, yalan yemin etmekle nefislerini helak ettikleri beyan buyurulmaktadır: يهلكون أنفسهم :"Kendilerini helak ediyorlar" (Tevbe, 42). Buna göre yalan yemin, asılsız şeyi doğru gösterme çabasıyla edilen kasem, manevî planda bir helak vasıtası olduğu gibi, yadırganamayacak bir gerçek olarak da toplumun örgüsünü bozan bir fiildir Kasem, Allah'a karşı bir mükellefiyet kabul etmektir.

[1] el-Âlûsî, XXVIII, 109.

[2] **İslâm Ansiklopedisi**, Kasem Maddesi, VI, 375.

[3] **Mebâhis**, s. 291.

(ذمة الله ، ميثاق الله ، عهد الله) ve böyle bir ahde girişen kimse, yalan söyler veya sözünü tutmazsa, hem kendi ruhunu mahvetmiş hem de Allah'ı gücendirmiş olur. İşte bu sebeptendir ki yemin, ekseriya and içenin nazarında en yüksek kıymeti olan şeyden, şarta bağlı olarak feragı (berâ'a) şeklinde ifade edilir. Meselâ: انا برئ من حول الله وقوته إن فعلت كذا Eğer bunu yaparsam, Allah'ın kudretinden ve gücünden uzak olayım).[1]

Yemin, yemin edenin bütün kuvvetini ihtiva eden sözdür. (...) Yemine iştirak edenler, şahid sıfatı ile değil (hadîseye bizzat şahid olmaları zarurî değil), mesul birer şahıs sıfatı ile yemin eder. Yemin eden kimse söylediği sözlerde bütün varlığını ortaya sürer. Ruhu ve hayatı (لعمرى ، بنفسى ، بحياتى) veya sadece (عمرى), şerefi ve kuvveti veya zülüfleri, mızrak (Hamasa, s. 441, beyit 5) gibi şerefinin taalluk ettiği eşya üzerine yemin eder; bu yemin kabile ve akrabalığa (Kurân, sûre IV, 1; Tarafa, Dîvan, nr. 4, beyit 72) veya ekseriya yapıldığı gibi ecdada (وجدك ، وأبى) ve yemin edenin canını elinde tutan Allah'a içilen andın tamamıyla aynıdır(والذى نفسى بيده).[2] :"Varlığım, kudret ellerinde olan (Allah')a andolsun..." Bazı hareketlerle yeminin takviyesi İslâmiyette "tağlızu'l-yemin" veya "ta'zîmu'l-yemin" ismi altında resmen tanınmış bulunmaktadır. Nitekim yemin esnâsında göğüse Kurân veya Buhârî'nin Sahîh'i konulur. Böyle kuvvetli yeminlere "eymân bâliğa" da denilir (Sûre 68, 38; krş. "جهد ايمانهم", sûre 5, 58; 6, 109; 16, 40).[3] "Cehd" mübalağa yapmak, gücünün

---

[1] **İslâm Ansiklopedisi**, a. y.

[2] **İslâm Ansiklopedisi**, VI, 374, 375.

[3] **A. e**, VI, 375.

yettiği kadar takat sarfetmek anlamlarına gelir.[1] Böylece, yeminlerini kuvvetlendirerek yemin ettikleri şeyi kesinlikle yapacaklarını izhar etmiş olurlar.

Yukarıda zikredilen lafızla yemini kuvvetlendirme bazı fi'lî davranışlarla da yapılmaktadır. Bunlardan bazılarını zikredelim:

Tehvîl: Araplar, bir adamın yemin etmesini istedikleri zaman bir ateş yakarlar ve içine tuz atarlardı. Hılf (dostluk) ve yemin akidlerini bu ateşin yanında yaparlardı. Bu ateş adamakıllı parladığında yemin edecek kimseye şöyle derlerdi: النار تهددتك (Eğer yemini yerine getirmemişsen, bu ateş seni tehdît etsin, yaksın!) Eğer bu kimse akdi bozmuşsa yemin etmeden korkar ve kaçardı. Bunun için bu ateşe "نار التحالف" dedikleri gibi "نارالمهول" de demişlerdir.[2] Mevcudiyyeti, el-Kumeyt tarafından (el-Hâşimiyyat, nşr. Horovitz, nr. 4, beyit 36) da teyid edilen bu adet henüz kaybolmamıştır. Hâl-i hazırda, ateş yerine ekseriya bir daire kullanılmaktadır. Bazen boydan boya hatlar ile bölünmüş olan bu daireye, ekseriya gübre, kül, bez parçası kabilinden bazı şeyler konulur. Dairenin içine bir kılıç saplandığı ve aynı zamanda karıncalar konulduğu zaman yemin büsbütün azametli olur. Buna "şamla ve namla" yemin denilir.[3] Bir de yanında hılf akdi yaptıkları ateş vardır ki, bu ateşe adı المحاش verilmektedir.[4]

Yahut ele bir odun parçası alınır ve "bu odunun canı üzerine" kasem edilir ki buna da "دين العود" denilir. Başka halk adetleri de vardır. Meselâ: Çadırın

---

[1] ez-Zebîdî, **Ta'cu'l-Ârûs**, Cehede md. IV, 107; İbnu Manzûr (ö. 711/1311), **Lisânu'l-'Arab**. Cehede md. II, 330.

[2] Şükrî Âlûsî, **Bulûğu'l-Ereb fî Ma'rifet-i Ahvâli 'Arab**, II, 162.

[3] **İslâm Ansiklopedisi**, a. y.

[4] İbnu Sîde, IV, 13, 115.

kazığına el konulur ve bu elle bir parça ekmek ve kahve tutulur, kıbleye tevcih olunur.[1] "Gamûs" diye de bir yemin şekli zikredilmektedir. Buna göre, Kâ'be'nin yanında suyla dolu küçük bir kuyuya ellerini sokarlar, akidleşirler, daha sonra elleriyle Kâ"be'ye dokunarak bu törenlerini bitirirlerdi.[2]

Eski araplar tabiatıyla, ilahlar ve ecdâd üzerine yemin etmekte idiler. Fakat Hz. Peygamber (s.a.v.) ecdad üzerine yemin etmeyi men etmiştir.[3] Kâhinler ekseriya tabiat tezahürleri üzerine and içerlerdi.[4] Mesela ünlü kâhin Sâtıh'ın aşağıdaki sözlerini buna örnek verebiliriz:

والشفق: Akşam aydınlığı hakkı için,

والغسق: Karanlık hakkı için,

والفلق: Şafak hakkı için,

اذا اتسق: Aydınlık getirdiği zaman ki,

إن ما انبأتك لحق: Sana söylediklerim mutlaka olacaktır.[5]

Hicaz'da bilhassa Menat, el-Uzza ve el-Lat (İbnu'l-Kelbî, Kitab el-Esnam, nşr. Ahmed Zeki Paşa, Kahire, 1322/1914, s. 14-16 vd. 19) üzerine kasem edilirdi.[6] Kurban üzerine yemin etmeye İslâmiyet'ten evvelki devirde rast geliniyor (Zuhayr, I, 50; Hamasa, s. 423, 10). Kurbanlık hayvanlar ve daha mebzul

---

[1] **İslâm Ansiklopedisi**, a. y.

[2] **Tâ'cu'l-Ârûs**, VI, 75.

[3] Buhârî, Menâkıbu'l-Ensâr, 26, Tevhîd 13, Edeb 74, Eymân 4; Müslim, Eymân 3; Tirmizî, Nüzûr 8, 9; Nesâî, Eymân, 45610; İbnu-u Mâce, Keffâret 3; Muvatta', Nüzûr 14.

[4] **İslâm Ansiklopedisi**, VI, 376.

[5] Dr. Toshihiko İzutsu, **Kur'an'da Allah ve İnsan**, çev. Süleyman Ateş, s. 164.

[6] İslâm Ansiklopedisi, VI, 375.

olarak, kurbanlık hayvanların sahibi üzerine edilen yeminler de vardır (Mesela: Hamasa, 715, beyit 6).[1]

Yemin edildiği zaman, yemine mutantan ve kudsî bir mahiyet verilmeye çalışılırdı. Nitekim tercihen mukaddes mahallerde yemin edilir. Eski devirlerde de mukaddes taşın veya ilah sanemi yakınında and içilirdi. İslâmiyet'ten evvel ve hatta sonra bilhassa Kâ'be'nin önünde yemin edilirdi.[2] Bir adak ile birlikte edilen yemin de şarta muallak olarak, nefsi tel'îne yaklaşır. Bu tarz yemin araplardan bilhassa bir intikam yemini şeklini alır. Nitekim İmriu'l-Kays (ö. 547/m.) intikamını almadan önce, ne et yiyeceğini, ne şarap içeceğini, ne koku süründeceğini, ne bir kadına el süreceğini, ne de başından canâba çıkaracağını söyler. Yemin eden kimse böylece kendi nefsi ile yaptığı teahhüdü (cehd) takviye etmiş olur. Umumiyetle savaştan önce yapılan bu gibi kasemlere sık sık tesadüf edilir (Hamasa, s. 301; Antara, XXI, 84).[3] Cahiliyye çağında kasemin kullanılışına birkaç misal vermek konuyu renklendirecektir sanırım:

لعمرك ما بالارض ضيق على امرئ

سرى راغبا او راهبا وهو يعقل

"Başın için söyleyorum ki, insan aklını kullandığı sürece ister arzuladığı şeye gitsin, ister sevmediği bir şeyden kaçsın, insana yeryüzünde hiçbir sıkıntı ulaşmaz" (Şenfere, Lâmiyyetu'l-Arab, beyt 4).

سعى الاعداء لا يألون شرا علي

ورب مكة والصليب

"Düşmanlar (bana karşı kötülük) yapmak için gayret ettiler. Mekke'nin Tanrısı'na ve salîbe

---

[1] **A. e.**, VI, 376.

[2] **A. e.**, VI, 375.

[3] **A. e.**, VI a. y.

andolsun ki, bana yapabilecekleri hiçbir kötülüğü geri koymuyorlar" (Adiy b. Zeyd).

فيا طير الأراك بحق رب براك

عساك تعلم اين حلوا

"Ey erâk (ağacı) üzerine konan kuş, seni yadatan Rabb'in hakkı için (nereye gittiklerini) söyle. Herhalde sen nereye gittiklerini biliyorsun" (Antere, dîvan, s. 128, beyt 2).

إني ومن سمك السماء مكانها

والبدر ليلة نصفها وهلالها

"Göğü yerine koyana, dolunay ve hilal durumundaki ayı yerine yarlaştirene and içerim" (Bâıs b. Şuraym el-Yeşkurî, el-Hamase, 175, 3).

لعمرك والمنايا غالبات

وماتغنى التميمات الحماما

"Başına andolsun ki gerçekten menaya geliyor. Temîmat (nazar boncukları) dahi himama (ölüme) karşı fayda sağlamıyor" (Dîvanu'l-Huzeliyyîn, XI, s. 62, Beyt 3, Sahru'l-Cay).[1]

İslâmî dönemde ise, Allah'tan başkasına yemin etmek yasaklanmıştır. Gerek zatına, gerek isim veya sıfatlarından birine olsun, ancak Allah'a yemin edilmelidir. Peygamber üzerine yemin etmek[2] yalnız Hanbelîler tarafından kabul edilmiş, fakat diğerlerince ittifakla mutebер sayılmamıştır.[3]

---

[1] Bkz. **Kur'an'da Allah ve İnsan**, s. 61, 98, 115, 116, 120.

[2] Hz. Ebû Bekir, Rasulullah adına yemin etti, hemen Rasul-i Ekrem; "yemin etme" buyurdu. Bkz. Ebû Davûd, Eyman, 10; Ahmed b. Hanbel, I, 219.

[3] **İslâm Ansiklopedisi**, VI, 377.

Ekseriye (Allah'ın şahid tutulduğu) yeminlerde Allah daha ziyade tarif edilir ve böylece, "Muhammed'i, hakikatı neşre gönderen" üzerine yemin edilir. Yahudîler de, "Muhammed" yerine, "Mûsa" demek suretiyle, aynı tarzda yemin ederler. Böylece yemin, muayyen vaziyetlere intibak edebilir. Bir çok kimseler diğerlerine tercihen, bazı yemin tabirlerini kullanmaktadırlar. Mesela; Peygamber 'canımı elinde tutan üzerine' (والذي نفسي بيده) diye yemin ederdi. Kalıbı, iki veya üç defa tekrar edilen yemin kuvvet kazanırdı.[1]

C) İslâm'da ıllah'tan Başkasına Yemin Edilmez

Anlaşıldığı vechile Allah'tan başkasına kasem etmek yasaklanmış, hatta böyle bir kimse şirk ile itham edilmiştir: "Kim Allah'tan başkasına yemin ederse muhakkak ya küfür işlemiştir veya şirke girmiştir".[2] Hal böyleyken, Peygamber (s.a.v.) babası üzerine yemin etmiş[3], Allah da, Kurân'da mahlûkuna kasem etmiştir. Biz bu hususu kısaca ele alıp işlemeye çalışacağız.

Sa'd b. Ubeyde'den gelen bir haberde şöyle denilmektedir: "İbnu Ömer ile beraber oturuyordum. O sırada İbnu Ömer "كلا و أبي" :"Hayır, asla! Babama and içerim ki..." diye bağıran bir adam işitti. Hemen İbnu Ömer; "Rasulullah 'ataya yemin etmek şirktir, ataya yemin etme' buyurdu" diye söyledi.[4] Yine aynı tarîkla gelen başka bir haberde ise Rasulullah'ın; "Allah, sizi, atalarınıza yemin etmekten men etti. Yemin eden Allah'a yemin etsin, etmezse sussun"[5] dediğini

---

[1] **A. e.**, VI, 376.

[2] Bkz. Tirmizî, Nüzûr, 9; Nesâî, Eyman, 4; İbnu-u Mâce, Keffârât, 2; Dârimî, Nüzûr, 6.

[3] Ebû Dâvûd, Et'ime, 36.

[4] Tahâvî, **Muşkilu'l-Âsâr**, Dâr-u Sâdır, Beyrut, 1333 h., I, 357. Ayrıca bkz. **Müsned-u Ahmed b. Hanbel**, II, 7.

[5] Tahâvî, I, 355.

öğrenmekteyiz. Bir diğer haberde ise, Allah'tan başkasına yemin eden kimsenin müşrik olduğunu görmekteyiz.[1]

Bir müşkil arzeden bu durumu Ebû Ca'fer et-Tahâvî (ö. 321/933) Muşkilu'l-Âsâr'da ele almış ve bu haberleri şöyle telif etmiştir: "Bize göre buradaki şirkten, sahibinin İslâm dışı olmasına sebep olan, onu İslâm'ın dışına çıkaran şirk kesdedilmiş olmamalıdır. Ancak, Allah'tan başkasına yemin etmemesinin gerektiğine dikkat çekilmiştir. Çünkü Allah'tan başkasına yemin eden, Allah'a yemin etmiş gibi, onu yemin ettiği hususa ortak (شريك) kılmış olur. Böylece kendisini Allah'a karşı kâfir yapan, onu dinden çıkaran şirkten ayrı bir şirkle müşrik olur.[2]

Peygamber (s.a.v.) Allah'tan başkasına yemini yasaklamış olmasına rağmen, kendisinin babasına yemin etmesi bir tezattır, diyenlere karşı ise Tahâvî şunları söylemektedir: "Cevabımız şudur: Bunda tezat yoktur. Fakat bunda iki mana vardır: Rasulün bir sözü başka bir vakitte, diğeri de bir başka vakitte söylenmiştir. Bunlardan sonra söylenen, birinciyi nesheder. Bu, yadırganacak bir husus değildir. Çünkü Allah'ın Kitabı'nda da nesh eden ayetler vardır..."[3]

Öte yandan Allah Teâlâ çeşitli varlıklara yemin etmiştir. Acaba, Allah'ın mahlûkuna kasem etmesi, ne yönden doğrudur? Buna hülaseten şöyle cevap verelim.

Allah Teâlâ mahlûkatına kasem etmiştir. Zira, bunlar kendilerini yaratana delalet etmektedir ki, O da Allah Teâlâ'dır. İnsanlar bundan ibret alsın diye, onların üstünlük ve faydalarına işaret edilmiştir. Hasan el-Basrî (ö. 121/739): "Allah mahlûkundan dilediğine kasem eder. İnsan ise ancak Allah'a kasem etmelidir"

---

[1] Tahâvî, I, 357.

[2] A. e. I, 358.

[3] A. e. I, 357.

demektedir.[1] Allah Teâlâ'nın varlıklara kasem etmesinde şu özellikleri görmekteyiz:

a- Birincisi: Aslında muzaf olan şey düşmüştür. والفجر aslında ورب الفجر :"Fecrin Rabbine kasem olsun..." şeklindedir, والتين aslında ورب التين :"İncirin Rabbine kasem olsun..." şeklindedir. Diğerleri de böyledir.

b- İkincisi: Araplar, bu şeylere saygı duyuyor ve onlara kasem ediyordu. Kurân da onların bildiği bu üslûb üzere nazil olmuştur.

c- Kasemde vacib olan, kasem eden kimsenin ta'zim ettiği veya yücelttiği şeylere kasem etmesidir. Kasem ettiği şey onun fevkindedir. Oysa Allah, her şeyin fevkinde olup hiçbir şey O'nun fevkinde değildir. Bunun için bazı kere kendi nefsine kasem etmiş, bazı kere de mahlûkuna kasem etmiştir. Zira mahlûkat bir bir Halık'a ve Yaratıcı'ya delalet etmektedir.[2] İbnu Ebi'l-Isba' (ö. 654/1256) "**Fevâtihu's-Suver**"de diyor ki: "Masnuâta kasem, Sâni'a kasem etmektir. Çünkü mefûlü zikretmek, dolayısıyla Fâil'i zikretmektir. Zira mefûlün var olması, Fâil olmadan muhaldir."[3]

Bundan anlaşılıyor ki, Allah Teâlâ'nın mahlûka kasem etmesinde yadırganacak bir yön yoktur. Kasem ettiği varlıklar, O'nun kudretinin birer tecellîgâhıdır. Böylece bu varlıkların adını zikretmekle, her defasında gücünün, kudretinin, ilminin yüceliğini zihinlere doğdurmakta, "her şeye gücü yeten Hâlık" motifini zihinlerde daima canlı tutmaktadır. Bu yüzdendir ki, İbnu Hâleveyh; mahlûka kasem edilmesinin güzel olduğunu söylemiştir.[4] Şa'bî (ö. 370/723) ise: "Yaratıcı,

---

[1] es-Suyûtî, Celâlu'd-Din (ö. 911/1505), **el-Itkan fi Ulûmi'l-Kur'ân**, VI, 47 (İbnu Ebî Hatim tahric etmiştir).

[2] ez-Zerkeşî, III, 42.

[3] es-Suyûtî, a. y.

[4] ez-Zerkeşî, a. y.

mahlûkundan dilediğine kasem eder, mahlûkun (insanların) ise ancak Halık'a kasem etmesi gerekir" demektedir.[1] Allah Teâlâ **şems, leyl, sema** ve **arz** gibi zahir isimlere kasem eder. Ama onların üzerine kasem etmez. Allah'ın, üzerine kasem ettiği şey ise; O'nun ayetleridir, ilâhî gerçeklerdir. Bu varlıkların "muksem bih" olmaları caiz olursa da "muksem aleyh" olmaları asla caiz değildir.[2] Bazen de sıfatlarıyla vasfedilen mukaddes nefsine (Sebe' 3) veya sıfat ve zatını gerekli kılan ayetlerine kasem eder. Şu halde, mahlûkatından bazısına kasem etmesi, bunların yüce Allah'ın ayetlerinden olmasına delalet ettiğindendir.[3]

Çünkü şahid getirilen bu varlıklar; manzarayı zenginleştiren, aslî manayı kavramaya hazırlayıcı bir rol oynayan figürlerdir. Delalet ederler, ama medlûl değildirler. Medlûl; onların varoluşlarının gayesi, ve onları var eden Varlık'tır, bu Varlık'ın fanî motiflerdeki tezahürünün menşeini idraktir. Yani, gaye değil vasıtadır.

D) Kurân-ı Kerîm'de Kasemin Gayesi

Nahviyyûna göre, kendisiyle haberin te'kid edildiği cümle kasemdir. Bu görüşten hareketle والله يشهد إن المنافقين لكاذبون : Allah şehadet eder (bilir) ki, o münafıklar yalancıdırlar (Münafıkûn, 1) ayetini bile kasem addetmişlerdir. Allah'ın bu sözünde bir şeyi haber verme var ise de, haberi te'kid etmek için geldiğinden, nahiv âlimleri bu cümleyi kasem diye isimlendirmişlerdir.[4] Bu ve buna benzer ta'riflerden anlaşılan şudur ki; kasemlerin Kurân'da bulunuş gayesi, bir yönüyle indiği toplumun belağat ve dil anlayışıyla ilgili, bir diğer yönüyle de Kurân'ın; hakikatları kuvvetlendirerek anlatmak için,

[1] İbnu Kesîr. Ebû'l-Fidâ (ö. 774/1372), **Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm**, IV, 246.

[2] es-Suyûtî, IV, 49.

[3] **A. e.**, a. y.

[4] ez-Zerkeşî, III, 40.

zaman zaman, böyle bir üslûbu seçmiş olmasıyla alakalıdır. Kasemlerin keyfiyyetini, Kurân'da bulunan diğer hususiyetler cümlesinden saymak lazımdır.

Kasemlerin Kurân'da arzettiği belâğat yüceliğine bakarak, sırf bu yönüyle muhatabını te'sir altına almaya çalıştığını söylemek çok uzak bir yorumdur. Çünkü, baştan aşağı ibretlerle, insanı hayrette bırakan gerçeklerle dolu olması, idrak ve insaf sahipleri için yeter, artar bile. Ebû'l-Kâsım el-Kuşeyrî; "Allah Teâlâ'nın kasemi, Kur'ân dilinin eksiksiz olması ve mânâyı te'kid etmek için gelmiştir. Böylece hüküm iki şekilde neticelenir: a- Ya şehâdetle, b- Veya kasemle. Allah Teâlâ Kitab'ında iki şekli de zikretmiştir ki, inkârcılara söyleyecek bir söz kalmasın" demektedir.[1] Allah Teâlâ'nın kelâmında bulunan kasem, şüpheleri yok eder ve ortadan kaldırır, delili kuvvetlendirir, haberleri vurgular ve hükmü en güzel biçimde anlatır.[2]

Allah Teâlâ'nın ilâhî hakikatlerini, kasem etmek suretiyle te'kid etmesi, bunlara inanmayanları cezalandıracağına bütün bu kasem ettiği şeyleri ("muksemun bih") şahid tutması demektir. Böylece semayı, arzı, güneşi, ayı Kendi yüce zatını, melekleri, şahid tutarak, dirilmenin, haşrin, azabın, hesabın, süâlin hak olduğunu, bu gerçekten yüz çevirmenin akibetinin hüsran olduğunu beyan etmek istemiştir. Sonra şunu ifade edelim ki; Kurân ihtiva ettiği gerçekler kadar lafızlarıyla, kelimeleriyle, kullanışlarıyla, üslûbuyla da bir mu'cizedir. Vecîzdir, ama hakikatlarıyla sadr (göğüs, hafıza) ve satırlara sığmaz. O, kemalin zirvesinde bir bina gibidir. O'nda hiçbir şey zaid değil ve hiçbir şey de O'nda eksik değildir. Değişmeyen yörüngesi üzerinde hareket eden ecrâmı, yolundan çok az bir saptırma, kâinatın kaosa düşmesine sebep olduğu gibi, Kurân'da bir şeyin yerini değiştirmek de O'nu kaosa düşürür. Öyleyse kasem vakıası O'nun

[1] **A. e.**, a. y.

[2] Subhi es-Salih, **Mebâhis**, s. 291.

kemalini tamamlayan bir tetimmedir. Tâlî değil, aslîdir. Bizleri peşinden sürüklemesi gereken de, kasemin te'kid ettiği hakikattir. Kısaca Allah yemine muhtaç değildir. Ve hakikatlerinin doğruluğu da şüpheli değildir ki, onları yeminle doğrulamaya çalışsın. Yemin keyfiyyeti, insanların gönüllerinde derin bir te'sir icra etmesi bakımından, Allah'ın mahlûkunu çok iyi tanıdığına delildir de.

Kur'an'da yer alan kasem cümleleri, müjdeler taşıdığı gibi, Kur'an'ın ikili üslûb özelliğine uygun olarak, uyarılar ve tehditler de ihtiva etmektedir... Meselâ, "*Hakîm Kur'an*" a kasem edilmiş olduğu Yasîn 2. ayet, bir müjdedir.. Bu, müminlere, Hz. Muhammed'in, Allah tarafından gönderilmiş olduğu müjdesidir. Daha sonra görüleceği üzere, *ve'n-nâzi'ât*.. yemin ifadesi, kâfirler için bir tehdit ve korkutma ile yüklü iken, bunun hemen peşinden gelen *ve'n-nâşitât*.. ifadesi de, müminlere müjdeler taşır, serinlikler sunar. Bu, ölüm anında, ruhlarının gayet kolay bir biçimde kabz olunacağı müjdesidir. Bunun gibi, ölümden sonra dirilişi, hesaba çekilmeyi vurgulayan kasem pasajları, müminler için rahmet iklimine dönüşürken, inançsızlar içinse, tam aksine, bir nıkmet ve azab kasırgasına tahavvül eder. Şu halde diyebiliriz ki, kasem ayetleri, bütün unsurlarıyla, muhatapların durumuna göre muhtelif anlamlar, îmalar ve işaretler taşıyabilmektedir.

Dikkat edilmesi gereken diğer bir husus da, kasem ifadelerinin, Kur'an'ın ana ve mühim konularını tesbitte birer işaret taşı mesabesinde olduklarıdır. Çünkü, dünyevî, kevnî, ahlâkî ve uhrevî değeri olmayan, insanı bir varoluş dönüşümünün eşiğine getirme mesajı taşımayan, ama salt bilgi değeri taşıyan hususlara değil, Kur'an mesajı bakımından öncelikli olan ve gözardı edilmesi, ciddi bunalımlara yol açabilecek olan mevzûlar hakkında kasem edilmiştir. Bu, gerek Cenab-ı Hakk'ın, gerekse kimi kez yeminle memur olan Hz. Peygamber'in kasemlerinin gerçek özelliğidir.

Bu noktada, Kur'an'daki yemin ifadeleri hakkında şöyle bir tasnif yapmanın mümkün olduğu görünmektedir. Kasem, onu yapanlar esas alındığında önce, ilahî, nebevî ve beşerî olmak üzere üç şıkta ele alınabileceği gibi, beşerî kasem formları da, kendi içinde bireysel ve toplumsal olmak üzere, iki şıkta mütalaa edilebilir. Hz. Peygamber'in (Yunus, 53; Sebe, 3), Habil'in (Maide, 27), şeytanın (Nisa, 119; Arâf, 17; İsra, 62), Hz. İbrahim'in (Enbiya, 54), O'nun babasının (Meryem, 46), vd. kasemleri bireysel yeminlere örnek teşkil ederlerken, Hz. Yusuf'un kardeşlerinin (Yusuf, 14, 73 ve 93), Hz Meryem'in kavminin (Meryem, 28), asi ümmetlerin (Şuarâ, 116; Yasin, 18) vd. ettiği yeminler de, toplumsal nitelikte yeminlere örnek olarak verilebilirler. Bu da bize, kasem etmenin, insanın özsel ifadesi olan dil ve üslûpta, maşerî bir hususiyet olduğunu gösterir.

Kurân'da Allah'ın nelere kasem ettiğine burada kısaca değindikten sonra, daha geniş bir şekilde **"Kurân'da Kasem Edilen Varlıklar"** bölümünde ele alınacağını ifade edelim.

Allah Teâlâ genel hatlarıyla üç şeye kasem etmiştir:

a- Zatına: Allah Teâlâ yedi yerde kendi nefsine kasem etmiştir.

1- Zariyât, 23: "Semanın ve arzın Rabbi'ne andolsun ki o haktır".

2- Yunus, 53: "De ki, evet Rabbim'e andolsun ki O, haktır".

3- Teğâbun, 7: "De ki 'Hayır öyle değil, Rabbim'e andolsun ki, siz mutlaka diriltileceksiniz".

4- Meryem, 69: "Binaenaleyh Rabbine andolsun ki, biz onları da şeytanları da elbette ve elbette mahşerde toplayacağız..."

5- Hicr, 92: "İşte Rabbine andolsun ki, onlara, topuna... elbette soracağız".

6- Nisa', 65: "Öyle değil, Rabbine andolsun ki, onlar ...olmadıkça iman etmiş olmazlar".

7- Meâric, 40: "Yine hayır. Doğuların, batıların Rabbine andederim ki..."

b- <u>Fi'line</u>: Şems, 5. والسماء وما بناها yani وبنائها :"Semâya ve onun kuruluşuna andolsun ki..."

c- <u>Mefûlüne</u>: والنجم اذا هوى (Necm, 1) :"Kaydığında yıldıza andolsun ki..."

والطور وكتاب مسطور (Tûr, 1)[1]:Tûr'a, satır satır yazılmış Kitab'a.. andolsun ki..."

Canlı cansız varlıkların tümü bu sınıfta müteâlâ edilebilir.

E) Kurân'daki Kasem Şekillerinin İncelenmesi

Kasem; kulanılan fiilin ya mazi veya muzarî sîgasıyla kullanılması şeklinde olur ki, genellikle حلف fiili ile أقسم fiili ve müştakları kullanılır. Veyahutta, bazı özel harflerin kullanılmasıyla yapılır (mesela: waw, bâ vs.). Fiillerin kullanılmasıyla (fiile bazı ziyadeliklerin yapıldığı, msl. فلا أقسم ، لا أقسم gibi, yerler müstesna) tezahür eden mânâ kuvveti, diğer kasem fiillerinin ifade kuvvetinden daha sönüktür. Fiillerin vurgu gücü daha çok donuklaşmış, matlaşmış bir sahneyi tedâi ettirmesine mukabil, özel harfler ile yapılan ve kasemin belağatını artırıcı harflerin de ilave edilmesiyle teşekkül eden kasem (قل إي وربي Yunus-53, فلا وربك Nisa-65)lerin etkisi kulaklarda çınlayan bir nida gibi, dinleyenlerin kalbine iniverınektedir. Böyle olunca fesahat, belâğat

---

1 ez-Zerkeşî, III, 42.

ve te'kid yönünden en çok dikkatleri üzerinde toplayan kasem; bu harflerle veya ziyadesi bulunan kasem fiiliyle yapılan türdür. Çeşitli formüllerden birini kullanarak insanlar tarafından yapılan kasem, her şekliyle Allah Teâlâ tarafından yapılan veya Rasûlü'ne yapmasını emir buyurduğu kasem çeşidi yanında sönük kalmaktadır.

Dikkatleri üzerine çeken bir husus, isyan ve inkârın veya başkaldırışın söz konusu olduğu yerlerde, kasemin şeklinin de mevzûunun gerilimine uygun olarak birden değiştiğidir (Şeytanın kasemi, فبعزتك :"İzzetin hakkı için..." Sad, 82). Bilhassa isyan ve asîliğin sembolü şeytanın cüret ve aşırılığını en uç noktaya götürerek yaptığı yemin ve, buna mukabil, aynı üslûb içinde, Allah'ın ona karşılık vermesi (bkz. Sad, 84-85), bize kasemin büyük bir takviye gücü olduğunu göstermektedir.

En önemli konular anlatılırken, kasemin en beliğ şekilde gelmesi diye kesin bir kaide tesbit edemeyiz. Ancak şu kadarını söyleyebiliriz ki, önemli konular üzerine kasem edilirken çoğunlukla kasemin belağatı göze çarpmaktadır. Kasem fiilleri genellikle bir haber şeklindeki hakikatler üzerine vaki' olur. Belirttiğimiz gibi bu tür formüllerin kullanılış biçimi tâlî veya sönük meselelerde olup, zaten pek bir belağati de haiz değildir. Bu tür kullanışlarda bazı formüller muayyen şahıs, zaman ve mekâna tahsis edilmiştir. حلف fiili genel anlamda kasem manasını taşıdığı halde, Kurân-ı Kerîm'de özellikle münafıklara hasredilmiştir (Bkz. <u>halefe</u> fiilinin kullanılış biçimi). Fakat münafıkların söz konusu olduğu yerde başka bir formülün de araya girdiğini görmekteyiz: أقسموا بالله جهد أيمانهم :"Bütün güçleriyle yemin ettiler..." (Bkz. Mâide, 53; Enâm, 109; Nahl, 38; Nûr, 53; Fâtır, 42). Adı gibi her fiili de şüphe celbeden münafık, ya kendisindeki bu bulanıklığı bünyesinde taşıyan bir fiile kasem etmiştir veya, bu formülde

görüldüğü gibi, yeminini kuvvetlendirerek bulanıklığa sunî duruluk akıtmaya çalışmıştır.

Bu kısa girişten sonra kasem kullanışlarıyla beraber görülen "muksem aleyh"in hazfi meselesini incelemeye çalışacağız.

Bazen kasemin cevabı zikredilmez. Bu çokça rastlanan bir keyfiyyettir. Tıpkı لو 'in cevabının hazfolunması gibi. Mesela; والفجر (Fecr, 1) ayetinde kasemin cevabı hazfolunmuştur. Bir görüşe göre bu cevab takdiren şöyledir: لتعذبن يا كفار مكة (Ey Mekke kâfirleri, siz mutlaka azab göreceksiniz). Veya diğer bir kavle göre cevab sûre içinde zikredilmiştir. O da, إن ربك لبالمرصاد (Şüphesiz Rabbin çok gözetleyendir) (Fecr, 14) ayetidir.[1] Alimler, Burûc Sûresi hakkında da aynı şeyi söylemişlerdir. Aslı لقد قتل şeklinde iken lâm ile kad hazfolunmuştur.[2] Çünkü mazi fiil kasemin cevabı olarak geldiğinde başına "lekad" edatının gelmesi lazım. Bu da ancak söz uzun olduğunda hazfolunur.[3] Keza İbnu Hâleveyh, Şems Sûresi'ndeki kasemin cevabı hakkında: "قد أفلح 'da gizli bir lâm bulunur. Bu lâm kasemin cevabında bulunan lâmdır. Aslı ise لقد أفلح olup kad "tavakku (vaki oluşu bildiren)" harfidir"[4] demektedir.

Bazen, yukarıda geçen bir ayetin ona delalet etmesi dolayısıyla cevab hazfolunur. Mesela لا أقسم بيوم القيامة ولا أقسم بالنفس اللوامة (Kıyame, 1-2) ayetlerinin cevabı

1 Mennâ'u'l-Kattân, s. 294.

2 ez-Zerkeşî, III, 45.

3 A. g. e., a. y.

4 İbnu Hâleveyh, s. 100.

mahzuftur. Ancak sonraki kısım olan أيحسب الإنسان أن لن نجمع عظامه (İnsan zanneder mi ki herhalde biz onun kemiklerini bir araya getirmeyeceğiz? Kıyame, 3) ayeti bu cevaba delalet etmektedir. Buna göre cevab şöyle olmalıdır: "Muhakkak diriltilecek ve hesaba çekileceksiniz."

Bazen de, muksem bihte muksem aleyhe delalet olduğundan, cevab hazfolunur. Zira muksem bihi zikretmekle maksad meydana gelir. Bununla da muksem aleyhin hazfi daha beliğ ve veciz olur. Mesela: ص والقرآن ذي الذكر (Saad. O şanlı şerefli Kur'ân'a yemin ederim ki...) (Saad, 1). Muksem bihin Kur'ân olmasında O'nun şanını yüceltmek vardır. Burada O'nun uydurulmuş olmayıp Allah katında gerçek olduğuna delalet vardır. Yani muksem aleyh, çoklarının dediği gibi إن القرآن لحق :"Muhakkak ki Kur'an haktır..." şeklindedir.[1] Bazen ise muksem bih hazfolunur. Mesela: قالوا نشهد انك لرسول الله (Şehadet ederiz ki Sen Allah'ın Rasûlüsün. Münafikîn, 1). Bu, نحلف أنك لرسول الله (Yemin ederiz ki Sen Allah'ın Rasûlüsün) demektir, zira; "yeminlerini kalkan edindiler" (Münafikûn, 2) ayetinin delaletiyle şehadet yemin manasındadır.[2]

1) Şartla Kasemin Bir Arada Bulunması ve Lâmu'l-Muvattıa

Bazen kasem şarta bitişik olarak gelir. Burada cevabın hangisine ait olduğu hususunda şu kural tesbit edilmiştir: Şartla kasemden hangisi öndeyse, cevab ona aittir. Kasemin önde bulunması haline şunu örnek verebiliriz: "(Vallahi) eğer vazgeçmezsen seni taşlarız" (Meryem, 46). Bu cümle aslen şöyledir: والله لئن لم...

1 es-Suyûtî, IV, 50.

2 ez-Zerkeşî, III, 45.

Lâmu'l-Muvattıa, cevabın şarta değil de mahfuz bir kaseme ait olduğuna delalet eden ve şartın başına gelen lamdır: لئن Buradaki lam, işte muvattıa lâmıdır. Böyle bir durumda cevab meczum olmaz. Buna delil de şu ayet-i kerimedir: "De ki, andolsun, ins ü cin şu Kurân'ın benzerini (meydana) getirmeleri için bir araya toplansa, yekdiğerine yardımcı da olsalar, yine O'nun benzerini getiremezler" (İsra, 88). Eğer لا يأتون بمثله cümlesi şartın cevabı olsaydı fiil meczûm (لايأتوا) olurdu. Bunun için bu lâma, "Lâmu'l-Muvattıa" veya "Lâmu'l-Müezzine" (cevabın kaseme ait olduğunu ilan eden, bildiren lâm) denilir.[1] Bu lam zaid bir lam olup, kasem lamı değildir. Bununla kasemin cevabının beklendiği ifade edilir, şartın değil. Zira şartın cevab olması uygun olmayıp, cevab bir haber olmalıdır.[2]

Bu lâmın şartın başına gelmesi vacib değildir. Bazen şarttan önce kasemin mukadder olmasıyla beraber hazfolunur. Mesela; "...Eğer diyegeldikleri (bu sözden) vazgeçmezlerse içlerinden o kâfir olanlara her halde pek acıklı bir azab dokunacaktır" (Mâide, 73). Bu ayetin başında "والله" mukadder olarak bulunduğu halde lam gelmemiştir. Yani: "...ولئن" olmamıştır.[3]

Şartla, lamu'l-muvattıanın birlikte bulunmasıyla meydana gelen kasem şekli Kurân'da oldukça fazladır.[4] Bu ifade Türkçe'ye aktarılırken, "Andolsun ki eğer..." diye aktarılması uygun düşecektir.

---

1 Mennâu'l-Kattân, VIII, 296, 7.

2 ez-Zerkeşî, III, 46.

3 A. g. e., a. y.

4 Bkz. Yunus, 22; Hûd, 9, 10; Enbiyâ, 46; Fussilet, 50; Tevbe, 75; Nisa', 73 vb.

2) Lekad (لقد)

Kurân-ı Kerîm'de kullanılan kasem şekillerinden birisi de لقد edatıdır. Görüleceği gibi iki harfin birleşmesinden meydana gelmiştir. Hangi vecihten kasem ettiğine geçmeden önce bu iki harf hakkında malûmat vermeye çalışacağız.

قد (Kad): Kad harfinin altı manası vardır:

1- Tavakku' ifade eder, yani; fiilin gerçekleşmesi beklenir. Bu durumda harf mazi ve muzari fiilin başına gelir. Mesela: قد يقدم المسافر "Müsafirin gelmesi beklenir". Fakat "Muğni'l-Lebîb" sahibi İbnu Hişam bu husustaki görüşünü şöyle açıklamaktadır: "Benim için üçüncü bir görüş daha vardır. Bu da kad harfinin aslen tavakku' ifade etmediğidir. Muzarinin başında tavakku' ifade etmesine gelince; kad olmaksızın da fiil tavakku' ifade eder. Çünkü gerçekleşme keyfiyyeti, istikbalde haber verilen şeyin şanındandır. (...) İbnu Mâlik'in bu husustaki sözü güzeldir: "Kad, gerçekleşmesi beklenen mazi fiilin başına gelir, fakat kad, tavakku' ifade ediyor denilemez. Muzarinin başına gelince kesinlikle tavakku' ifade etmez."[1] Ebû Hayyân et-Tevhîdî, "Şerhu't-Teshîl"de: "Mazi fiilin başına gelmesiyle tavakku' gerçekleşmez, çünkü ancak beklenen gerçekleşir demekle[2] kad harfinin aslen tavakku' ifade olmeyeceğini söylemiştir. Zebîdî ise kısaca şunu der: "Endelüs'te şeyhlerimizden öğrendiğimize göre, 'kad' harfi mazinin başına gelirse tahkik, muzarinin başına gelirse tavakku' ifade etmektedir."[3]

2- Takrîb ifade eder (maziyi hale yaklaştırır). Bu anlamda kad harfinin fiilin başına gelmesinin şartı, fiilin gerçekleşmiş olmasıdır.

---

1 İbnu Hişâm (ö. 761/1360), **Muğni'l-Lebîb**, I, 172; **Tâcu'l-'Arûs**, II, 462.

2 **Tâcu'l-'Arûs**, a. y.

3 A. e., a. y.

3- Tahkik ifade eder. Harf mazi fiilin başına geldiğinde tahkik ifade etmektedir. Mesela: قد أفلح من زكاها "Onu tezkiye eden kurtulmuştur" (Şems, 9).

4- Nefy ifade eder. İbnu Sîde şu misali nakletmiştir: قد كنت فى خير فتعرفه "Hayırda değildin ki, onu tanımış olasın". Fakat İbnu Hişam bunu garib bulur.[1]

5- Taklil ifade eder. İbnu Hişam'a göre iki çeşittir: a) Fiilin vuku bulmasını taklil etmek, mesela: قد يصدق الكذوب "Yalancı bazen çok az doğru söyler", b) Fiilin mutaallakını taklil etmek. Mesela, قد يعلم ما انتم عليه (Nûr, 64) ayetinde böyledir... Yani, "Sizin üzerinde bulunduğunuz hal ve duruma dair bilgi, Yüce Allah'ın sonsuz mâlumatının en azını teşkil eder..."[2]

6- Teksir: Bazı fiilerle beraber bulunursa "ربما" anlamı ifade eder. Zemahşerî: "Biz, yüzünü çok kerre göğe evirip çevirdiğini muhakkak görüyoruz" (Bakara, 144) ayeti hakkında " ربما نرى" demiş ve "görme çokluğunu" ifade ettiğini belirtmiştir.[3]

Lâm'a gelince; bu lamın müstakil olarak herhangi bir fonksiyonu yoktur. Sadece, düşen ve cümlesinden geriye bir şey kalmayan kasem cümlesinin cevabında vaki olan lamdır. Buna göre, mesela, "لقد جاء الربيع" cümlesinin aslı "والله لقد جاء الربيع" :"Allah'a andolsun ki, muhakkak bahar geldi..." dir.[1] İbnu Hişam ise şunu söyler bu hususta: "...Eğer, niçin lamı ancak kad ile söylüyorlar denilirse, derim ki; kasem cümlesi, cevabı olan ve üzerine kasem edilen cümleyi te'kid etmek için gelirlir."[2] İbnu 'Usfûr'a göre: "Kasemin cevabı olumlu ve çekimli bir mazi fiil olarak gelirse ve hale yakın olursa, lam ile kad birlikte gelir..."[3]

---

[1] İbnu Hişâm, I, 174.
[2] A. e., a. y.
[3] A. e., a. y., Tâcu'l-'Arûs, a. y.

Bunlar bize "لقد" ile başlayan cümlenin mahzûf bir kasemin cevabı olduğunu, en azından buradaki lam harfinin bir kasem cümlesine ait olduğunu gösterir. İbnu Haleveyh ise "لقد" ın i'rabını yaparken buradaki lam için; "Lam kasemin cevabıdır, "قد" ise tavakku' harfidir" demektedir.[4] Bütün bunlardan sonra şunu söyleyebiliriz: "لقد" da direkt olarak kasem anlamı mevcud değildir. Ancak lamın, düşen ve mukadder olan bir kasem cümlesinin cevabı olduğu kesinlik kazandıktan sonra, bu kasem cümlesinin anlamı parantez cümlesi olarak belirtilmeli, "lekad"e ise tahrik anlamı verilmelidir.

3) Lâ Uksimu (لا أقسم)

Kurân'da kullanışı en fazla dikkat çeken ve usûlcüler arasında da en fazla tartışma konusu olan, bu kasem şeklidir. Kurân'da yedi surede sekiz defa geçer.[5] 'أقسم' fiilinin faili Allah Teâlâ olup, ihtilafın nirengi noktasını buradaki "lâ"nın ne anlama geldiğini tayin hususu meydana getirir. Bu şekilde yapılan yeminde görüleceği vechile Lafza-ı Celale'ye kasem

---

[1] el-Antâkî, Muhammed, el-Minhâc fi'l-Kavâ'idi ve'l-I'râb, s. 301.
[2] İbnu Hişâm, I, 173.
[3] A. e., a. y.
[4] İbnu Hâleveyh, I'râb, s. 88, 129.
[5] Bkz. Vâkıa, 75; Hâkka, 38; Meâric, 40; Kıyame, 1, 2; Tekvîr, 15; İnşikak, 16; Beled, 1.

edilmemiş, başka mefhumlara yemin edilmiştir.[1] Bu hususlaki fikirleri şöyle sıralayabiliriz:

a- Buradaki lâ nafiyedir. Nafiye lâsının kasem fiilinin başına gelmesi, arabların sözlerine ve şiirlerinde oldukça yaygındır.[2] Nitekim, İmriu'l-Kays şöyle demiştir: لا وابيك يا ابنة العامري

لا يدعي القوم اني أفر

Hayır baban hakkı için ey Amirî'nin kızı,

Kavim benim kaçacağımı iddia etmez.

Bunun faydası, kasemi te'kid etmektir. لئلا يعلم أهل الكتاب "Ehl-i Kitab'ın bilmesi için..." (Hadid, 29) ayetinde olduğu gibi, zaid olduğu söylenmişse de, zaid olarak ancak sözün ortasında vaki olur. Şiirde de görüldüğü gibi İmriu'l-Kays onu kasidenin başına getirmiştir. Burada söylenmesi gereken "lâ"nın nefy için geldiğidir. Buna göre anlamı şudur: "Bir şeye ancak onu Ta'zim etmek için kasem edilir.[3] Benim onlara kasem ederek bu eşyayı ta'zim etmem asla i'zam sayılmaz. Bilakis onlar, bunun da üstünde ta'zime lâyıktırlar."[4]

b) Muksem aleyh olumsuz olunca nefyi te'kid için "lâ"nın gelmesi caiz olur.[5] Meselâ; Kıyame, üçüncü ayette, (İnsan dağılmış kemiklerini bir araya toplayamayacağımızı mı sanıyor?) kâfirin ba'sa inanmadığı ifade edilmektedir. Lâ, kasem fiilinin başına getirilmek suretiyle, bunun zıddının olacağı vurgulanmış oluyor.

c) Bir başka görüşe göre bu; gerçekte "lâ" olmayıp, lâmın fethasının işbâsıyla meydana gelmiştir.

1 el-Eşmûnî, **Menâru'l-Hüdâ**, s. 410; 'Âlûsî, V, 70, 71.
2 Aynı eser, XXIX, 135; ez-Zemahşerî, IV, 189.
3 ez-Zemahşerî, a. y.
4 el-'Âlûsî, V, 71.
5 İbnu Kesîr, IV, 447.

Aslı لأقسم 'dur. Nitekim Kunbul (ö. 291/904) ve Bezzî (ö. 250/864)'nin kıraatı da buna delâlet eder.[1] Buna göre lâm ibtida lâmı olup, (والله) şeklinde mukadder bir kasemin cevabı durumundadır.

Kûfe ekolüne göre, fiil hal olarak geldiğinden fiile te'kid nunu bitişmemiştir. Basra ekolü ise hal olan fiilin kaseme cevap olarak gelmesini caiz görmezler. Bazıları ise, istikbal manasında bile olsa, kasemden te'kid nununun düşmesine cevaz vermişlerdir.[2] Keşşâf müellifi ez-Zemahşerî; "Lâmın iki şeyden dolayı kasem lâmı olması doğru değildir: a) Kasemin cevabı istikbal içindir. Oysa kasem fiilinin hâl olarak gelmesi vaciptir, b) Kasem lâmmın hakkı, bitiştiği fiilin te'kid nunuyla gelmesidir. Bunu ihlal etmek hoş birşey değildir" demektedir.[3] Kısaca bu okuyuşta lâm, ibtida lâmı olup, kasem lâmı değildir. Hâl olarak geldiği için de te'kid nunu bitişmemiştir.

d) Bir başka görüşe göre "lâ", durumun açıklığına binaen, kasem etmeyi nefy içindir. Buna göre mana şöyle olur: "Sana karşı, kıyamet gününe ve nefs-i levvâmeye yemin etmiyorum. Fakat yemin etmeksizin sana soruyorum: Ölümle, dağılıp parçalandıktan sonra kemiklerini bir araya toplayamayacağımızı mı zannediyorsun? Muhakkak iş, kaseme ihtiyaç bırakmayacak kadar açıktır ki ..."[4]

e) Bir başka fikre göre ise "lâ", o makama uygun bir şeyi nefy içindir. Meselâ: "Sizin hesap ve ikab yoktur, şeklindeki iddianız doğru değildir. Kıyamet gününe ve nefs-i levvameye yemin ederim ki, siz diriltileceksiniz"[5] gibi. Burada (Kıyame, 1), kâfirlerin ba's ve hesabın olmayacağına dair iddiaları

1 el-'Âlûsî, XXIV, 136.
2 el-Eşmûnî, s. 410.
3 ez-Zemahşerî, IV, 56.
4 Mennâu'l-Kattan, s. 293.
5 A. e., a. y.; 'Âlûsî, XXIX, 139.

reddolunmuş, kıyamet gününe ve nefs-i levvâmeye yemin edilerek, diriltilecekleri beyan olunmuştur. Yani böylece kasemden evvel muhatabın zihni tahliye edilmek istenmiş. Ona: "Şimdi zihninden bütün muhalif fikirleri sil. Söylenecek ve dinlenecek başka şey yok, ancak şu söyleyeceğim hakikat var"[1] denilmiştir.

4) "بلى وربي"nın Kullanılışı

Kurân'daki çok özel kullanışlardan birisi de نعم anlamına gelen بلى 'nın kasem cümlesinden hemen önce gelmesi şeklindeki kullanıştır. Kurân'daki bu yemin şeklinde dikkatimizi şu çekmektedir: بلى 'dan sonra gelen kasem cümlesinde muksem bih "رب" kelimesi olup ya, mütekellim vahde zamirine yâ: ي (Teğabun, 7; Sebe', 3) veya mütekellim mealğayr zamirine nâ: نا (Ahkâf, 34; En'am, 30) muzâf durumundadır. بلى 'nın geçtiği kasem ayetlerinin konusu hemen hemen aynı olup kıyamet, ba's ve azabla ilgilidir.

Kurân'da yirmi iki defa geçen[2] بلى 'nın sonundaki harf eliftir. Bir kısım alimlere göre aslı بل olup, elif zaid addedilmiştir. Bazılarına göre elif müenneslik alâmetdir. Delili de imâle yapılmasıdır. Bu harf olumsuz sorunun cevabına tahsis edilmiş olup, olumsuzluğu ibtal eder. Bu durum olumsuz sorudan halî olduğu zaman da böyledir. Meselâ: "Küfredenler, diriltilmeyeceklerini cahilane iddia ettiler. De ki hayır, Rabbime andolsun ki diriltileceksiniz (Teğabun, 7)". Tevbih (kınamak) için geldiğinde de böyledir. Meselâ: "Yoksa bizim, onların sırlarını ve fısıltılarını duymadığımızı mı sanıyorlar? Hayır..." (Zuhruf, 80). Tasdik için geldiğinde de böyledir. Meselâ: "Ben sizin Rabbiniz değil miyim? Evet (Rabbimizsin) dediler" (A'raf, 172). Arablar, olumsuz sorunun cevabı için بلى 'yı kullanmışlardır. Bu ayet-i kerîmede (A'raf, 172) بلى yerine نعم kullanılsaydı, nefyi tasdik olacağından, bu küfür olurdu. İbnu 'Abbâs (ö. 68/689) ayet için; "Eğer " بلى " demeyip de نعم deseydiler, küfre girerlerdi" demektedir.[1]

Aynı kullanışa çok yakın bir kullanışı da Yunus, 53'te görmekteyiz: "Sana onun hak olup olmadığını soruyorlar. De ki evet Rabbime andolsun ki o haktır. Ve siz (bundan Allah'ı) aciz bırakıcılar değilsiniz". Yalnız bu ayette بلى yerine aynı manaya gelen إي harfi gelmiştir. إي kasemi te'kid için gelmiştir. نعم وربى anlamına gelir.

5) "أقسموا بالله جهد ايمانهم" Kullanılışı

Kurân'da diğer bir kullanış da, yemini te'kid ve kuvvetlendirme kâbilinden bir kullanış olan "أقسموا بالله جهد ايمانهم" sîgasıdır. Kurân'da beş sûrede[2] geçen bu sîga, Kur'ânî ifadeyle münafık ve müşriklere aittir. Yeminlerinin gücünü son sınırına kadar götürerek, takviye etmektedirler. Kurân müşriklerle münâfıkların yeminini söz konusu edince, ya bu formülü kullanmakta veya حلف fiilini

---

[1] Hamdi Yazır (1887/1942), **Hak Dini, Kur'an Dili**, VIII, 5473.

[2] Bakara, 81, 112, 260; Âl-i Imran, 76, 125; En'am, 30; A'raf, 172; Nahl, 28, 38; Sebe', 3; Yâsîn, 81; Zümer, 59, 71; Gafir, 50; Zuhruf, 80; Ahkâf, 33, 34; Hadid, 14; Teğabun, 7; Mülk, 9; Kıyame, 4; İnşikak, 15.

[1] İbnu Hişam, **Muğni'l-Lebîb**, 1/113.

[2] Maide, 53; En'am, 109; Nahl, 38; Nûr, 53; Fatır, 42.

kullanmaktadır. Bu kullanış hemen hemen onlara hasredilmiştir.

En'am 109 (Allah'a yeminlerinin bütün hızıyla andettiler ki, eğer kendilerine bir ayet (bir mu'cize) gelirse muhakkak ona inanacaklar)'da müşriklerin kendilerine bir mu'cize geldiğinde inanacaklarını, yeminlerini kuvvetlendirerek söyledikleri, fakat mu'cize geldiğinde de inanmadıkları ifade edilmektedir. Nahl, 38 (Yeminlerinin son hızıyla, Allah'ın ölen kimseyi diriltmeyeceğini söylerler)'de müşrikler yemin edip yeminlerini takviye ederek, Allah'ın ölen kimseyi diriltmeyeceğini söylerler ve peygamberleri de, bu sözlerinde tekzib ederler. Allah Teâlâ onları tekzîb ederek reddedip, ba'sın olacağını söyler.[1] Nûr, 53. ayette (Yeminlerinin olanca hızıyla yemin ederek, eğer sen onlara emretseydin (seninle beraber) çıkacaklarını söylerler. De ki, yemin etmeyin ...) ise, nifak ehlinin yeminle söyleyerek; "Eğer bize gazveye gitmemizi emredersen muhakkak gideceğiz" dediklerini haber vermekte, oysa onların yeminlerinin boşa olduğunu, çünkü bu yeminlerinin yapılmayan göstermelik bir itâattan ibaret olduğunu, her yemin edişlerinde de yalan söyledikleri ifade edilmektedir.[2] Fatır, 42'de (Şayet kendilerine bir uyarıcı gelirse, ümmetlerin en fazla doğru yolu bulanı olacaklarını, yeminlerinin son hızıyla yemin ederek söylediler) aynı üslûp üzere kendilerine bir uyarıcı (Peygamber) gelirse ümmetlerin en fazla doğru yolu tutanı olacaklarını, fakat bu uyarıcı geldiğinde de onu yalanlama yolunu tuttukları ifade edilir.

Örneklerimizde görüldüğü gibi, bu sîğa, söyledikleri yapmayan, inanır görünüp de inanmayan topluluklara hasredilmiştir.

6) Kasem Wavından Sonra Tekerrür Eden Waw ve Fâ

---

[1] İbnu Kesîr, II, 569.
[2] A. e., III, 299.

Değinmekte fayda mülahaza ettiğimiz bir diğer husus da kasem wawından sonra gelen waw veya fânın keyfiyetidir. Kasem wawından sonraki müteakib wawların kasem için olduğu söylenmişse de harf-i nesak (atıf) olduğu da söylenmiştir. Zariyât, 1-4; Mürselât, 1-5; Nâziât, 1-5; Burûc, 1-3; Fecr, 1-4; Şems, 1-6; Duhâ, 1-2; Tîn, 1-3; Adiyât, 1-3'te kasem wawından sonra ya waw tekerrür etmekte veya fâ gelmektedir.

Leyl sûresinde (والليل اذا يغشى والنهار اذا تجلى Leyl, 1-2) olduğu gibi kasem wawından sonra waw tekerrür ederse Sîbeveyh (2. asır sonları) ve Halil b. Ahmed (ö. 175/791)'e göre tekerrür eden, atıf wawıdır. Bazıları kasem wawı demişlerse de ilk görüş en sağlamıdır. Çünkü kasem tek, muksem bih ise çoktur. Cevap isteyen kasemdir, muksem bih değil. Buna göre de cevap tek olacaktır.[1] Sîbeveyh der ki: "Halîl b. Ahmed'e, kasem wawından sonraki waw niçin kasem wawı değildir? diye sorunca bana şöyle cevap verdi: "Eğer her waw kasem wawı olsaydı her biri için bir cevap gerekecekti. Bunun içindir ki atıf ne kadar uzarsa uzasın bu şeylere kasem sûrenin başında yapılmıştır. Çünkü kasem waw ile başlayınca ona mutlaka bir cevap gerekecektir. Ama " ضرب زيد عمرا والله" :"Zeyd Amr'a vurdu, vallâhi..." misalinde olduğu gibi sona gelirse cevabı olması gerekmez.[2] Veya "ضرب والله زيد عمرا" örneğinde olduğu gibi cümlenin arasına girerse aynı şekilde cevabı olması gerekmez. Kaide şudur: "Kasem wawından sonra fâ ile atfedilen isimler, fâdan önceki muksem bihin sıfatıdırlar. Meselâ: والعاديات ضبحا فالموريات قدحا فالمغيرات صبحا And olsun

---

[1] el-Eşmûnî, s. 417. Ayrıca bkz. el-Muğnî, II, 361.
[2] A. e., s. 370.

o harıl harıl koşanlara, o (tırnaklarıyla) çakarak ateş çıkaranlara, sabahleyin baskın yapanlara..." (Adiyat, 1-3). İkinci ve üçüncü ma'tuflar والعاديات 'ın sıfatlarıdır. Ama eğer wawdan sonra fâ ile atfedilenler 2., 3. ...ilh. bir kasem cümlesi sayılırsa, tamamı bir kasem kabul edilmiş olur. Kaidenin ikinci şıkkı: Waw ile atfedilirse kendinden önceki isimle ilgi yönünden bir değişiklik ve bir ayrılık sözkonusudur.[1] Duhâ sûresinin irabında İbnu Hâleveyh buradaki waw için şunları söyler: "İkinci waw niçin kasem wawı olmuyor da atıf harfi addediliyor diye sorulacak olursa, şöyle denilir: Kasem olabilecek harfler ثم ile لما 'dır. Meselâ Kurân'ın dışında "والضحى ثم الليل" :"Kuşluk vaktine andolsun, sonra da geceye andolsun..." diyebilirsin" demektedir.[2]

Hulasa olarak; Mükerrer wawların atıf wawı addedilmelerinin nedeni, her muksem bihe bir cevap lâzım olacağından, oysa ki cevabın tek olup onun da baştaki kasem wawıyla başlayan muksem bihe ait olması yüzündendir. Mükerrer fâlar ise, ya kendisinden önce waw ile başlayan muksem bihin sıfatı olur veyahut da herbiri ayrı bir kasem cümlesi addedilse bile, tek bir kasem olarak ele alınırlar.

7) " حلف " Fiilinin Kullanılışı

İncelememizde dikkati çeken hususlardan biri de حلف fiilinin kullanılışının bir özellik arzetmiş olduğudur. Bu fiilin muzarî cemî sîğası Kurân-ı Kerîm'de üç ayrı sûrede on bir defa geçmektedir.[3] İçinde geçtiği ayetlerin mevzûu incelendiğinde münafıklara ve iki yüzlülere dair olduğu görülür. Bu

[1] A. e., a. y., ve 417.
[2] İbnu Hâleveyh, s. 116.
[3] Nisâ, 62; Tevbe, 42, 56, 62, 74, 95, 96, 107; Mücadele, 14, 18 (18.de iki kez)

durum bizi حلف fiilinin, münafıkların tutum ve davranışlarıyla ilgili herhangi bir anlamı kapsayıp kapsamadığını kısmî bir araştırmaya sevketti.

" أقسم " fiilinin sülâsîsi olan " قسم "nin iki aslı vardır: Birisi güzelliğe delâlet eder, diğeri ise birşeyi parçalara bölmeye. Birincisi "القسام "dır; hüsn ve güzellik anlamına gelir. Meselâ, falanca "مقسم الوجه" denildiği zaman, güzellik sahibi olduğu kasdedilir. Yine aynı asıldan gelen " القسم " kelimesi insanın en güzel yeri olan yüz (الوجه) anlamına gelir.[1] Yine yemin etmek anlamına gelen "حلف " fiilinin bağlanacağı hılf kelimesi ancak hususî hallerde kullanılırken, " قسم "kat'î ve kuvvetli bir mana ifade eder.[2] Halefe fiilinin ise, İslâm'ın sinsî, fakat en tehlikeli düşmanı olan münafıklar için kullanılması, bizim bu kelimeye şüpheli nazarlarla bakmamıza sebep oldu. Bu görüşümüzü te'yîd eden sözleri nakledelim:

شئ محلف : İnsanı yemine zorlayan şeye denir.

كميت محلف : Eğer iki kişi bir şeyin (atın) renginin, doru veya kırmızı olduğunda şüpheye düşerse, birisi doru diye yemin eder, diğeri de kırmızı diye. İşte bu şeye " كميت محلف " denir.[3]

المحلف من الغلمان : Delikanlının ihtilam olup olmadığında ihtilâfa düşülünce o çocuğa "

[1] Ebû Hüseyn Ahmed b. Fâris b. Zekeriyyâ (ö. 395/1005), **Mu'cem-u Mekâyîsı'l-Lüğa**, V, 86.
[2] **İslâm Ansiklopedisi**, a. g. md. VI, 374.
[3] Râğıb el-Isfehânî (ö. 366/976), **el-Müfredât**, s. 184; İbnu Fâris, II, 98.

المحلف " denilir. Çünkü onun bu durumu ihtilâm olup olmadığında yemini gerekli kılmaktadır. Bunda da ihtilâfa düşülmüştür; bazısı, ihtilâm olup rüşd çağına erince, buna dair yemin edilir, derken, bazısı da, rüşd çağına ermemişken rüşde erdiğine dair, yemin edilir, yemini gerektirir (أحلف), demektedir.[1]

المحلف : Kendisinde ihtilâf edilen her şeye " محلف " adı verilir. Çünkü, yemine yol açar. Bunun için Hadâri ve el-Veznü yıldızları iki muhliftir (محلفان) denilmiştir. Çünkü bunlar Süheyl yıldızından önce doğan iki yıldızdır. Herkes zanneder ki, onlardan herbiri Süheyl yıldızıdır. Bunun için biri Süheyl'dir diye yemin eder, diğeri de değildir diye...[2]

ناقة محلفة : Devenin sıhhatli olup olmadığında şüpheye düşüldüğü zaman, bu ihtilâf yemine yol açar. O zaman bu deveye "ناقة محلفة " denilir.[3]

Bu misallerde görüldüğü gibi, gerçekliği hususunda şüphe edilen şeylere محلف veya محلفة ifadesi itlâk edilmiştir ki, istikrarsızlık, kesin olmama hali ifade eder. Kurân'ın münafıklar için bu kelimeyi kullanması, onların bu hallerini anlatması bakımından büyük bir özellik addedilmelidir. Bu kelime aynı zamanda bir özelliği sürekli kendinde taşıma, kendisinde bulundurma (meselâ; حليف الجود والإكثار "her zaman kerem ve bezl ehli olan") anlamını da taşıdığından[4], nifak ve riyakârlık sıfatlarını her zaman belli eden münafıklar için kullanılmış olması, Kurân'ın i'cazından sayılmalıdır.

---

1 **Lisânu'l-'Arab**, X, 399; İbnu Sîde, IV, 13, 114.

2 **A. e.**, a. y.; İbnu Sîde, IV, 13, 114.

3 **Lisânu'l-'Arab**, X, 401. **Tâcu'l-'Arûs**, VI, 86; İbnu Sîde, a. y.

4 İbnu Sîde, IV, 13, 109.

Şimdi bu fiillerin geçtiği ayetlerin konusunu inceleyelim:

Nisa 62. ayetin ("Önce elleriyle yaptıkları (fenalıkları) yüzünden onlara bir belâ çattığı zaman (halleri) nice olur? (onlar böyle bir felâkete uğradıktan) sonra, "Biz iyilikten ve ara bulmaktan başka bir şey arzu etmedik" diye, Allah'a and ederek, sana geleceklerdir) konusu şu: Zübeyr b. Avvam Ensar'dan birisiyle[1] -ki Hâtıb b. Belte'a veya Sa'lebe b. Hâtıb veyahut Hâtıb b. Râşid'dir, denilmiş- hurmalıklarını suladıkları su kanalı yüzünden Rasûlullah'ın huzuruna gitmişler. Ensârî, "Suyu bırak gelsin" dediğinde, Zübeyr b. Avvam bundan imtina eder. Bunun üzerine Rasûl-i Ekrem; "Ey Zübeyr tarlanı sula, sonra komşuna bırak" buyurur. Ensârî buna kızarak, "Halanın oğlu olduğu için mi?" diye, ta'rîzde bulunur. Bu söz karşısında Rasûlullah'ın yüzünün rengi değişir. Sonra: "Ey Zübeyr, tarlanı sula, sonra hapset, ağaçların köklerine ulaşmadıkça, bırakma" buyurur.[2] Hakkında hüküm verilen bu ensârî, verilen hükme kani olmayıp: "Ya Rasûlallah, bizi Ömer b. el-Hattab'a havale et" der. Aleyhissalâtü ve's-Selâm Efendimiz de "Peki" buyurdu. Bunun üzerine her ikisi birlikte Ömer'in hanesi kapısında durup, kendisini çağırdılar." ... " kendisi aleyhinde hüküm verilen Ensârî'ye: "Öyle mi?" diye sordu. "Evet" cevabını alınca: "Ben gelinceye kadar yerinizde durun" diyerek içeriye girdi, kılıcını boynuna takıp geldi ve: "Bizi Ömer'e havale et" diyen adama: "Rasulullah'ın hükmüne razı olmayanın alacağı hüküm budur" diyerek kılıcını havale ve katletti...[3]

Bunun üzerine Rasûlullah'a gelerek; bizim Ömer'in hakemliğine başvurmaktan maksadımız, ancak güzel bir hall ü fasl idi, derler.[4] Allah bunu reddederek: "Allah onların kalblerinde olanı hakkıyla

---

1 Ensârî hakkında bkz. **Tecrid-i Sarih**, V, 239.

2 'Alûsî, V, 72.

3 **A. g. e.** V, 67.

4 Beydâvî (ö. 791/1389), **Envâru't-Tenzîl**, I, 93.

bilir. Onlardan yüz çevir ve onlara nasihat et..." (Nisa, 63) buyurur. Ve nihayet aynı sûrenin 65. ayetinde, îmanın Rasûlün hükmüne itaat etmekten geçtiğini ifade eder. Söz konusu ayette, münafıklar gerçek niyetlerini gizleyerek, güyâ iyilik istediklerini belirtmeye çalışırlar. Onların iki yüzlülüğü, doğruluklarındaki " يحلفون " fiiliyle âdeta müşahhaslaşmıştır.

Tevbe, 42. ayetti (Eğer (davet olundukları şey) yakın (ve dünyevî) bir menfaat, orta bir sefer olsaydı elbette senin arkana düşerlerdi. Fakat meşakkat(le kat' edilecek o mesafe) onlara uzak geldi. (Bununla beraber) onlar (sen "Tebûk"ten dönünce): "Eğer gücümüz yetseydi her halde biz de sizinle beraber çıkardık" (diye) Allah'a yemin edeceklerdir...) "Tebûk seferi dönüşünde Rasûlullah'a gelerek yemin edip, Eğer bedenen ve hazırlık olarak gücümüz yetseydi seninle sefere çıkardık", diyecekleri ifade edilmektedir. Ayetin devamında onların yalancı olduğu, böylece yalan söyleyerek, nefislerini helâk ettikleri ifade buyurulmaktadır. Bu bir mu'cizedir, çünkü vuku' bulacak şeyi vuku' bulmadan önce aynen bildirmişti.[1] Ayette, münafıkların bu özürlerinde tamamen yalancı oldukları, onların gazveye katılmama-larının esas nedeninin; bu da'vet olundukları şeyin dünyevî bir menfaat olmayışı ve de çileli bir iş olduğu, anlatılmaktadır.

Tevbe 56. ayette (Hakikat onlar muhakkak sizden olduklarına dair Allah'a and da ederler. Halbu ki onlar sizden değildir...) kendilerinin, müslümanların cemaatından olduklarını söyledikleri, oysa ki, bu tamamen yalan olup, müslümanlardan gelebilecek şeylere karşı takıyya yaparak, zahiren müslüman göründükleri ifade edilir.[2]

Tevbe 62. ayette (Size (gelirler) gönlünüzü hoş tutmak için Allah'a and ederler. Eğer bunlar mü'min iseler Allah'ı ve Rasûlünü râzı etmeleri daha doğrudur)

---

[1] A. e., I, 199.

[2] A. e., I, 201.

münafıkların müslümanlar hakkında uygunsuz sözler söyledikleri, daha sonra da gelip onlardan özür diledikleri ve özürlerini de ma'zur görsünler ve kendilerinden hoşnut olunsun diye, yeminle te'kid ettikleri, anlattılar.[1] Bu fiille, bu kaypaklık ve iki yüzlülük somutlaşmıştır.

Tevbe 74. ayette (Münafıklar, o kötü sözü) söylemediklerine (dâir) Allah'a yemin ediyorlar. Andolsun, o küfür kelimesini söylemişlerdir)' ki konu şu: Kurân-ı Kerîm nazil olup, Oda münafıklar zikredildiğinde Cülâs b. Süveyd: "Vallahi, eğer bu adamın dediği doğru ise, biz eşekten daha kötü olalım" der. Bu sözü Umeyr b. Sa'd duyar ve: "Ey Cülas, der, sen bana insanların en sevgilisisin ve en iyisisin. Fakat şimdi öyle bir söz ettin ki, onu ifşa' etsem seni rezil rüsvay ederler, söylemesem bu söz beni helâk edecek. Bunların herbiri bana diğerinden daha ağır geliyor", der. Ve Rasulullah (s.a.v.)'a giderek Cülas'ın dediğini anlatır. Cülas ise söylemediğine dair yemin der ve: "Umeyr yalan söylüyor" der.[2] Bunun üzerine bu ayet nazil olur. Umeyr'in doğru söylediği ortaya çıkınca Cülas tevbe eder, pişman olur...[3] Burada yalan söyleyen münafığın portresi " حلف " fiilinin kullanılmasıyla tam çizilmiş oluyor.

Tevbe 95. ayette (Onlara döndüğünüz zaman, kendilerini muâhâzeden vaz geçmeniz için, Allah'a andedecekler...) ise, mü'minler kendilerini muâhâze etmesin diye, münafıkların yemin ettiği ifade edildikten sonra, müslümanlara: "Onlardan yüz çevirin, zira onlar temizlik kabul etmeyen murdar necislerdir" diye emredilmektedir. Onlardan yüz çevirilmesinin nedeni onların necis ve bu dünyada kendilerine maslahatın fayda vermediği cehennem ehli olmalarıdır.[4]

---

[1] A. e., I, 202; 'Alûsî, X, 138.

[2] 'Alusi, X, 138.

[3] Beydâvî, I, 204.

[4] A. e., I, 207.

Burada " حلف " fiili, bu denli merdut ve habis bir kitle için adeta rumuzlaşmıştır.

Tevbe 96. ayette (Kendilerinden hoşnut olmanız için size yemin edecekler...) münafıkların, mü'minler hoşnut olsun diye yemin ettikleri belirtilmekte, bir uyarı ve ikaz olarak, mü'minler hoşnut olsalar bile, Allah'ın onlardan hoşnut olmayacağı, böylece sırf mü'minlerin hoşnutluğunun ise Allah'ın gazabına karşı münafıklara bir faydası dokunmayacağı ifade edilmektedir.[1]

Tevbe 107. ayette (Bir de (müslümanlara) zarar vermek için, küfr için, mü'minlerin arasına ayrılık sokmak için ve daha evvel Allah ve Rasûlü ile harb eden (in gelmesini iştiyak ile) beklemek ve gözetmek için bir (bina yapıp onu) mescid edinenler ve: "(Bununla) iyilikten başka birşey kasdetmedik" diye, muhakkak, yemin edecek olanlar vardır. Allah, şahidlik eder ki, onlar şeksiz, şüphesiz yalancıdırlar) ise, münafıkların korkunç bir fiiline işaret edilmiştir. Olay şu: 'Amr b. 'Avf oğulları Kûba mescidini bina ettikleri zaman Rasulullah'tan gelip, içinde namaz kılmasını istediler. Rasulullah gelip içinde namaz kılınca kardeşleri Ganem b. Avf oğulları bunu kıskanırlar. Hemen, işe girişerek içinde Ebû 'Âmir'in[2]

[1] A. e., a. y.

[2] Adı Ebû Amir'dir. Cahiliyye çağında inzivaya çekilmiş, yünden elbise giymiş ve hristiyan olmuştur. Rasûl-i Ekrem Medîne'ye gelince aralarında şöyle bir konuşma geçer: Ebû Amir: - Bu getirdiğin nedir?

Peygamber (s.a.v.): İbrahim'im dini olan Haniflik dini.

Ebû Amir: - Ben zaten o din üzereyim.

Peygamber: - Sen o din üzere değilsin.

Ebû Amir: - Evet, ben o din üzereyim, fakat sen onun içine ondan olamayan şeyleri soktun.

Peygamber: - Ben böyle birşey yapmadım. Ama onu tertemiz olarak getirdim.

Ebû Amir: - Alah, içimizden kim yalancıysa onu tek başına hakir bir biçimde öldürsün. Bunun üzerine Rasûl-i Ekrem de: "Olsun" der. İnsanlar ona Ebû Âmir el-Kezzab adını verirler. Peygamber (s.a.v.) ise onu "fasık diye tesmiye eder. Uhud Savaşı'nda Peygamber (s.a.v.)'e: "Seninle savaşan hangi topluluk görürsem, ben de Sana karşı onlarla beraber savaşacağım, der. Bu durum Huneyn Gazvesi'ne kadar böyle sürer. Huneyn'de Havazin hezimete uğrayınca, kaçarak Şam'a gider ve münafıklara haber göndererek, onları mescid yapmaya teşvik eder... ('Âlûsî, XI, 18, 19; Beydâvî, I, 209. Geniş bilgi için bkz. İbnu Kesîr, II, 387, 388.)

kendilerine imamlık yapmaları için bir mescid yaparlar. Mescidi tamamladıkları zaman Rasulullah'a gelirler ve: "Biz mescid yaptık, içinde namaz kıl, onu secdegâh edin" derler. Bunun üzerine Rasulullah gitmek için kendisini toparlar ki[1], ilahî vahiy O'na işin iç yüzünü belirtir. Gerçek ortaya çıkınca: "Biz bununla güzel bir şey kasdetmiştik. O da; namaz, zikir ve müslümanlara genişlik..."[2] diye, kendilerini haklı ve ma'zur göstermeye çalışırlar; yemin dahi ederler (وليحلفن). Fakat Allah onların yalancı olduğuna yemin ederek, bu da'valarını kökünden iptal eder: "Allah şahidlik eder ki, onlar şeksiz şüphesiz yalancıdırlar".

Mücadile 14. ayetin (Allah'ın kendilerine gazab ettiği bir kavmi dost edinnleri görmedin mi? Bunlar sizden de değildir, onlardan da değildir. Bunlar, kendileri de bilip dururlarken, yalan yere yemin ederler) konusu ise daha müthiş: 'Bir ara mü'minlere şirin görünmeye çalışan, akabinde ilâhî gazaba uğramış olan yahûdîlere şirin görünme gayretine giren münafıkların hali... Çünkü onlar iki nokta arasında gidip gelen münafık tipinin de baş temsilcileridir. Hadîs-i şerifte şöyle buyurulmuştur: "Münafık iki sürü arasında gidip gelen ve hangisine tâbi olacağını bilmeyen koyun gibidir".[3] Yine başka bir kavle göre Rasûl-i Ekrem, müslümanlardan bir cemaatla beraber evinin gölgeliğinde otururken hemen buyurdular ki:

[1] Beydâvî, I, 209; İbnu Hişâm, **es-Sîretü'n-Nebeviyye**, II, 235.

[2] A. e., a. y.

[3] 'Âlûsî, XXVIII, 32. Hadis için bkz. Müslim, Münâfikîn, 16; Nesâî, İman, 31; Dârimî, Mukaddime, 31; Ahmed b. Hanbel, II, 32, 68, 86, 142.

"Size şimdi öyle bir adam gelecek ki, sanki şeytanın iki gözüyle size bakıyor. Geldiğinde sakın onunla konuşmayın". Çok geçmeden gözleri masmavi bir adam çıkageldi. Peygamber (s.a.v.) onu gördüğünde: "Sen ve arkadaşların beni daha ne zamana kadar çekiştireceksiniz" deyince adam hemen: "Beni bırak onları sana getireyim" dedi. Hemen gitti, onları çağırdı ve böyle bir şey demediklerine dair yemin ettiler. Bunun üzerine bu ayet nazil oldu (Bu hadîsi Ahmed b. Hanbel, el-Bezzâr, İbnu'l-Munzir, İbnu Ebî Hâtim, İbnu Merdûye ve ed-Delâil'de el-Beyhakî tahriç etmişlerdir).[1] Bu ayet-i kerime, kaypaklığın baş temsilcisi münafıkları anlatırken (يحلفون) fiilini kullanmakla, onların durumunu tam bir şekilde ifade etmiş oluyor.

Mücadile 18. ayette (O gün Allah, onların hepsini diriltecek de, O'na da -size yemin ettikleri gibi- yemin edeceklerdir. Onlar hakikaten bir şey üzerinde olduklarını sanırlar. Gözünüzü açın ki, onlar cidden yalancıların tâ kendileridir) münafıkların acıklı halleri anlatılmakta: Dünyada müslüman olduklarına dair mü'minlere yemin eden bu kimseler aynı yolu ahirette Allah'a karşı da denerler. Ve bunu yaparken dünyada mallarını ve canlarını korudukları gibi, burada da bir fayda te'min edeceklerini veya zararı savuşturacaklarını sanırlar.[2] Oysa bu beyhûdedir. Zira bu yemin Allah'ı kandıramaz.

1 A. e., a. y.
2 A. e., a. y.

II. BÖLÜM

KURÂN'DA KASEM EDİLEN VARLIKLAR

Kurân'da çeşitli varlıklara kasem edilmiştir. Biz bunları önce genel olarak; a) Hâlık, b) Mahlûk olmak üzere ikiye ayıracağız. Sonra, mahlûkları kendi aralarında kısımlara ayıracağız.

A) Hâlık

Kurân'da Allah Teâlâ'nın zatına kasem edilmiştir. Kasem eden Allah olduğunda, kasem wawından sonra genellikle " رب " kelimesi gelir ve çoğunlukla ya zamire muzaf olur veya isme. Üç yerde muhatab müzekker tekil zamirine muzaf olur: Nisâ, 65; Hıcr, 92; Meryem, 68. Biz yalnız bir örnekle yetineceğiz: "Öyle değil[1] Rabbine andolsun (وربك) ki onlar, aralarında kimi oraya kimi buraya çektikleri (kavga ettikleri) şeylerde seni hakem yapıp, sonra da verdiğin hükümden yürekleri hiçbir sıkıntı duymadan, tam bir teslimiyetle teslim olmadıkça iman etmiş olmazlar (Nisâ, 65).

Üç ayet-i kerîmede de mütekellim vahde zamîrine muzâf olmuştur: Sebe', 3; Yunus, 53; Teğabun, 7. Yine bir örnek vermekle iktifa edeceğiz: "O küfredenler (öldükten sonra) katiyyen diriltilmeyeceklerini (bir hakikat gibi cahilâne) iddia ettiler. De ki, hayır (öyle değil) rabbime andolsun (بلى وربي) ki siz mutlaka diritileceksiniz" (Teğabun, 7). İki ayette ise mütekellim çoğul zamirine muzaaf olmuştur: En'am, 30; Ahkâf, 34. Misal olarak En'am 30 ayeti ele alıyoruz: "Rablerinin huzurunda durdukları zaman sen (onları) bir görsen: (o vakit Allah), "şu âlem hak değil miymiş?" demiş, onlar da

1 فلا daki لا kasemin manasını kuvvetlendirmek için gelmiş olan ve sözün ortasında bulunan zaid لا 'dır. (ez-Zemahşerî, I, 538; Beydâvî, I, 94).

"Rabbimize and olsun (بلى وربنا) evet" demişlerdir (diyeceklerdir). Bir ayette ise isme muzaf olmuştur: "İşte göğün ve yerin Rabbine and olsun (فورب السماء والارض) ki, (va'd olunduğunuz) o (şeyler), tıpkı sizin konuştuğunuz gibi şüphesiz ve kat'î bir gerçektir (Zâriyât, 23).

Kasem eden başkası olduğunda kasem harfi "تا"dır ve ondan sonra Lâfza-i Celâle gelir. Dokuz ayette kasem " تالله " :"Allah'a andolsun..." şeklinde varid olmuştur: Yûsuf, 73, 85, 91, 95; Nahl, 56, 63; Enbiye, 57; Şuara, 97 ve Sâffât, 56. Enbiya 57. ayet-i kerîmeyi örnek olarak alıyoruz: "Allah'a yemin ederim (تالله) ki, siz arkanızı dönüp gittikten sonra ben putlarınıza elbette bir tuzak kuracağım."

B) Mahlûk

Allah'tan başka varlıkların tümünü, kolaylık olsun diye mahlûk ismi altında topluyoruz. Meselâ; Kurân-ı Kerîm'e de yemin edilmiş. Onu da bu sınıf dahilinde incelerken, kelâmî manada bir mahlûk olup olmama keyfiyeti akla gelmemelidir. Allah Teâlâ, Hâkka 38-39. ayetlerde mücmel olarak her şeye kasem etmiştir: "(İş müşriklerin sandığı gibi değildir); neler görüyor neler görmüyorsanız (onların hepsine) kasem ederim..." Böylece müşahade olunanla olunmayana genel bir ifadeyle yemin edilmiştir. Muğayyebâta dair ne varsa buna dahildir. Bu; mahlûka da şamildir, Hâlık'a da.[1] et-Tibyân sahibi İbn Kayyim, bu kasem formunun, Kur'ân'da yer almış en kapsamlı form olduğunu söyledikten sonra gerekçesini şöyle açıklar: "Çünkü bu ifâde ulviyyâtı, süfliyyâtı, dünyayı, ahireti, kısaca görülen görülemeyen her şeyi kapsar. Bu ifâdenin içine, melekler, cinler ve insanlar. Arş ve Kürsî, her mahlûk dahildir. Bütün bunlar, Allah'ın kudret ve rubûbiyetinin ayetlerindendir.

[1] Beydâvî, II, 277.

Cenâb-ı Hak, nası! ki ayetlerini çok değişik biçimlerde sunu yor ise, yemin formlarını da çok değişik üslûplarda getirir."[1]

Allah'tan başka kasem edilen varlıklar şunlardır:

1) Melekler

Allah Teâlâ Kurân-ı Kerîm'de meleklere kasem etmiştir: "Saflar bağlayıp duranlara, (...) yemin ederim ki (...) (Sâffât, 1-4). Allah Teâlâ meleklerden bir gruba veya onlardan namazda saf tutmuş olanlara kasem etmiştir.[2] Fahrettin er-Râzî'ye göre ise; Vahdâniyyeti isbat için Allah hareketsiz olan (sâkinât)a kasem etmiştir: والصافات. Diğer dört sûrede ise hareket edenlere (muteharrikât) kasem etmiştir: والذاريات ، والعاديات ، والنازعات ، والمرسلات Bu da haşr'de <u>cem' ve tefrik</u> olmasındandır ki, bu da hareketle olmaya daha lâyıktır.[3] الزاجرات sevkeden buluttur. Fakat, Allah'a isyân etmekten sakındıran her şeydir, de denilmiştir.[4] Süflî ve ulvî ecrâmı emredildiği tedbir işiyle zecreden (zorlayan) meleklerdir de.[5]

"Tozutup savuranlar, sonra yükü taşıyanlar, sonra kolayca akanlar, sonra işbölümü yapanlar hakkı için..." (Zâriyât, 1-4). Zâriyât ile rüzgârların kasdedilmesi câizdir, başkasının değil. Çünkü bulutları bir araya getirip, onları başka yere naklediyorlar ve havada kolayca götürüp böylece yağmurları dağıtıyorlar.[6] "...sonra yükü taşıyanlar" ise buluttur.

[1] İbn Kayyim, s. 221-222.
[2] ez-Zemahşerî, III, 333, 334.
[3] **et-Tefsîru'l-Kebîr**, XXVIII, 195.
[4] **A. g. e.**, III, 334.
[5] Beydâvî, II, 155. Allah'ın, ilmiyle âmil, teheccüd ve diğer namazlarda saf tutan alimlere kasem etmesi caiz olduğu gibi, ön safta olan kumandan gazîlere de kasem etmesi câizdir. (ez-Zemahşerî, a. y., Beydâvî, a. y. ; 'Âlûsî, XXIII, 65).
[6] ez-Zemahşerî, **a. g. e.** IV, 13, 14.

Çünkü bulut yağmur taşır.[1] "...sonra kolayca akanlar ise fulk (الفلك) yani kolayca akıp giden gemilerdir.[2] Hz. Ali'den nakledilmiştir: O, İbnu'l-Kevvâ'nın bu ayetler hakkındaki sorusunu şöyle cevaplandırır: "Kolayca akıp gidenler nedir? diye sorulduğunda: "Gemiler" der. Keza, İbnu 'Abbâs'tan da aynı görüş rivayet edilmiştir.[3] Ebû Bekr es-Sicistânî de " فالجاريات يسرا "nı suda kolayca akıp giden sefîneler, yani gemiler diye tefsir etmiştir.[4] Veya havada akıp giden rüzgârlar, yahut da yörüngelerinde akan yıldızlardır.[5] Faruddîn Razî ise, ayet-i kerîme için; "Bulutları sürükleyen rüzgârlar" demekle, ayet-i kerîmede rüzgârlardaki faydalara dikkat çekildiğini, bunların da karada bulutları toplamak, denizde de gemileri yürütmek olduğunu söylemektedir.[6] Dolayısıyla ayette Allah Teâlâ'nın kudretine işaret olduğunu, ağır gemileri büyük dalgalardan aşırıp karalara ulaştıranın, zerreleri de karalardan, denizden ve havadan toplamaya kadir olup, onlara ruh üfürmesinin kesin olduğunu ifade ettiğini söylemektedir.[7] فالمقسمات امرا meleklerdir. Çünkü onlar yağmur, rızık, vb. gibi şeyleri dağıtırlar.[8]

"Birbiri ardından gönderilenlere ve görevlerine koştukça koşanlara, Allah'ın buyruklarını yaydıkça yayanlara ve Hak'la batılın arasını ayırdıkça ayıranlara, kötülüğü önlemek veya uyarmak için vahiy getiren meleklere andolsun ki..." (Murselât, 1-6). Allah Teâlâ iki grup meleğe kasem etmiştir. Buna göre

[1] A. e., IV, 13, Âlûsî, A. g. e., XXVII, 2.
[2] el-Keşşâf, a. y. ; Beydâvî, a. g. e. II, 229.
[3] A. e., IV, 13.
[4] es-Sicistânî, Garîbu'l-Kur'an, s. 439.
[5] Beydâvî, II, 229.
[6] et-Tefsîru'l-Kebîr, XXVIII, 195, 196.
[7] A. e., a. y.
[8] el-Keşşâf, IV, 13.

" والمرسلات فالعاصفات " bir grup " والناشرات فالفارقات فالملقيات " ise bir diğer gruptur. Birinci grup melekler, Allah Teâlâ'nın emriyle gönderilmiş olup, o emri infaz etmekle emredilmişler ve emre uyup kâfirlere azab, peygamberlere ise yardım etmede, emre çok çabuk uymaktadırlar. Rüzgâr gibi de süratli ve hızlıdırlar. İkinci grup ise vahiyle inerken havada kanatlarını yaymışlar ve Hak ile batılı ayırıp peygamberlere zikri ilka' etmişlerdir. Onlara vahyi ilka eden belki de yalnız Cebrail olmayıp, o bu işte görevli meleklerin reîsidir.[1] Veya gönderilen ve şiddetle esen azab rüzgârıyla havada bulutları yayan rahmet rüzgârına kasem edilmiştir.[2] Belki de her türlü iyilikle Hz. Muhammed'e gönderilen, nesh yoluyla diğer bütün din ve kitapları geçen, hidayet yollarını doğuya ve batıya yayan ve Hak'la batılı ayırıp âleme hakkı yayan Kurân ayetlerine kasem edilmiştir.[3]

"Andolsun (kâfirlerin cesedlerine) boğulmuş olan ruhlarını, tâ derinliklerinden söküp koparan, (mü'minlerin canını ise) rıfk ile çıkaran (ölüm melek)lerine, andolsun (dalgıç yüzer gibi) yüzüp (ve gökten inip) de, (kâfirlerin ruhlarını cehenneme, mü'minlerinkini cennete götürmekte) öncül olarak koşan, bir de (dünyanın) işi(ni) tedbîr eden (diğer melek)ler (zümresin)e..." (Naziât, 1-5). Allah Teâlâ kâfirlerin ruhunu söküp alan meleklerle, mü'minlerin ruhunu sanki kuyudan kovayı çıkarırcasına çıkaran ve emredildikleri din ve dünya işlerini yapmaya koşan ve süratli davranan meleklere kasem etmiştir.[4] Bunlar ölüm meleklerinin sıfatlarıdır. Onlar kâfirlerin bedenlerine boğulmuş ruhlarını çekip alırlar (nez'). Mü'minin ruhunu ise yumuşaklıkla, kuyudan kova

[1] Âlûsî, XXIX, 169.
[2] el-Keşşâf, IV, 202.
[3] el-Beydâvî. II, 291.
[4] el-Keşşâf, IV, 212.

çıkarır gibi alır ve ruhu çıkarırken denizin diplerinden birşey çıkaran dalgıç gibi yüzer, kâfirlerin ruhlarını çabucak cehenneme, mü'minlerinkini de cennete götürür böylece elem ve lezzeti hazırlayarak ruhlara sevabı ve ikâbı hazırlarlar.[1] Seleften bazısı şunu sölemiştir: "Melekler mü'minlerin ruhunu yumuşakça soyup alır, sonra onu yeniden bırakırlar ki, dinlensinler... Sonra, yavaşça ve mülâyenetle onu yeniden çıkarmaya başlarlar. Mü'mine bir elem ve acı varmasın, ruh onlarda boğulmasın diye rıfk-ı mülâyenetle davranırlar.[2] İbnu Mes'ud (ö. 32/652) ise şöyle demiştir: "Melekler kâfirlerin ruhunu cesedindeki her tüyün dibinden, tırnaklarından, ayaklarının altından söküp alır, sonra onu tekrar cesede boğar, sonra tekrar söküp alır ...Tam çıkacağı zaman tekrar bedene sokulur. Bu böyle devam edip gider."[3] Hasen el-Basrî, "nâziât"ın, yıldızlar olduğunu, çünkü yıldızların doğudan batıya doğru meylettiğini söyler.[4]

Bu ayetlerde görüldüğü gibi Allah Teâlâ rûhânî varlıklar olan meleklere kasem etmiştir.

2) Kur'ân-ı Kerim: Allah Teâlâ Kurân-ı Kerîm'i çeşitli şekillerde tavsif buyurarak onunla kasem etmiştir:

a) Kurân-ı Kerîm: Allah Teâlâ Kitab-ı Hakîm'i olan Kurân'a yemin etmiştir: "Yâ sîn, o hikmet dolu Kurân'a yemin ederim..." (Yâsîn, 2); "Kâf, o çok

[1] el-Beydâvî, II, 224.
[2] Âlûsî, XXX, 23.
[3] **A. e.**, a. y; İbn Kayyim el-Cevziyye, **et-Tibyân**, s. 173-177.
[4] İbn Kayyim, s. 172.

şerefli[1] Kurân'a yemin ederim..." (kaf, 1). "Sâd, zikr[2] sahibi Kurân'a yemin ederim..." (Sad, 1).

b) Kitâb-ı Mübîn: "Hâ, mîm, (hidayet yolunu) apaşikâr gösteren (şu) kitaba yemin ederim..." (Zuhruf, 1-2). Kitab-ı Mübîn, Kurân'dır.[3] Çünkü o, kurtuluş yollarıyla, dinde muhtaç olunan şeyleri beyan eden Mu'ciz bir kelâmdır.[4]

c) Kitab: "Andolsun neşredilmiş kağıd(lar) içinde yazılı kitaba..." (Tûr, 2). Buradaki kitab hakkında; amellerin yazıldığı kitab veya levh-i mahfûz veyahutta Kurân denilmiştir.[5]

3) Kalem ve Yazılan Şeyler: "Nûn, kaleme ve yazmakta oldukları şeylere andolsun..." (Kalem, 1). Kalem hakkında selefin görüşü şudur: Kalem kıyamet gününe kadar olacak şeyleri "Levh-i Mahfûz"a yazandır. Veya kalem, Kirâmen Kâtibîn"in kendisiyle yazdığı kalemdir. Veyahutta, bütün kalem cinsidir.[6]

4) Allah Teâlâ gerçeklerini takviye etmek, onların te'sir gücünü tamamlamak için, insanın müşahhas dünyasındaki varlıklara kasem etmekte. Evrenin boşluğunu kandiller gibi süsleyen yıldızlar, gezegenler, geceyi adeta emercesine bürüyen gündüz, gündüzü kovarcasına bürüyen gece, yakan, ısıtan güneş ve mehtablara kendi esrarını katan ay... Bunların hepsi ilâhî kasem senfosinin birer ahengi, birer raksı... Bu girişten sonra, bu gruba giren muksem bihleri sıralayabiliriz:

[1] " المجيد " diğer kitaplardan şerefçe daha yüksek olan demektir. Kim onun manalarını ihata eder ve ondaki şeylerle amel ederse, o Allah ve insanlar katında "مجيد" olur (**el-Keşşâf**, IV, 3).
[2] " الذكر " şeref ve şöhret anlamındadır " فلان مذكور " denildiğinde, onun şerefli kimse olduğu kasdedilir (**A. e.**, III, 359).
[3] **el-Keşşâf**, III, 477.
[4] el-Beydâvî, II, 198.
[5] **A. g. e.**, IV, 22.
[6] 'Âlûsî, XXIX, 24; **el-Keşşâf**, a. y.

a) Sema

"Andolsun burçlara malik göğe..." (Burûc, 1). Allah Teâlâ burçlara sahip olmakla vasfettiği göğe kasem etmiştir. İbnu Abbâs, Mücâhid, Katâde ve Süddî; "burûc"un yıldızlar olduğunu söylemişlerdir. İbnu Haysceme ise, onların güneş ve ay menzilleri olmasını tercih etmiştir.[1] Bunlara, teşbîh yoluyla semanın sarayları denilmiştir.[2]

"O hareli yollara sahip göğe kasem olsun..." (Zâriyât, 7). "الحبك" bulut izlerinden semâda (yollara denir. Müfredi "حبيكة"dir. Su havuzundaki suyu rüzgâr yalayınca meydana gelen dairelere de, aynı isim verilir. Keza " حبك الرمل " ifadesi kullanılır ki, rüzgâr estiğinde kum yığınlarının üzerinde görülen dalgalanmalar, yollar, demektir.[3]

"Andolsun o dönüş sahibi olan göğe..." (Târık, 11). " الرجع " İbnu Abbâs'a göre yağmur veya yağmur yüklü buluttur.[4] Yağmur anlamında şâire Hansâ' bu kelimeyi kullanmıştır:

يوم الوداع ترى دموعا جارية

كالرجع فى المدجنة السارية

Veda günü akan gözyaşları görürsün,

Akıp giden karanlık gecedeki yağmur gibi.[5]

Arablar, bulutun yer yüzündeki denizlerin suyunu taşıyıp, sonra tekrar geri getirdiğine

---

[1] İbnu Kesîr, IV, 49.

[2] **el-Keşşâf**, IV, 237.

[3] es-Sicistânî, **Garîbu'l-Kur'an**, s. 440; İbn Kayyim el-Cevziyye, **et-Tibyan fî Aksâmi'l-Kur'ân**, s. 361.

[4] İbnu Kesîr, IV, 498.

[5] 'Âlûsî, XXX, 99.

inanıyorlardı.[1] Bunun için de yağmura " الرجع" diyorlardı.

"Semaya kasem olsun..." (Târık, 1).

"Semaya ve onu bina edene kasem olsun.." (Şems, 5). Buradaki "ما" hakkında görüşler farklıdır. Bir görüşe göre bu harf masdariyyedir. Buna göre mana: " والسماء وبنائها " :"Semaya ve onun kuruluşuna kasem olsun" olur. Katâde bu görüşten yanadır. İkinci bir görüş ise bunun " من " anlamında olduğudur. Bu durumda mana şöyle olur: "والسماء وبانيها" :"Semaya ve onu kurana kasem olsun." Bu da Mücâhid'in görüşüdür.[2]

"Andolsun yükseltilmiş tavana..." (Tûr, 5). "السقف المرفوع" semadır. İbnu Abbâs'a göre ise arştır, cennetin tavanıdır.[3] Cenab-ı Hakk'ın göklere ve yere kasem etmesindeki hikmete gelince; bunlar, insanların onları kadîm sanacağı biçimde sâbit ve müstekar olunca, Cenâb-ı Hak onlara kasem etmerk suretiyle, onların yaratıcısını ve banîsini zikretti de, böyle bir zannın yanlışlığını göstermiş oldu... Nitekim; nefse edilen yemin de (Şems, 7) böyledir. Çünkü, nefsin yaratılışı müşahede edilemediğinden, kadîm olduğu zannedilebileceğinden, Cenâb-ı Hak, hem nefse, hem de onu binâ edip yaratana yemin etmiştir."[4]

b) Yıldızlar

"Battığı dem yıldıza andolsun..." (Necm, 1). Necm, Süreyyâ yıldızıdır. Veya her türlü yıldızdır. Veyahutta bununla, Kurân'ın ayetleri kasdedilmiştir. Çünkü Kurân yirmi yılda parça parça, ayet ayet

---

[1] **el-Keşşâf**, IV, 242.

[2] İbnu Kesîr, IV, 515.

[3] **el-Keşşâf**, IV, 27.

[4] İbn Kayyim, s. 40.

(müneccemen) nazil olmuştur. Buna göre: "Andolsun nazil olduğu dem Kurân ayetlerine"[1] manası kasdedilmiştir. Başka bir kavle göre necm; düştüğünde veya büyüyüp yükseldiğinde nebat"[2] anlamındadır Ahmed b. el-Mübârek anlatıyor: Ümmi mürşidim 'Abdu'l-Aziz ed-Debbâğa: "Cenab-ı Hak, risâlet-i seniyyenin sıhhatini tebyin için yıldızlara andediyor. Yıldızlar O'na nazaran nedir ki? Onunla nur-i Risalet arasında ne münasebet var?" dedim. Şu cevabı aldım: "Bu and yıldıza, yıldız olduğu için değil, onda Hakk'ın nuru olduğu için vaki olmuştur. O kara ve deniz karanlıklarında kendisiyle yol doğrultulan bir nurdur. Rasulullah da bir hidayet rehberi ve nurudur ki, O'nunla cennet-i naîme ulaşılır"[3].

"Hakikat, ey kâfirler, sizin dediğiniz gibi değildir. Andederim o (geceleri aydınlık neşreden), akıp akıp yuvalarına giden (yıldız)lara..." (Tekvîr, 15-16). Hunnes, burcun sonunda görülüyorken, tekrar başlangıcına dönen yıldızlardır. El-Cevâri'l-Kunnes ise, akarak yuvalarına giden yıldızlardır. Güneş ve ayla beraber akan ve güneşin ışığı altında kaybolduğunda tekrar geriye dönen Merih, Utarid, Zühre, Zühal ve Müşteri yıldızları olabileceği gibi, bütün yıldızlar da olabilir.[4]

"Semaya ve Tarık'a andolsun..." (Târık, 1). Katâde ve başkalarına göre yıldızın târık olarak isimlendirilmesi, gece görülüp gündüz görülmemesindendir.[5] Gece gelen kimseye de nitekim, "târık" denilir. Onunla murad, bütün yıldız cinsi veya şeytanların taşlandığı şihâb cinsi yıldızlardır.[6] Üçüncü ayette " النجم الثاقب " diye beyan

[1] A. e., IV, 27.
[2] el-Beydâvî, II, 235.
[3] Çantay, Hasan Basri (ö. 1389/1969), **Kur'an-ı Hakîm ve Meâl-i Kerîm**, III, 970.
[4] **el-Keşşâf**, IV, 224; 'Âlûsî,XXX, 57.
[5] İbnu Kesîr, IV, 497.
[6] **A. g. e.**, IV, 240, 241, el-Beydâvî, II, 302; **İ'râb**, s. 38.

buyurulmuştur. Yani, ışığı ile karanlığı delip içine nüfuz eden.[1] İbnu 'Abbâs'a göre, ışık saçan; Süddî'ye göre üzerlerine salıverildiğinde şeytanları delip geçen ve İkrime'ye göre de ışık saçıp şeytanları yakan yıldızdır.[2]

"Hayır, (hakikatler kâfirlerin dedikleri gibi değildir). İşte yıldızların düştüğü yerlere andediyorum..." (Vakıa, 75). " لا " Saîd b. Cübeyr'e göre, Kurân hakkında kâfirlerin; o sihirdir, kehanettir veya şiirdir gibi sözlerini red içindir. Buna göre anlam: "Kâfirlerin Kurân hakkında söylediği şeylerin gerçekliği yoktur, andederim..." şeklindedir.[3] "مواقع النجوم" İbnu 'Abbâs'a göre, Kurân'ın ayetleridir. Çünkü Kurân, kadir gecesinde Arş-ı a'lâdan dünya semasına toptan inzal olunmuş, sonra oradan parça parça belli bir süre içinde tenzîl olunmuştur.[4] Katâde'den gelen rivayete göre ise "mevâkiu'n-nücûm", yıldızların düştüğü ve battı yerlerdir. Hasan el-Basrî'ye göre ise vukû', sükût ve gurûb (düşmek ve batmak) anlamındadır. Allah Teâlâ'nın, batmak suretiyle eserinin zail olduğu şeye kasem etmesinde, değişmeyen ve daim olan bir müessirin varlığına delalet vardır. Bunun için İbrahim aleyhi's-selâm, yıldızın batıp kaybolmasıyla Yaratıcı'nın varlığını bulma hususunda kavmine istidlâl yolunu göstermiştir.[5] Veyahutta Allah'ın, yıldızların batıya doğru kaydığı gecenin bu son vaktinde, ya Allah'ın özel fiilleri vardır veya meleklerin özel ibadetleri vardır. Veyahutta o saatler Allah'a ibadet ve dua için kalkan halis Allah kullarının kıyam vakti olduğu

[1] **el-Keşşâf**, a. y., el-Beydâvî, a. y.
[2] İbnu Kesîr, a. y.
[3] 'Âlûsî,XXVII, 152.
[4] **A. g. e.**, IV, 298.
[5] 'Âlûsî, a. y.

içindir.[1] Nitekim hadîs-i şerifte şöyle buyurulmuştur: "Rabbimiz her gece gecenin son üçte birlik zamanı kalınca dünya semasına iner. Ve, şöyle nida eder: "Bana dua eden yok mu? Kabûl edeyim. İsteyen yok mu? Vereyim. İstiğfar eden yok mu? Affedeyim".[2]

c) Güneş

"Güneşe ve ışığına kasem ederim..." (Şems, 1). Müberred (ö. 450/1058)'den nakledildiğine göre, "ضحى" kelimesi " الضح " kelimesinden iştikak etmiş olup, güneşin nuru anlamındadır. Sondaki elif ise, ikinci hâdan çevrilmiştir.[3] Mücâhid (ö. 103/721) ise "ضحيها" kelimesini " ضوئها " yani, ışığına; Katâde ise "gündüzün tamamına diye tefsir etmiştir.[4]

d) Ay

"Fakat ne gezer! Andolsun aya..." (Müddessir, 32).

"Andederim toplu halde geldiği zaman aya..." (İnşikak, 18). "اذا اتسق" lafzını İbnu 'Abbâs; "toplanıp pürüzsüz olduğu", Hasan el-Basrî; "toplanıp ışığa dolduğu", Katâde ise; "tam daire olduğu zaman" diye tefsir etmiştir. Hepsinin maksadı ise birdir. Yani; "ışığı tamam olup, 'bedr' haline geldiği zaman"[5] demektir.

---

[1] A. e., a. y. ; **el-Keşşâf**, IV, 58. Hadis için bkz. Buhârî, Teheccüd, 14; Müslim, Müsâfirîn, 19; Tirmizî, Salât, 211; İbnu Mâce, İkâme, 182; Dârimî, Salât, 168; Muvatta', Kur'an, 30; Ahmed b. Hanbel, II, 264, 268, 282, 419, 487, 504. Hadisin başka lafızları için bkz. Dârimî, Salât, 168; Müslim, Müsâfirîn, 172; Ahmed b. Hanbel, II, 258, 433.

[2] A. e., a. y.

[3] A. e., XXX, 140.

[4] İbnu Kesîr, IV, 515.

[5] A. e., IV, 499.

"Andolsun güneşi ta'kib ettiğinde aya..." (Şems, 2). "اذا تلاها" ifadesini Mücâhid; "güneşi ta'kib ettiğinde", İbnu 'Abbâs; "gündüzün peşinden geldiğinde" diye tefsir etmiştir.[1]

e) Fecr Vakti

"Andolsun fecre..." (Fecr, 1). Fecr, bilindiği gibi sabahtır.[2] Bu ayet-i kerimede Allah Teâlâ, insanların geçimlerini te'min etmesi için yeryüzünden geceyi uzaklaştırıp, karanlığını parçaladığı dem, sabahın ışığına kasem etmiştir.[3]

f) Şafak

"Hakikat onun zannettiği gibi değildir). Andederim o şafaka..." (İnşikak, 16). 'Ali b. Ebî Tâlib, İbnu 'Abbâs, 'Ubâde b. Sâmit, Ebû Hureyre, İbnu Ömer ve Mekhûl'den rivayet edildiğine göre, onlar şafak için, "kırmızılıktır" demişlerdir. Mücâhid'e göre ise şafak, güneşin doğuşundan önceki veya batışından sonraki "ufkun kırmızılığıdır". Halil b. Ahmed ise "Şafak; güneşin batmasından son yatsı vaktine kadarki görülen kırmızılıktır", demektedir.[4] Ebû Hanîfe ise, onu beyazlık olduğunu söylemiştir.[5] Kısaca Allah Teâlâ, ya bir vakte yemin etmiş veya o vakitteki ufkun rengine.

g) Sabah

"Ağardığı dem sabaha andolsun..." (Müddessir, 34). Burada bir istiâre vardır. Bununla murad, setr olunduktan sonra sabahın ortaya çıkmasıdır, büründükten sonra zuhur etmesidir. Nitekim yaşmağı

---

[1] A. e., IV, 515.

[2] A. e., IV, 505; **el-Keşşâf**, IV, 249; 'Âlûsî,XXX, 119.

[3] Mustafa Muhammed el-Hadîdî; "İtticâhâtu't-Tefsîr fi'l-'Asri'l-Hadîs", **Buhûs Kur'âniyye'de**, s. 227; İbn Kayyim, s. 50-51.

[4] İbnu Kesîr, IV, 489.

[5] **el-Keşşâf**, IV, 236; el-Beydâvî, II, 301.

çıkaran ve yüzünün hatlarıyla cemali ortaya çıkan kimseye "الرجل المسفر" denmektedir.[1]

Andolsun nefeslendiği dem sabaha... (Tekvîr, 18). Buradaki istiâre en şaşırtıcı istiârelerden biridir. "التنفس" (et-teneffüs) burada, sabahın ışığının gecenin karanlık örtüsünden çıkıp sıyrılması anlamındadır. Sanki bir sıkıntıdan kurtulup nefes almış ve bir tasadan rahata kavuşmuş gibi...[2]

i) Duhâ (Kuşluk Vakti)

"Andolsun kuşluk vaktine..." (Duhâ, 1). Güneşe yemin bahsinde görüldüğü üzere duhâ kelimesi için ışık denildiği gibi şu şekilde de tefsir edilmiştir: Duhâ ile murad olunan, güneşin yükselip ışıklarını saçana kadarki gündüzün başıdır. Başka bir kavle göre kasem, kuşluk vaktine tahsis edilmiştir. Zira o saatte Mûsa (a.s.), Allah ile konuştu ve sihirbazlar o saatte Allah'a secde ettiler. Yine, "Azabımızın onlara gündüz gelmesinden..." (Arâf, 98) ayetinin delaletiyle, duhâ ,gündüz anlamındadır[3] denilmiştir.

j) Gündüz

"Andolsun onu (güneşi) ortaya çıkardığında gündüze..." (Şems, 3). " جلا "yı Mücâhid, " أضاء " :"aydınlattığında..." diye tefsir etmiştir.[4]

"Açıl(ıp ağar)dığı zaman gündüze andolsun..." (Leyl, 2).

"(Hakikat) kâfirlerin inkâr ettiği gibi değildir). Kıyamet gününe andederim..." (Kıyâme,1).

---

[1] eş-Şerîf Rıza, **Telhîs'l-Beyan fî Mecâzâtî'l-Kur'an**, Kahire-19955, s. 354.

[2] **A. e.**, s. 360.

[3] **el-Keşşâf**, IV, 263; el-Beydâvî, II, 309; 'Âlûsî, XXX, 153.

[4] İbnu Kesîr, IV, 415.

"Andolsun va'd olunan güne..." (Bur̂ûc, 2). Va'd olunan gün kıyamet günüdür.[1] Belki de insanların kabirlerinden çıktığı veya sahifelerin dürülmesi gibi,semanın dürüldüğü gündür.[2]

k) Gece

"Andolsun bürüyüp örttüğü zaman geceye..." (Leyl, 1).

"Andolsun dönüp geldiği zaman geceye..." (Müddessir, 33).

"Andolsun karanlığa yöneldiği zaman geceye..." (Tekvîr, 17). "عسعس" kelimesi Müberred'e göre ezdâddandır. Râğıb el-Isfehânî'ye göre "العسعسة" veya "العساس" kelimesi, gecenin her iki tarafında olan ince karanlık tabakadır. Dolayısıyla ezdaddan olmayıp mânada bir müştereklik vardır. Bunun için buradaki 'as'ase kelimesini, beraberce "أقبل" ve " أدبر " "Yönelip geldiğinde ve arkasını dönüp gittiğinde..." diye tefsir etmiştir.[3] İbnu 'Abbâs, "إذا أدبر" :"Arkasını dönüp gittiğinde..." diye, Hasan el-Basrî ise; insanların bürüdüğünde diye tefsir etmiştir. İbnu Kesîr ise: "Her ne kadar idbâr (arkasının dönüp gitmek) için kullanılması caiz ise de, bana göre " إذا أقبل " (yönelip geldiğinde) anlamındadır" demektedir.[4]

"Andolsun gelip geçeceği dem geceye..." (Fecr, 4). "إذا يسر" kelimesini Katâde ve Mücâhid " سار " :"gitti..." diye açıklamışlardır. Bununla muradın " إذا أقبل " olması da muhtemeldir. Bunun daha

---

[1] A. e., IV, 491.

[2] 'Âlûsî, XXX, 86.

[3] 'Âlûsî, XXX, 58.

[4] İbnu Kesîr, IV, 479.

uygun olduğu söylenir. Çünkü bu ifade " والفجر " ifadesinin mukabilinde bulunmak ta olup bakışıktır. Fecr ise, gündüzün yönelip gelmesi ve gecenin çekilip gitmesidir. Eğer " والليل إذا يسر " kavl-i şerîfi gecenin ikbaline hamledilirse, kasem gecenin gelmesine ve gündüzün ise gitmesine olmuş olur.[1] Âlûsî, ise "çekilip gittiğinde" diye tefsir etmiştir.[2]

"Ona (güneşi) güneşi bürüdüğü zaman geceye andolsun..." (Şems, 4).

"Sükûna erdiği dem geceye andolsun.." (Duhâ, 2). Burada da bir istiâre mevcuttur. Aslında gece sükûna ermez. Bilakis insanların hareketleri onda sükûna erer. Sükûn gecede olduğu için Allah Teâala sükûn sıfatını onun üzerinde icra etmiştir.[3]

"Andolsun on geceye..." (Fecr, 2). İbnu 'Abbâs'tan rivayet edildiğine göre o, "Bu günler kadar amel-i salihin Allah'a sevimli olduğu gün yoktur" demiştir. Yani zilhiccenin ilk on günü.[4]

"Andolsun o geceye ve onun derleyip topladığı şeylere..." (İnşikak, 17). Allah aydınlıkla karanlığa kasem etmiştir (İnşikak, 16-17). İbnu Cerîr et-Taberî (ö. 310/922): "Allah çıkarken gündüze, gelirken geceye kasem etmiştir" der. Katâde " وما وسق " lafzını, gecenin ihtiva ettiği yıldızlar ve bürüdüğü karanlıklar diye tefsir etmiştir.[5] " وسق " kelimesinin manasının " طرد " :"kovdu" olduğu da söylenmiştir. "الوسيقة" kelimesi " الطريدة " (kovulmuş)

---

[1] A. e., IV, 506.
[2] 'Âlûsî, XXX, 121.
[3] **Telhîsu'l-Beyân**, s. 267.
[4] İbnu Kesîr, IV, 505.
[5] A. e., IV, 489.

anlamındadır. Sanki gece adeta,bütün canlıları barınaklarına kovar, inlerine sevkeder.[1]

l) Yeryüzü

"Andolsun yere ve onu döşeyene..." (Şems, 6). Mücâhid "طحاها"nın "دحاها" anlamında olduğu söyler. Müfessirlerden çoğunun ittifak ettiği ve lügatçiler nezdinde bilinen husus; " طحا "nın "بسط" :"yaydı" anlamına geldiğidir.[2] Buradaki "mâ" ise mevsûle olup "من" anlamındadır.

"Andolsun sad' sahibi arza..." (Târık, 12). " الصدع ", bitkilerin, bitmesiyle yeryüzünü çatlatmasıdır. Kelimenin aslı " الشق" :"yarmak çatlatmak" anlamındadır. Mecâzen, nebât sad' diye isimlendirilmiştir. Bundan murad ise nebâtât ile arzın parçalanmasıdır.[3]

m) Deniz

"Andolsun dolan denize..." (Tûr, 6). Katâde " المسجور " kelimesini " المملوء " :"doldurulmuş", Sa'îd b. Cübeyr ise " المرسل " (Salıverilmiş) diye açıklamışlardır. Bazısı ise: "Denizler tutuşturulduğunda..." (Tekvîr, 6), kavl-i şerîfinde olduğu gibi, "Kıyâmet gününde ateşle tutuşturulan deniz", demiştir.[4]

n) Beytü'l-Mâ'mûr

Andolsun ma'mûr eve..." (Tûr, 4). "البيت المعمور" yedinci kat semâ ehlinin kâ'besidir. Ki, o ruhanî varlıklar, melekler yani, onu

---

[1] **Telhîs**, s. 362.
[2] A. g. e., IV, 515.
[3] Âlûsî, XXX, 100.
[4] İbnu Kesîr, IV, 240.

tavaf edip onda ibâdet etmektedirler.[1] Veya Kâ'be-i Mu'azzama'dır. Çünkü o, hacılarla, umre yapanlarla ve ziyaretçilerle ma'mûr edilmektedir.[2]

o) Mekke

"(Hakîkat kâfirlerin dediği gibi değildir.) Şu beldeye yemin ederim..." (Beled, 1). İbnu 'Abbâs'tan gelen kavle göre beled :"belde, kent.." Mekke'dir.[3]

"Andolsun şu emin şehre..." (Tîn, 3). Emîn Şehir, Mekke'dir. O'na kim girerse herşeyinden emin olur. Hz. Muhammed orada peygamber olarak gönderilmiştir.[4]

p) Çift ve Tek

"Andolsun çift ve teke..." (Fecr, 3). "Şef' ", yevmü'n-nahr (Hacda kurban kesildiği gün), "vetr" ise arefe günüdür. Veya çift, Allah Teâlâ'nın: "Kim iki günde acele ederse üstüne günah yoktur" (Bakara, 203) sözü; tek ise, "Kim de geri kalırsa, ona da günah yoktur." (Aynı âyet) kavl-i şerîfidir. Veyahutta, bunlardan murad bütün varlıklardır. Çünkü varlıklar ya çifttir veya tektir. İbnu 'Abbâs'tan gelen kavle göre ise, tek Allah, çift ise insanlardır. Çift, bir başka kavle göre çift rekatlı namazlar; tek ise, tek rekatlı namazlardır.[5]

"Andolsun erkeği ve dişiyi Yaratana..." (Leyl, 3). İbnu Mes'ûd buradaki "mâ"yı beyan babında "والذي خلق الذكر والانثى" şeklinde okumuştur. Yani, "Erkeği ve dişiyi yaratan Zât'a andolsun...".[6]

---

1 A. e., IV, 239.
2 el-Keşşâf, IV, 2.
3 A. g. e., IV, 5110 İbn Kayyim, s. 59.
4 A. e., IV, 526
5 A. e., IV, 506. Ayrıca bkz. İbn Kayyim, s. 52.
6 el-Keşşâf, IV, 260, 261.

İbnu 'Abbâs'a göre " الذكر " (erkek) ile murad Adem, " الانثى " (dişi) ile murad Havvâ'dır.[1]

r) Baba ve Evlâd

"Andolsun babaya da doğana da..." (Beled, 3).

Mücâhid ve Hasan el-Basrî'ye göre " والد " Adem aleyhisselamdır. Çünkü Allah önce meskenlerin anası olan Mekke'ye kasem etti, sonra da oturana. O da insanlığın babası olan Adem aleyhisselam ve zürriyyetidir.[2] Keşşâf müellifi Zemahşerî'ye göre "والد" Peygamber (s.a.v.), "وما ولد" ise zürriyetidir.[3] Veya "baba" İbrahim (a.s.), "وما ولد" ise, O'nun zürriyetidir.[4]

s) Tûr Dağı

"Andolsun Tûr'a..." (Tûr, 1). Tûr, Allah Teâlâ'nın Hz. Musa ile konuştuğu dağ olup, Medyen diyarındadır.[5] Üzerinde çok ağaçlar bulunan dağa "tûr" denilir. Meselâ: Hz. İsa'nın kendisinde peygamber kılındığı, Allah Teâlâ'nın üzerinde Hz. Musa ile konuştuğu dağ gibi. Üzerinde ağaç bulunmayan dağa ise sadece " الجبل " denilir.[6]

"Andolsun Tûr-ı Sîna'ya..." (Tîn, 2). Tûr-i Sînîn, Musa aleyhisselamın ilâhî nidaya muhatab olduğu mekândır.[7]

---

1 Âlûsî, XXX, 147.
2 İbnu Kesîr, IV, 512.
3 el-Keşşâf, IV, 255.
4 el-Beydâvî, II, 306.
5 el-Keşşâf, IV, 22.
6 İbnu Kesîr, IV, 239.
7 A. g. e., IV, 269.

ş) Tîn ve Zeytûn

"Andolsun incire ve zeytine..." (Tîn, 1). Bunlardan murad edilen bizzat kendileri olduğu gibi, bunların birer sembol olduğu da söylenmektedir. Mücâhid'e göre " تين " bildiğimiz incirdir. Keza yine Mücâhid'e ve 'İkrime'ye göre " زيتون " sıkıp yağ elde ettiğimiz zeytindir.[1] İbnu 'Abbâs da aynı görüştedir. Bir başka kavle göre mukaddes yerde bulunan ve adları Süryanca'da " طور تينا " ve "طور زيتونا" olan iki dağdır. Çünkü orada incir ve zeytin bitmektedir.[2] Bazı alimler, bu üç yerden (Tîn, 1-3) herbirinde Allah, şerîat sahibi olan ve ulu'l-azmdan olan peygamberler yollamıştır. Birincisi, "Tîn ve Zeytûn" mahallidir. Bu Allah'ın Meryem oğlu İsa'yı gönderdiği Beytü'l-Makdis'tir. İkincisi Tûr-i Sîna'dır ki Allah, İmran oğlu Musa ile burada konuşmuştur. Üçüncüsü, kendisine her kim girerse emniyette olduğu emîn beyde olan Mekke'dir. Hz. Muhammed orada irsal olunmuştur.[3] Buna göre Allah Teâlâ böylece kutsal yerlere kasem etmiştir.[4] Veyahutta Allah Teâlâ, meyve olan zeytine ve incire kasem etmiştir. Çünkü incir; çok hoş bir meyve olup, hoş bir gıdadır. Hazmı kolay ve faydası çok olan bir devadır. Zira, mizacı yumuşatır, balgamı giderir, böbrekleri temizler, mesane kumlarını yok eder, ciğer yollarını temizler, dalak şişmesini tedavi eder ve bedeni gürbüzleştirir.[5] Rivayet olunduğuna göre Rasulullah'a bir tabak zeytin ikram edilir. Ondan yer ve ashabına şöyle der: "Yiyin, eğer cennetten bir meyve inmiş deseydim, bu incirdir derdim. Onu yiyin, çünkü o, basuru keser, bağırsak spazmını yok eder". Muâz (r.a.), Rasulullah'ı şöyle

---

1 İbnu Kesîr, IV, 526.
2 el-Keşşâf, IV, 268.
3 İbnu Kesîr, IV, 526.
4 'Alûsî, XXX, 174.
5 el-Beydâvî, II, 310.

derken işittim, der: "Mübarek ağaçlardan zeytin ne güzel misvaktır. Ağzı hoş yapar, diş çürüklerini giderir... o, benim ve benden önceki peygamberlerin misvakıdır.[1]

t) Şahid ve Meşhûd

"Andolsun şahide ve meşhûde..." (Burûc, 3). Mücâhid, İkrime ve 'Atâ' b. Yesâr'a göre şahid Adem aleyhisselam ve zürriyyeti; meşhûd :"kendisine şehadette bulunulan..." ise, kıyamet günüdür.[2] Keza İkrime'den gelen başka bir rivayete göre şahid, Peygamber, meşhûd ise cuma günüdür. İbnu 'Abbâs'a göre şahid Allah, meşhûd ise kıyamet günüdür.[3] Çoğunluk, şahidin cuma, meşhudun da arefe günü olduğunda müttefiktir.[4]

u) Atlar

"Andolsun o harıl harıl koşan(at)lara, o (tırnaklarıyla) çakarak ateş çıkaran (on)lara, sabahleyin baskın yapanlara..." (Adiyât, 1-3). İbnu 'Abbâs'tan rivayet edildiğine göre: Rasûl-i Ekrem, gaza için bir bölük atlı gönderir. Bir ay geçer, fakat onlara dair bir haber gelmez. Bunun üzerine bu sûre nazil olur."[5] Bu rivayetten anlaşıldığına göre ayet Medîne'de nazil olmuştur. Fakat bunda tam bir ittifak mevcut değildir. Abdullah b. Mes'ûd, Câbir, İkrime, ve 'Atâ' b. Ebî Revâha'ya göre ayet Mekkî'dir. Katâde ve Enes b. Mâlik'e göre ise Medenî'dir.[6] Allah Teâlâ gazve yapan atlara kasem etmiştir; koşan ve harıl harıl ses çıkaran... " الضبح ", atlar koştuğu zaman nefesinin ses çıkarmasıdır. İbnu 'Abbâs, "ah, ah" diye tasvir etmiştir.[7]

---

1 el-Keşşâf, IV, 267.
2 'Alûsî, XXX, 86; İbnu Kesîr, IV, 492.
3 İbnu Kesîr, a. y.
4 A. e., a. y.
5 A. e., IV, 542; 'Alûsî, XXX, 214.
6 'Alûsî, a. y.
7 A. g. e., a. y.; el-Keşşâf, 278.

İşarî bir yorumla, kasemin, koşan ve kemal mertebeleri, düşüncelerinde ma'rifet nurları çaktıran, kudsî nurlar zahir olunca, âdet ve şehevî arzuları silen ve bununla illiyyînin ortasını ortalayan nefislere olması da muhtemeldir.[1]

ü) Nefs

"Andolsun nefse ve onu şekillendirene..." (Şems, 7). Müberred'e göre buradaki "mâ" masdariyyedir. Buna göre " وما سويها " ibaresi "وتسويتها" :"ve onun düzgünce şekillendirilmesine andolsun..." anlamındadır.[2] Fakat bunun " من " anlamında olması daha uygundur. Buna göre mana şöyle olur: "Andolsun nefse ve onu, doğru fıtrat üzere, âdil bir biçimde dosdoğru yaratana..."[3]

v) Nefs-i Levvâme

Yukarıda herhangi bir sıfatla vasfedilmeksizin sadece nefse yemin edilmişti. Kıyâme 2. ayette ise nefs, levvâme olmakla vasfedilerek, ona yemin edilmektedir: "(Hayır, hakikat öyle değildir). Kendisini alabildiğine kınayan nefse yemin ederim..." Allah Teâlâ burada, kıyamet gününde diğer nefisleri, Allah'tan korkma hususunda kusurlu davranmaları yüzünden kınayan nefse yemin eder.[4] Mücâhid; "Bu nefis elden kaçırdığı şeyler üzerine kendisini kınayan; işlemiş olduğu kötülüklerden dolayı, "Niçin yaptım" diye; yaptığı hayır hakkında da "Niçin fazla yapmadım?" diye nedamet duyan nefistir" der.[5] Nefs-i Levvâme'den muradın facir ve muttakî nefsin her ikisidir de, denilmiştir. Nitekim hadîs-i şerifte şöyle varid olmuştur: "Muttakî ve facir hiçbir nefis yoktur ki, kıyamet gününde kendisini

---

1 el-Beydâvî, II, 313.
2 'Alûsî, XXX, 142.
3 İbnu Kesîr, IV, 515.
4 el-Keşşâf, IV, 190.
5 A. g. e., XXIX, 136.

kınamasın: Hayır yaptıysa, niçin daha fazla yapmadım diye; kötülük yapmışsa keşke az yapsaydım, diye...[1]

Tasavvuf erbabına göre nefs-i levvâme; nefs-i emmarenin üstünde, nefs-i mutmainnenin altındadır. Levvâmeyi şöle tanımlarlar: Bu nefis gaflet uykusundan uyanabildiği sürece kalbinin nuruyla nurlanmıştır. Kendisinden bir kötülük sadır olup da nefsinin zulmânî yönünü hâkimiyet altına aldığında, kendisini kınamaya başlar...[2]

y) Asr

"Andolsun asra ki, muhakkak insan kat'î bir ziyandadır..." (Asr, 1-2). Allah Teâlâ, hayır veya şer, insan oğlunun fiillerinin içinde cereyan ettiği zamana yemin etmiştir.[3] Veya ikindi namazına kasem etmiştir.[4] Nitekim Hafsa mushafında "...orta namaz..." (Bakara, 106) ayeti "ikindi namazı" diye açıklanmıştır. Veyahutta Hz. Peygamber'in zamanına kasem edilmiştir.[5]

---

1 A. e., a. y.
2 A. e., XXIX, 136-137.
3 İbnu Kesîr, IV, 547.
4 el-Keşşâf, IV, 382.
5 el-Beydâvî, II, 314; 'Alûsî, XXX, 228.

III. BÖLÜM

KURÂN'DA KASEM EDENLER

1) Allah: Allah Teâlâ, Kurân-ı Kerîm'de insanların bilmesi gereken birçok hakikatlere kasem etmiştir. Bu hakikatleri serdetmeden önce, ya yarattığı mahlûkuna (Tîn, 1; Târık. 1; Şems, 1; Duhâ, 1), ya Kurân-ı Kerîm'e (Yâsîn, 1; Sâd, 1; Kâf, 1) veyahutta Peygamberinin hayatına[1], ya da kendi Zatı'na (Nisa, 65; Zâriyât, 23; Meryem, 68; Meâric, 40) kasem etmektedir. Yani bunlar "**muksem bih**" oluyorlar. İnsanların bilmek zorunda oldukları hakikatler, bu yeminlerin konusunu teşkil ediyor ki, biz buna "**muksem aleyh**" diyoruz. Tafsilatı "Kasemle Te'kid Edilen Hakikatler" kısmına bırakarak, Allah'ın hangi hakikatlere kasem ettiğini kısaca verelim:

a) Tevhide

"Saflar bağlayıp duranlara, sevk ve zecredenlere, zikir okuyanlara yemin ederim ki, gerçek sizin Tanrı'nız birdir..." (Sâffât, 1-3).

---

[1] Buradaki zamirin (ك) mercii hususunda ihtilaf vardır. Bir kavle göre muhatab, Rasûl-i Ekrem'dir. Beyhakî, Delâil'de İbnu 'Abbâs'tan şunu tahric etmiştir: "Allah Hz. Muhammed'den daha çok kendisine ikram ettiği bir nefis halketmemiş, yaratmamıştır. Yine, Allah'ın O'ndan başkasının hayatına yemin ettiğini duymadım. Allah; " لعمرك " buyurdu". Bir başka kavle göre meleklerin Lût peygambere yemin etmesidir (Bkz. **el-Keşşâf**, II, 396), Bu, habere muhalefet etmekle beraber, daha önce, söylenmiş mukadder bir cümle olmalıdır: " قالت الملئكة للوط لعمرك " şeklinde " عمر " kelimesi " عمر " veya " عمر " şeklinde olabilir. "عمر " hali daha çok yaygındır. Mütekellim zamirine bitişik olarak da لعمري :"Ömrüme andolsun ki..." gelirse, bu hoş karşılanmamıştır ('Alûsî, XIV, 73; el-Beydâvî, I, 271). " لعمرك " nin çeşitli anlamları için bkz. Kastallânî, **İrşâdu's-Sârî**, IX, 384-385.

b) Kurân'ın hak olduğuna

"Hayır (hakikatler kâfirlerin dedikleri gibi değildir). İşte yıldızların düştüğü yere andediyorum, -ki hakikaten bu, eğer bilirseniz büyük bir anddır- muhakkak o, elbette çok şerefli bir Kurân'dır" (Vâkıa, 75-77).

"Andolsun o dönüş sahibi olan göğe, o (nebat ile) yarılan yere ki, hakikaten o (Kurân) Hak ile (batılı ayırd eden) kat'î bir sözdür. O, bir şaka değildir..." (Târık, 11-14).

"(Hakikat sizin bildiğiniz gibi değildir). Andederim o (geceleri) geri dön(üp aydınlık neşreden), akıp akıp yuvalarına giden (yıldız)lara, karanlığa yöneldiği zaman geceye, nefeslendiği dem sabaha ki, şüphesiz, muhakkak o (Kurân) çok şerefli bir elçinin (getirdiği) kelâmdır. (Bir elçi ki), çetin kudrete maliktir" (Tekvîr, 15-20).

c) Hz. Peygamber'in Risaletinin Hak Olduğu

"Yâsîn, O hikmet dolu Kurân'a yemin ederim ki, Sen, (Habîbim) hiç şüphesiz gönderilen (peyganber)lerdensin..." (Yâsîn, 1-3).

"Battığı dem yıldızlara andolsun ki, arkadaşınız (doğru yoldan) sapmadı. Bâtıla da inanmadı..." (Necm, 1-2).

d) Va'de ve Vaîde

"Tozutup savuran (rüzgâr)lar, sonra yükü taşıyanlar, sonra kolayca akanlar, sonra iş bölümü yapanlar hakkı için, şüphesiz ki, va'd olunduğunuz (ceza) elbette doğrudur ve din (amellerin karşılığını görmek) vaki olacaktır" (Zariyat, 1-6).

"Andolsun birbiri ardınca gönderilip de sert rüzgârlar gibi hemen koşan, (şeriatın hükümlerini yeryüzünde) iyiden iyiye yayan, bu suretle (Hak ile batılı) tam manasıyla ayırt etmeye vasıta olan, kötülüğü imhaya, azab ile tehdîde çalışan peygamberlere vahyi

getiren (melek)lere ki, size va'd edilegelen şeyler behemahal vaki olacaktır" (Mürselât, 1-7).

e) İnsanın Durumu Üzerine

"Andolsun: Bürüyüp örttüğü zaman geceye, açıldığı zaman gündüze, erkeği ve dişiyi yaratana ki, hakikaten sizin ameliniz bölüm bölümdür" (Leyl, 1-4).

"Andolsun o harıl harıl koşanlara, o tırnaklarıyla ateş çıkaranlara sabahleyin baskın yapanlara, derken orada toz koparanlara, bununla bir topluluğun tâ ortasına girenlere ki, muhakkak insan Rabbine karşı çok nankördür" (Adiyât, 1-6).

"Andolsun incire, zeytine, Sîna dağına ve şu emin şehre ki, biz, insanı en güzel bir biçimde yarattık" (Tîn, 1-4)."

(Hakikat onun zannettiği gibi değildir). Andederim o şafaka, o geceye ve onun (sinesinde) derleyip topladığı şeylere, toplu bir hale geldiği (nuru tamamladığı) zaman aya ki, siz (ey insanlar) hiç şüphesiz halden hale geçeceksiniz"[1] (İnşikak 16-18).

---

[1] Bu bazı te'villere göre bir istiâredir. Bununla maksad; şiddetli bir halden yine onun gibi bir hale, ölüm hali ve onun korkusundan haşr ve onun dehşetine intikal edeceksiniz, dir. Bir başka kavle göre bununla murad, insanların işlerinde, fıtrat ve tabîatlarında halden hale geçecekleri, dir (**Telhîsu'l-Beyân**, s. 362). İbnu 'Abbâs ise: "Halden hale" diye tefsir etmiştir. Kıraat imamlarından İbnu Kesîr (ö. 129/738), Hamza (ö. 156/773) ve Kisâî (ö. 189/805), " لتركبن " :"muhakkak ki... bineceksin, geçeceksin..." şeklinde okumuşlardır. Buna göre muhatab, insan olabildiği gibi Rasûl-i Ekrem de olabilmektedir. Yani: Ey Habîbim, yüce bir mertebeden yüce bir mertebeye, şerefli bir halden şerefli bir hâle bineceksin. Veya mi'râc gecesi semanın bir katından bir katına geçeceksin (el-Beydâvî, II, 301); İbn Kayyim, **Aksâmu'l-Kur'ân**, s. 146.) Bir başka görüşe göreyse, buradaki tâ, hitâp harfi olmayıp müennes gâib tâ'sıdır. Buna göre mâna, "Muhakkak ki o semâlar, bir halden başka hale geçecektir" şeklindedir (İbn Kayyim, s. 145).

2) Hz. Peygamber

Kurân-ı Kerîm'de Hz. Peygamber'e üç ayette yemin etmesi emredilmiştir:

"Küfredilenler: "O saat bize gelmeyecek" dedi. Sen de ki, "Hayır, gaybı bilen Rabbim hakkı için o, size mutlaka gelecektir' " (Sebe', 3). Allah'ın zatına kasemden sonra, bu gerçeği teyid etmek için Allah Teâlâ'nın bir sıfatı gelir.[1] عالم الغيب : Gaybı bilen. Gayba ait şeylerin en büyüğü olan kıyametin bilgisinin Allah'ın bilgisi dışında kalamayacağı, zamanı gelince tahakkuk edeceği, insanların bilemeyişinin bu yönden bir şey ifade etmeyeceği, böylece belirtilmiş oluyor.

"O (azab) bir gerçek mi? diye senden haber isterler. De ki 'Evet Rabbime andederim ki, o elbet ve elbet bir hakikattir. Siz (bundan Allah'ı) aciz bırakıcılar değilsiniz' " (Yunus, 53).

"O küfredenler de öldükten sonra katiyyen diriltilmeyeceklerini (bir hakikatmış gibi, cahilâne) iddia ettiler. De ki: 'Hayır (öyle değil), Rabbime andolsun ki, siz mutlaka diritileceksiniz. Sonra da yaptığınız şeyler behemahal size haber verilecektir." (Tegâbun, 7).

Hadîs mecmualarında Rasûl-i Ekrem bir gerçeği belirtirken, hemen hemen çoğunlukla bir yemin şeklini kullanmakta idi. والذي نفسي بيده (Nefsim kudret elinde olan Allah'a yemin olsun ki...). Hz. Peygamber zahir ismin (Allah veya Rabb) yerine ism-i mevsûl getirmekle, kasemi daha beliğ bir biçime sokmaktaydı. Bunun dışında normal olarak kasem wawını kullandığı da vakidir. Arapların fesahat geleneğine uyarak, yeminlerde kasra gittiğini de görebilmekteyiz: أيم الله. Bu ifade, لعمرك عهد الله :"Allah'a andolsun ki... Ömrüne

---

[1] İbnu Kesîr, III, 525.

andolsun ki..." gibi yemin lafızlarından birisiydi ve Peygamber (s.a.v.) bunu kullanırdı.[1]

Bu üç ayette Allah, küfür ve inat ehli, kendisini tekzib edip yalanladıklarında ba's'ın vuku bulacağı hususunda kendi zatına kasem etmesini Rasûlüne emretmektedir.[2]

3) Şeytanın Kasem Etmesi

Hz. Adem'in yaratılmasıyla beraber şeytanla Allah ve insan arasında büyük bir mücâdele ve çekişme başlamıştır. Melekler secde ettiği halde, ilk insana secde etmekten imtinâ ederek, onun yaratılmasına razı olmayan ve topraktan yaratılan bu ilk insanın üstünlüğünü tanımaktan kaçınan şeytanın Allah'la çekişmesinde, kasemin akıcı bir üslûb kazandığını görüyoruz.

Şeytan cennetten kovulduktan sonra (A'râf, 18), Allah'tan ba's gününe kadar mühlet istedi (A'râf, 14; Hicr, 36; Sâd, 79): "Eğer beni kıyamet gününe kadar geciktirirsen, andolsun ki, onun zürriyyetini, birazı müstesna olmak üzere, behemahal kendime bendederim" (İsra, 62). Yani, bana mühlet verirsen onun zürriyyetini helâk ederim.[3] Bir başka ifadeyle sapıtarak onların aslını kuruturum.[4] Burada kullanılan "لأحتنكن" fiiline bakmak lazım. Arapça'da, çekirge yerin yüzündeki mahsulü kırıp geçirip, orayı harabeye çevirince buna " الحنك " denir.[5] Keza, Sîbeveyh; arapların " أكل " :"Yiyorum" anlamına " احتنك" fiilini kullandıklarını zikreder. Şeytan için kasemin yanında, bu manalara gelen fiil kullanılmakla, şeytandan gelecek tehlikenin büyüklüğü yeterince anlatılır.

---

1 İrşâdü's-Sârî, IX, 366-367.

2 A. g. e., a. y.

3 İbnu Kesîr, III, 49; el-Beydâvî, I, 293.

4 el-Keşşâf, II, 457.

5 A. e., a. y.

Şeytanın bu şekildeki yemininin (لئن أخرتن) başka yerlerde daha şiddetli bir biçimde tekerrür ettiği görülür. A'râf, 16 ve Hıcr, 39. ayetlerde kendisinin saptırılmasına[1] karşılık, Allah'ın doğru yoluna oturup, insanlara pusu kuracağını yeminle haykırır. Hadîs-i şerifte şöyle buyurulmuştur: "Şeytan adem oğlunun İslâm yolunu keser de ona: ' Atalarının inandığı dini terket' der. Adem oğlu ise ona isyan eder ve müslüman kalır. Sonra hicret yolunu keser ve ona: "Memleketini terkedip gurbete mi gidiyorsun? (Yapma)' der. Adem oğlu ona isyan eder ve hicrete koyulur. Sonra onun cihad yolunu keser ve: 'Savaşacaksın, öldürüleceksin. Malların taksim olunacak, karın başkasına varacak. Olacak şey mi?" diyerek, onu yolundan döndürmeye çalışır. Müslüman ona isyan edip, mukatele eder."[2] A'raf 17 ayette ise şeytan kasemle yapacağı fesadları sayıp döker: Onları saptırmak ve azdırmak için dört taraflarından onlara geleceğim. İbnu 'Abbâs; "Önlerinden", yani ahiret yönünden; "Arkalarından", yani dünya cihetinden; "Sağlarından ve sollarından", yani, iyilikleri kötülükleri cihetinden.[3] Şeytan buna göre şunu demek istemiştir: "Ahiretleri hususunda onları şüpheye düşüreceğim, dünya hayatına meylettireceğim, dinlerinin emrini onlara şüpheli kılacağım ve günahları da süslü

---

1 Buradaki " با " hakkında ihtilafa düşülmüştür. Bir görüşe göre bâ harfi kasemiyyedir. Buna göre mana şöyledir: "Allah'ın beni saptırmasına kasem olsun..." Bu durumda Allah'ın fiillerinden birine kasem edilmiştir, Veya sebebiyye addedilir ki, bu durumda mana: "Beni saptırmana karşılık..." şeklinde olur. Sâd 82'de ise fiiline kasem edilmiştir: " فبعزتك " :"Senin izzet ve şerefine andolsun ki..." Belki de her ikisine kasem edilmiştir. Eğer "bâ" sebebiyye sayılırsa şöyle olur: "فبسبب اغوائك اقسم بعزتك " :"Senin beni kışkırtman sebebiyle, izzet ve şerefine andolsun ki..." ('Alûsî, VIII, 94; el-Keşşaf, II, 70, 71).

2 el-Keşşâf, a. y.

3 'Alûsî, VIII, 95; el-Beydâvî, I, 157.

göstereceğim.[1] Şeytan bu azgınlığını o dereceye götürmüştür ki, Allah'ır izzetine bile yemin etmiştir: "İzzetine kasem olsun ki, onların hepsini azdıracağım" (Sâd, 82). İzzetine, yani hükümranlığına ve kahrına.[2] Şeytan Adem aleyhisselam hakkında umduğunu elde edince, nesline musallat olacağını beyan eder. Bu bir meydan okuma tarzıdır. İnsanlara neler yaptırtacağını bazı müşahhas örneklerle anlatır: "Onları yolundan saptıracağım, kuruntuya, gurura ve gevşekliğe boğup, bunları hoş göstereceğim, onlara emredip de hayvanların kulaklarını yaracaklar ve yine onlara emredeceğim de Allah'ın yarattığını değiştirecekler (Nisa, 119). " فليغيرن خلق الله " ibaresini İbnu 'Abbâs: "Hayvanların husyesini çıkarmak" şeklinde tefsir etmiştir.[3] İbnu Mes'ûd'dan ise şöyle dediği nakledilmiştir: "Allah döğme yapana ve yaptırana, makyaj yapan ve yaptıran (kadın)lara, ve güzellik için Allah'ın yaratmasını değiştirerek dişlerini seyrekleştiren kadınlara lânet etsin." Ve şöyle devam eder: "Allah'ın Rasûlü'nün lânet ettiğine ben de lânet ederim.[4]

Şeytanın bu azgın tutumuna Allah Teâlâ en şiddetli bir şekilde mukabele ediyor: Onu ve ona uyanların hepsini cehenneme doldurmak: "İşte bu doğru. Ben şu hakikati söyleyeyim[5]: 'Andolsun cehennemi senden ve onların içinden sana tabi

[1] İbnu Kesîr, II, 204.
[2] 'Alûsî, XXIII, 227; el-Keşşâf, III, 384.
[3] İbnu Kesîr, I, 556.
[4] A. e., a. y.
[5] " فالحق والحق " daki birinci kısım (فالحق) kasem addedilerek mansub da okunmuştur. Cerreden harf düştüğü için mansubdur. Mücâhid ise "انا الحق والحق اقول" :"Ben gerçeğim. Şu hakikati söylüyorum ki..." diye tefsir etmiştir. Süddî de kasem olduğu görüşündedir. Buna göre " فالحق " kelimesi "والحق" :"Hakka andolsun ki..." manasında olup, cevabı "لأملأن"dir. " والحق اقول " ise i'tiraziyye cümlesidir (İbnu Kesîr, IV, 44; el-Keşşâf, III, 384).

olanların hepsi ile dolduracağım' (Sad, 84-85). Şeytanın bu tehdidi ile Allah'ın bu vâidi elân aksiseda halindedir sanki... Çünkü şeytan gayesini tahakkuk ettirmekten geri durmuyor: "Andolsun ki (şeytan), sizden birçok halkı saptırmıştı..." (Yâsîn, 62). "Andolsun, İblis onlar aleyhindeki zannnını gerçekleştirmişti de, iman edenlerden bir zümre hariç olmak üzere, (tamamen) ona uymuşlardı" (Sebe, 20). Bu ayet hakkında Hasan el-Basrî şöyle der: Allah, Adem ile Havvâ'yı cennetten kovunca, İblis de yaptığından gururlanarak cennetten indi ve şöyle dedi: " Ben ebeveynlerine bunları yaptıktan sonra, zürriyyetine haydi haydi yaparım. Çünkü onlar çok daha zayıf. Şeytanın zannı bu idi.[1] Şeytan tarafından kandırılan ahiretteki insanın durumu şu sahnede daha da dramatik bir biçimde anlatılır: "O gün (her) zalim (nedametle) iki elini ısırıp: 'Ne olurdu, ben O Peygamber'in maiyyetinde (Allah'a) bir yol edineydim' diyecektir. "Ne yazık bana! Keşke fulanı dost tutmasaydım." Andolsun ki, beni zikirden, hem o (bir devlet gibi) bana (Allah tarafından) geldikten sonra o saptırdı. Şeytan insanı yapayalnız ve yardımsız bırakandır" (Furkân, 29). Buna karşılık Allah'ın vaîdî de muhakkak gerçekleşecektir: "...Benden sâdır olan şu: Cehennemi bütün cinlerden, insanlardan mutlaka dolduracağım, sözü hak olmuştur" (Secde, 13; ayrıca bkz. Hûd, 19). Bu ayeti kerîmede " الجنة " :"cinler" lafzı "الناس" :"insanlar" lafzından önce gelmiştir. Sebebi de, bunun şeytanı tahkîr için daha uygun olduğudur.[2] İnsanların sapıklığa düşmelerinin nedeni ise Allah Teâlâ'nın meşîeti olmayıp, şeytanın iğvasına uymalarıdır.[3]

Görüldüğü gibi yemin formu, şeytan tarafından kullanılmış, hem de en taşkın bir uslûbla... Yaratıcı'nın

[1] İbnu Kesîr, III, 535.
[2] 'Alûsî, XXI, 128.
[3] A. e., a. y.

şerefine yemin ederek O'nun yoluna tâbi olanları saptıracağına dair...

4) Hz. Adem İle Havvâ'nın Kasem Etmesi

A'râf 189. ayette, insanın tek bir nefisten yaratıldığından bahsedildikten sonra, sahneye Hz. Adem ile Havva dahil olur. Başka fiilin değil de <u>tağaşşâ</u> (Vakta ki o, (eşini) örtüp, bürüdü 'فلما تغشيها') fiilinin kullanılması ikisi arasındaki izdivac halini hoş bir üslûbla anlatır. Çünkü burada çok güzel bir kinaye yapılmıştır.., Zaman ilerler ve Havva'nın yükü ağırlaşır.[1] İşte burada onların Allah'a yakarışlarına tanık oluyoruz: "Eğer bize düzgün (hilkati tam) bir çocuk verirsen, andolsun ki, herhalde şükredenlerden olacağız..." İbnu 'Abbâs'a göre; hayvan olmasından korkuyorlardı.[2] Bir sonraki ayette, verilen bu çocuğu Allah'a eş koştukları anlatılmaktadır: "Fakat (Allah) onlara düzgün (birçocuk) verince kendilerine verdiği bu (çocuk) hakkında ona eşler tutmaya başladılar. Onlar neyi eş tutuyorlarsa, Allah onlardan (münezzehtir) yücedir (A'râf, 190). Bu hususta İbnu Kesîr'de şunlar zikredilir: Semure b. Cündeb peygamber (s.a.v.)'den nakleder: "Hz. Havvâ'nın doğan çocuğu yaşamıyordu. Hz. Havvâ doğum yaptığında şeytan ona gelerek: -Onun adını Abdü'l-Hâris koy; çünkü o zaman yaşar, dedi. O da onun adını Abdü'l-Hâris taktı ve çocuk yaşadı. Bu, şeytanın telkîni ve emriyle idi..." Bu hadîsi tahrîc eden Ahmed b. Hanbel, hadîsin ma'lûl[3] olduğunu söyler. Hasan el-Basrî ise onların yahûdîler ve nasrânîler olduğunu, çünkü; Allah onları evladla rızıklandırmış, onlar ise çocuklarını ya yahudî yapmışlar ya da hristiyan, demiştir. İbnu Kesîr de bu görüşü benimser, bunlarla Hz. Adem'in

---

1 Süddî: "Karnındaki çocuk büyüdüğünde..." diye tefsir eder. İbnu Kesîr, II, 274.

2 İbnu Kesîr, a. y.

3 "**Ma'lûl ve mu'allal**, zahirde sahih olan, fakat gerçekte sıhhatine zarar veren bir illeti bulunan hadîs çeşididir." (Pro. Dr. Talat Koçyiğit, **Hadis Istılahları**, Ankara-1980, s. 210).

zürriyetinden olan müşriklerin murad edildiğini belirtip, bir benzerinin de İbnu 'Abbâs'tan rivayet edildiği, yukarıdaki haberin israilî bir haber olduğunu söyler.[1]

5) Hâbil'in Kasem Etmesi

Burada Hâbil-Kâbil kıssasına şâhid olacağız. Mâ'ide 27. ayete kulak verelim: "Onlara Adem'in iki oğlunun gerçek haberini oku: Hani onlar (Allah'a) yaklaştıracak birer kurban takdîm etmişlerdi de, ikisinden birisininki kabul olunmuş, öbürününki kabul olunmamıştı. O (evvelkisi kardeşine): 'Seni elbette öldüreceğim' demişti. (Beriki de şöyle) söylemişti: 'Allah ancak (kendisinden) korkan(lar)ınkini kabul eder."

Allah Teâlâ, Adem (a.s.)'e oğullarından herbirini, çaprazlama olarak diğer batında doğmuş kız kardeşleriyle evlendirmesini vahyetmişti. Buna Kâbil kızar; çünkü onun ikizi olan kızkardeşi daha güzeldir. Bunun üzerine Adem (a.s.) onlara kurban adamalarını ve hangisininki kabul edilirse, onunla onun evleneceğini söyler. Nihâyet, bir ateş inip onun kurbanını yakması neticesinde, Hâbil'inki kabul olunur. Buna Kâbil daha fazla kızar ve; yapacağını yapar: Kurbanın kabul olunması üzerine onu öldürür.[2] Hâbil ise buna şöyle mukâbele eder: "Andolsun ki, beni öldürmen için elini bana uzatırsan, ben seni öldürmek için elimi sana uzatıcı değilim." (Mâ'ide, 28). Hâbil, Allah'tan korkarak O'na teslim olmuştu. Zira henüz o zaman nefsi müdafaa mübah kılınmamıştı.[3] Kasemin cevabında " ما انا بباسط " gelmiştir. Bu, Hâbil'in kötü fiili işlemekten imtinâ etmek istediği, kâtil olarak isimlendirilmekten sakındığını göstermek içindir. Bu imtinâ halini buradaki "bâ" harfi de te'kîd etmektedir.[4]

---

1 A. e., II, 274-275.

2 el-Beydâvî, I, 117. Ayrıca bkz. İbnu Kesîr, II, 41, 42.

3 A. e., a. y.

4 A. e., a. y.

6) Hz. İbrahim'in ve Babasının Kasem Etmesi

Allah Teâlâ Hz. İbrahim'e rüşdü, yani; din ve dünya işlerinde doğruyu bulma, ilâhî kanunlara irşâd etmeyi[1] verdiğini belirtiyor (Enbiyâ, 51). Hz. İbrahim bu ilâhî feyizle, döner putlara tapan babasına ve kavmine: "Sizin tapmakta olduğunuz bu heykeller nedir?... Onlar: 'Biz atalarımızı bunların tapıcıları olarak bulduk' dediler. İbrahim dedi: 'Andolsun, siz de atalarınız da apaçık bir sapıklık içindesiniz" (Enbiyâ, 54). Babası sorar: "...Ey İbrahim, sen benim tanrılarımdan yüz mü çeviricisin? Andolsun ki, vazgeçmezsen seni muhakkak taşlarım.[2] Uzun bir müddet benden ayrıl git" (Meryem, 46). Adeta şaşırır ve tanrılarından yüz çevirmesini yadırgar. Çünkü tanrılarından kimsenin yüz çevirmesi uygun düşmezdi.[3] Fakat Hz. İbrahim gerekeni mutlaka yapacaktı: "Allah'a yemin ederim ki siz arkanızı dönüp gittikten sonra ben putlarınıza elbette bir tuzak kuracağım" (Enbiyâ, 57). Yani; kendi bayramlarına gittikleri zaman.[4] Süddî şöyle der: "Bayram yaklaştığı zaman, babası Hz. İbrahim'e şöyle dedi: "Ey oğulcuğum, şayet sen de bizimle beraber bayramımıza gidersen, dinimizi beğeneceksin'. Bunun üzerine onlarla beraber çıkar, yolun yarısına gelince kendisini yere atar ve: "Ben hastayım" (Saffât, 8) der. İnsanlar başına üşüşür ve ne var, ne oluyor? sorduklarında aynı cevabı verir: "Ben hastayım". Kalabalık gittikten sonra söyler: "Andolsun ki..." (Enbiyâ, 57.)[5] Ve yapar da: "Nihayet gizlice onları (putları) sağ eliyle bir vur(up kır)dı" (Saffât, 93) ve "...Bunları parça parça etti. Yalnız

---

[1] 'Alûsî, XVII, 58.

[2] Aldığımız mealde "taşlarım" diye geçen ' لأرجمنك 'nin tefsiri muhteliftir. İbnu 'Abbâs: "Seni rezil rüsvay ederim, dile düşürürüm, sana dil uzatırım" diye tefsir etmiştir (İbnu Kesîr, III, 123. Ayrıca bkz. el-Beydâvî, II, 17; **el-Keşşâf**, II, 511).

[3] **el-Keşşâf**, II, 511; el-Beydâvî, II, 17.

[4] İbnu Kesîr, III, 182.

[5] **A. e.**, a. y.

onların en büyüğünü bıraktı. Belki ona müracaat ederler diye" (Enbiyâ, 58).

7) Mısır Azizinin Karısının Kasem Etmesi

Azizin karısının Hz. Yûsuf'un güzelliğine vurulması onu kendisine râm etmek isteyişine kadar gider. Yûsuf'un nefsinden murad almak ister ve kapıları sımsıkı kapar: "Sana söylüyorum, beri gel!" (Yûsuf, 23), diye de onu tahrik etmek ister. Yûsuf (a.s.) Allah'a iltica etse de kadın niyetini kurmuştur bir kere: "O (kadın) andolsun ona niyeti kurmuştu. Eğer Rabbinin burhanını görmemiş olsaydı (belki Yûsuf da) onu kasdetmiş gitmişti" (Yûsuf, 24). İmam Fahruddin Râzî (ö. 606/1209) bu hususta şunları söyler: Bazılarının Hz. Yûsuf'a isnad ettikleri bu şey çok çirkin bir iştir. Böyle bir şey ahlakı çok kötü olan ve hayırdan uzak olan kimseye nisbet edilse, bu bile böyle bir şeyden istinkâf eder. Öyleyken, bunun Hz. Yûsuf'a isnadı nasıl caiz olur? Bu çirkin tevessül, bazılarının iddia ettiği gibi vuku bulmuşsa ve bu ayet de bunu tazammun ediyorsa, onu: "İşte biz ondan fenalığı ve fuhşu bertaraf edelim diye böyle (burhan gönderdik)" ifadesinin takib etmesi hikmetsiz olurdu. Eğer bu ayeti bu tevessülün olmadığına bir delil saymazsak, bu en azından bu şeyin medh edildiğine delalet eder. Oysa bilinmektedir ki, onun bu büyük günaha teşebbüs etmesini nakledip de sonradan bunu en büyük bir övgüyle övmesi Allah'ın hikmetine uygun düşmez. Sonra peygamber gibi büyük insanlardan bir zelle veya yanılma sadır olduğunda hemen tevbe etmişler ve nedamet duymuşlardır. Yûsuf (a.s.) şayet bu çirkin şeye niyet kurmuş olsa idi, tevbe etmemiş olması muhal olurdu. Ve eğer tevbe etmiş olsaydı bu da muhakkak naklolunurdu. Öyle ise böyle bir şey vuku bulmamıştır. Sonra ayetin sonundaki: "Çünkü o, ihlasa erdirilmiş kullarımızdandı" ifadesi Hz. Yûsuf'un bu çirkin şeyden berî olduğuna en büyük delildir. Zira şeytan şöyle demişti: "İzzetine kasem ederim ki, onların hepsini azdıracağım. Ancak onlardan ihlasa erdirilmiş kulların müstesna" (Sâd, 82). Böylece şeytan Yûsuf (a.s.)'u iğva edememiş, hidayet

yolundan saptırama-mıştır.[1] Buradaki burhan hakkında çeşitli görüşler vardır: İbnu Cerir'in İbnu 'Abbâs'tan tahric ettiğine göre: "Ya'kûb (a.s.) Hz. Yûsuf'a görünmüş ve eliyle göğsüne vurmuştur. Katâde'den gelen rivayete göre Ya'kûb (a.s.) ellerini ısırır vaziyette Yûsuf (a.s.)'a görürnmüş ve ona: "-Sen peygamberlerden biri olarak yazılmışken, sefihlerin yapabileceği bir şeye mi niyet kuruyorsun?" demiştir.[2] Yine İbnu 'Abbâs'tan gelen rivayete göre: Yûsuf (a.s.) efendisinin yani; Melik'in hayalini görmüştür. Fakat bunlardan hangisi olduğunu ta'yînde kesin bir delil yoktur. Bunlardan herhangi birinin olması caizdir.[3] Gözümüzü 32. ayete çevirelim: "(Kadın) dedi: 'İşte beni kendisi hakkında ayıpladığınız şu gördüğünüz zattır. Andederim onun nefsinden ben murad istedim de o, nâmuskârlık gösterip reddetti. Yemin ederim ki, eğer o, kendisine emredeceğimi yapmazsa, muhakkak zindana atılacak ve kuşkusuz zillete uğrayanlardan olacaktır." Azîz'in karısı ona tutulmakta haklı olduğuna, onların bu şaşkınlığını delil getiriyor. Bu haklılık duygusu, onu, arzusuna nail olmak için Yûsuf'u zindana attırmakla tehdîde kadar götürüyor. Gördüğümüz gibi buradaki kasem (لئن) bir tehdîde medhal teşkil ediyor.

8) Hz. Yûsuf'un Kardeşlerinin Yemin Etmesi

Bu yeminler Yûsuf 14. ayette sadece " لئن " şeklinde iken aynı surenin 73. ve 91. ayetlerinde "تالله" ile birlikte "لقد" edatının gelmesi şeklindedir. Bunun dışındakiler " تالله " şeklindedir.

14. ayette anlatıldığına göre onlar kurdukları tuzağı gerçekleştirebilmek için inandırıcılık sağlamak gayesiyle yemine başvuruyorlar: "Andolsun ki, dediler, bizim kuvvetli bir cemaat olmamıza rağmen onu kurt yerse bu takdirde muhakkak biz de hüsrana uğrayanlar(dan) oluruz." Hz. Yûsuf kıssasına böyle açılan perde, geniş bir sahne dekoruna sahiptir... Ve yıllar sonra kardeşleri Mısır'a gidiyor, yiyecek almak için. İlahi cilve onları kuyuya attıkları kardeşlerinin huzuruna çıkartıyor. Öz kardeşi Bünyâmini yanında alıkoymak için bir oyun: Melik'in kaybolan su tası Bünyamin'in yükü arasına konulur ki, böylece o alıkonulsun. Yükler aranmaya başlandığında Yakûb Oğulları'ndan yükselen i'tirâz: "Allah Allah![1] (Hüviyetimizi, ahlakımızı) siz de öğrenmişsinizdir. Biz bu yere, andolsun ki, fesad çıkarmak için gelmedik. Hırsız kimseler de değiliz" (Yûsuf, 73). Böylece kendi seciyelerinin bu hırsızlık sıfatını gerektirmediğini söylemek istiyorlar.[2] Fakat olan olur... Ken'an diyârına Bünyâmin'siz dönüş ve Hz. Ya'kûb'un hüznünün katmerleşmesi, Yûsuf'un sevgisinin tekrar bir ôd gibi bağrına düşmesi... Bu durum karşısında Yûsuf'un kardeşleri babalarına: "Hâlâ Yûsuf'u anıp duruyorsun. Andolsun ki sonunda ya kederinden hastalanıp eriyeceksin, yahud helâka uğrayanlardan olacaksın" (Yûsuf, 85) derler... Ve, kardeşlerin birbirine kavuşması ve i'tirâf: "Allah'a yemin ederiz, Allah seni hakîkatte bizden üstün kılmıştır. Biz doğrusu (sana yaptığımız harekette) suçlu idik, dediler" (Yûsuf, 91). Bu, Hz. Yûsuf'un faziletini, yaratılış, ahlak, gönül genişliği, mülk, tasarruf ve peygamberlik hususunda kendilerine olan üstünlüğünü bir îtiraftır.[3] Nihayet baba ile oğlun buluşması öncesi... İkinci sefer geri dönüşünde Yûsuf'un kokusunu alır ve der ki: "Bana bunak demezseniz, inanın ki, (şimdi) Yûsuf'un kokusunu duyuyorum." (Yûsuf, 94). Hz. Yûsuf'un kokusunu nesîm-i çöl ona iletmişti sanki... Ve, aynı tepki: "Dediler: 'Allah'a yemin ederiz ki sen hâlâ eski

---

1 'Alûsî, XII, 215.

2 A. e., a. y.

3 İbnu Kesîr, II, 475.

1 " تا " kasemle beraber taaccüb da ifade eder.

2 İbnu Kesîr, II, 485.

3 A. e., II, 490.

yanlışlığında[1] (berdevam)sın" (Yûsuf, 95). Ve nihayet müjdeci gelip Hz. Yûsuf'un gömleğini Hz. Ya'kûb'un üzerine atınca ak düşen gözleri eski haline döner (Yûsuf, 96). Yûsuf'un yaşadığı müjdesinin iletilmesi, uzun ve kederli bir vuslatın sona ermesine sebep olur. Artık kolların kavuşması için çölleri kat edip, Mısır'a yollanmak gerek...

9) Bahçe Sâhiblerinin Kasem Etmesi

İşte cennetlerin önündeyiz (Dünyâ cenneti, bahçesi, ahiret cenneti değil). Ve işte onlar hakkında bir şey düşünüyorlar. Bu bahçede fakirlerin hakkı var, ama varisler vermek istemiyor, hepsine kendileri konmak istiyorlar. Yoksulları mahrum bırakmak diliyorlar. Bakalım nasıl yapıyorlar:[2] "Biz bahçe sahiplerini belâya uğrattığımız gibi, muhakkak bunlara da belâ verdik. Hani bahçe sahipleri sabah olunca onu mutlaka devşireceklerine, biçeceklerine yemin etmişlerdi. İstisna da yapmıyorlardı" (Kalem, 17-18). Allah Teâlâ bir mesel îrad ediyor. Kureyş kâfirlerine, kendilerine hediyye ettiği büyük rahmeti, verdiği büyük ni'meti elden kaçırmamalarını adeta istiyor.[3] Devam edelim: Fikirlerini birleştirmişler ki, sabahleyin erkenden yoksullara hiçbir şey ayırmadan bahçenin meyvesini toplayalar. Onları kendi kararlarına bırakalım, bakalım evlerine çekildikleri, gecenin karanlığıyla bahçenin kendilerinden gizlendiği sırada ne oluyor? Beklenmedik bir olay. Karanlıkta, karartıların hareketi gibi gizli bir hareket!...: "Halbuki onlar uyurlarken hemen Rabbin'den gönderilen

[1] Buradaki " ضلال " sevgi, muhabbet anlamındadır (A. e., a. y.; 'Alûsî, XIII, 45).

[2] Seyyid Kutub, **Kur'an'da Edebî Tasvîr**, trc. Süleyman Ateş, s. 73.

[3] İbnu Kesîr, IV, 406.

dolaşıcı bir belâ onu sardı da, o bahçe simsiyah kesildi" (Kalem, 19-20).[1] Bahçe sahiplerinin işten haberi yok.

Onlar, karanlıkta bahçelerine ne isabet ettiğini bilmeden, sabahleyin erkenden sevinçle birbirlerini çağırıyorlar: "İşte sabaha karşı birbirlerini çağırdılar: 'Devşirecekseniz, mahsulünüzü devşirmeye çıkın, diye. Derken onlar aralarında fısıldaşarak gittiler: 'Sakın bugün karşınıza hiçbir yoksul (çıkıp) oraya girmesin' diye" (Kalem, 21-24).[2] (...) "Fakat onu (bu halde) görüverince dediler ki: 'Herhalde biz yanlış geldik (yolumuzu şaşırdık) (Kalem, 26). Bu bizim meyvelerle yüklü bahçelerimiz değil. Herhalde biz yolu kaybettik. Ama hayır ey cemaat: "Hayır, biz mahrum kalmışlarız".

İşte gerçek![3] Akıbet hüsran... İstisnaya (إن شاء الله demek) bile dili varmayan, kendinden emin, fakat ilâhî cilveden bîhaber bir yemin ve onu sarfedenleri!.. Allah'ın iradesine teslim olmayanların uğrayacakları büyük hüsran... Yeminin, istisnasız olarak, bir hakimiyet kuruntusu vermesi ve yeminlerin istisna ile bağlanması gerçeği...

II. Bahçe

Şimdi bir başka bahçe sahibiyle karşı karşıyayız: Mağrûr, kibirli ve nasibsiz... Öte yanda ona komşu olan, îmanlı, alçak gönüllü bir başkası... "Onlara iki adamın halini misal getir ki, biz onlardan birine iki üzüm bağı vermiş, ikisinin de etrafını hurmalıklarla donatmış, ortalarında da bir ekinlik yapmıştık. Bu iki bağ her sene devamlı mahsulünü vermiş, bundan bir şeyi eksik bırakmamıştı. Onların arasından bir de ırmak fışkırtmıştık. O adamın başka ürünü de vardı..." (Kehf,

[1] İbnu 'Abbâs: "Simsiyah, gece gibi" diye; es-Sevrî ve Süddî ise: "Hasat edilmiş ekin gibi, kupkuru" diye tefsir etmişlerdir (İbnu Kesîr, IV, 406).

[2] "Hiçbir yoksulun oraya girmesine imkan vermeyin" (İbnu Kesîr, a. y.).

[3] **Kur'an'da Edebî Tasvîr**, s. 75.

32-34). Tam bir vuzuhla iki bahçe resmi çizilmiş oluyor. Bu birinci sahnedir. Şimdi ikinci perdeye bakalım: "Arkadaşıyla konuşurken ona dedi: 'Benim malım ve adamım senden çok" (Kehf, 35). Bu gururun onu götürdüğü yer; ahireti, Allah'a dönüşü ve O'na havale edileceği hakikatini reddir:[1] "Dedi ki: Bunun ebediyyen helak olacağını zannetmiyorum. Kıyametin de kopacağını sanmıyorum. (Bununla beraber senin iddiana göre), eğer ben Rabbim'e döndürülüp, götürülürsem, andolsun, bundan daha hayırlı bir âkıbet bulurum" (Kehf, 35-36). Bu adam, batıl da'vasının, kibir ve gururunun zirvesindedir. Ne dersin, acaba bu sözün, o fakir, ne bahçesi, ne malı, ne de kavim-kabîlesi, adamı olmayan o fakir arkadaşındaki tesiri ne olacaktır? Arkadaşı mümindir. Bu görünüşler onu aşağılık duygusuna sürüklemez ve ona ezelî ve ebedî Rabbi'nin izzet ve kudretini unuturamaz, onu, gururlu arkadaşını doğru yola getirme hususundaki önemli görevinden alıkoyamaz; arkadaşını ayıplamak ve ona hor topraktan olan aslını hatırlatmak zorunda da kalsa, bu görevini yapar (Bkz. Kehf, 37-41). (...) Bakıyor ki, arkadaşı kendisini dinlemiyor, dini için gazab eden gibi kızıyor ve Allah'a dua ediyor ki, o mütekebbirin bahçesine yıldırımlar göndersin de orayı, basınca ayakların kayacağı kel yalçın bir taşlık haline getirsin, yahutta suyunu bir daha çıkmayacak şekilde batırsın. Bakalım bundan sonra ne oluyor: "(Nihayet) onun bütün serveti istilaya uğratıldı, (bağı) uğrunda harcadıklarına karşı avuçlarını ovuştura kaldı! (O bağın) çardakları hep yere çökmüştü. Diyordu ki: "Nolaydım, Rabbime hiçbir (şeyi) ortak tutmayaydım!" (Kehf, 42).[2] Akıbet hüsran, hem de öyle ki, tevbe ve nedâmetin fayda vermediği bir hüsran... Olan oldu, iş işten geçiverdi...

---

[1] İbnu Kesîr, III, 83.

[2] **Kur'an'da Edebî Tasvîr**, s. 77-79.

10) Hz. Musa'nın Kasem Etmesi

Kasemin " لقد " şekliyle, Hızır ile Hz. Musa arasında geçen hadîsede de varlığını görmekteyiz. Ancak Kehf sûresinin 62. ayetinde de kasemin geçtiğine şahid oluyoruz. Zaten bu ayet kıssa için bir giriş mahiyetindedir: "Vakta ki (oradan geçip gittiler) Musa genç adamına dedi ki: 'Kuşluk yemeğimizi getir. Bu yolculuğumuzdan, andolsun, yorgun düştük" (Kehf, 62). Hz. Musa'nın, adı Yûşa'b. Nûn olan gence bunu söylemesinin sebebi şu: Hz. Musa'ya **Mecmau'l-Bahreyn**'de[1], yanında kendisinin ihata edemediği türden ilim bulunan Allah kullarından bir kulun olduğu anlatılır; bunun üzerine ona gitmek gönlüne düşer.[2] Fakat Yûşa', sahrada balığı unuttuğunu söyleyince (bkz. 63. ayet), izlerini ta'kib ederek, geri dönerler (Ayet, 64). Kurân-ı Kerîm'deki ifadeyle Allah'ın kullarından bir kulu bulurlar (Ayet, 65). Cumhûrun görüşüne göre, bu Hızır'dır. Adının ise; Belya b. Melkem el-Yese'a veya İlyas olduğu söylenmiştir. Ona verilen ilim ise, gayb ilmidir.[3] Bundan sonra; Hz. Musa, ona, yaptığı şeylerden sormamak şartıyla arkadaş olurlar (Ayet, 70). Daha sonra gemiye binmek için sahile ilerlerler ve gemiye binerler: "Bunun üzerine gittiler. Nihayet (bir) gemiye bindikleri zaman o, bunu deliverdi. (Musa) dedi ki: " Sahiplerini (suda) boğasın diye mi, onu deldin? Andolsun (yadırganacak) büyük bir iş yaptın" (Kehf, 71). Rivayet edildiğine göre, Hızır (a.s.)'ı tanıyıp ikram olsun diye ücretsiz gemiye alırlar. Gemi onlarla denizde yol alırken, gemiye dalga girer. Hızır kalkar, gemiyi deler. Gemiden bir levha koparmak ister ve koparır. Hz. Musa kendisine hakim olamayarak sorar: "Sahiplerini suda boğasın diye mi onu deldin?

---

[1] "Doğuda iki denizin birbirine karıştığı yerdir", denildiği gibi; "bunlar Hızır ile Musa'dır, zira; Musa zahir, Hızır ise batın ilminin denizidir" de, denmiştir (Beydâvî, II, 9).

[2] İbnu Kesîr, III, 92.

[3] Beydâvî, II, 10.

Andolsun sen büyük bir iş yaptın" (Aynı ayet). " إمرا " kelimesini Mücâhid: " منكرا " :"yadırganan" diye, Katâde de: "عجبا" :"hayret edilecek" diye tefsir etmişlerdir.[1] Müteakiben gemiden ayrıldıktan sonra yollarına devam ederler, ve: "Nihayet bir oğlan çocuğuna rast geldikleri zaman o, hemen bunu öldürdü". Musa (a.s.) yine kendisine hakim olamadı ve sordu: "Tertemiz (ma'sum) bir canı (diğer) bir can karşılığı olmaksızın, öldürdün ha! Andolsun ki sen, kötü bir şey yaptın" (Kehf, 74). Rivayete göre o, çocuğun ya kafasını koparmak veya kafasına vurmak suretiyle öldürmüştür.[2] Hz. Musa aklının yatmadığı, niçinini kavrayamadığı bu hadîse karşısında şaşkınlığını yenemiyor: "Andolsun ki, sen kötü bir şey yaptın" diyor. Bu ayet-i kerimelerde yemin ifadesi, Hz. Musa'nın şaşkınlığını dile getiriyor.

11) Fir'avn'ın Kasem Etmesi

Hz. Musa ile Fir'avn arasındaki mücadelede de yemin kullanılışına rastlamak mümkündür. İsra 101. ayette Allah Teâlâ, Musa (a.s.)'ya delil, burhan olsun diye ayetler verdiğini söyler ve bunun sayısını dokuz ile tahdit eder. Tâhâ 56. ayette ise: "Andolsun ki, biz ona ayetlerimizi gösterdik" deniliyor. Buradaki dokuz ayetin ve ayetlerin ne olduğunda görüşler farklıdır. Bu dokuz ayete Fir'avn ve onun kavmi şahid olmuş, fakat küfür ve inkârlarından inad etmişler, îmana gelmemişlerdir. Safvan'dan rivayet edilen hadîse göre: "İki yahûdî Peygamber (s.a.v.)'e gelerek, bu ayetten sorarlar. Peygamber şöyle cevap verir: "Dokuz ayet şu dokuz hükümdür: Allah'a hiçbir şeyi şirk koşmamak, hırsızlık yapmamak, haklı olmanın dışında, hiçbir nefsi öldürmemek, sihir yapmamak, faiz yememek, zina yapmamak, bir ma'sumu öldürmesi için sultana teslim etmemek, namuslu kadına iftira etmemek (ravî bu sonuncu maddede şüphesini belirterek onun muhtemelen" ordudan kaçmamak" olduğunu belirtir) ve bilhassa, cumartesi günü haram edilen şeyleri yapmamaktır".[1] İbnu 'Abbâs'tan gelen rivayete göre ise bunlar: "Asa, yed-i beyzâ, çekirge, karınca, kurbağa, kan, kaya(dan su fışkırması), denizin yarılması ve Benî İsrâîl'in başına inen tufandır".[2] İbnu Kesîr bunlardan muradın az önceki hadîste gelen şeyler olmaması lâzım geldiğini, çünkü; bu şeylerin Benî İsrâîl için emir olduğunu, Fir'avn'a karşı bir delil ve burhan olmayacağını, aslında ravînin (Abdullah b. Seleme) on kelimeyi (evâmir-i aşere) "dokuz ayet ile" karıştırmış olabileceğini söyler.[3] Bu mu'cizeler karşısında Fir'avn Musa'ya dedi ki: "Ben seni muhakkak sihirlenmiş zannediyorum". (İsra, 101). Müteakib ayette Musa Fir'avn'a şöyle cevap verir: "O da: 'Andolsun, dedi, bunları (her biri basîretle görülecek) birer ibret olmak üzere göklerin ve yerin Rabbi'nden başkasının indiremediğini bilmişsindir. Ben de, ey Fir'avn, seni herhalde helâk edilmiş sanıyorum" (İsra, 102). Hz. Musa böylece Fir'avn'a; bu mu'cizelerin Allah'tan başkasından- olmayacağını, bilmene rağmen reddediyorsun. Allah katından gelmiştir, zira başkası buna kadir değildir. Bunu bilmen benim meshûr (sihirlenmiş) veya sâhir olmamamı gerektirir. Fakat başkanlık, riyaset sevgisi seni, rablık iddia etmekte inada sevketti, diyor.[4] Fir'avn'ın sihir inadına karşılık Hz. Musa onun âkıbetini söylüyor: "Seni muhakkak helâk edilmiş sanıyorum". Hz. Musa, Fir'avn'ın da bildiği gerçeği vurgulamak için yeminle ifade eder: "Andolsun..." Şuarâ 29. ayetle devam ediyoruz. Fir'avn'a karşı delil ve mu'cizeler, nübüvvetine hüccet olarak getirildikten sonra inadında berdevam olan Fir'avn başka yola sapar: Tehdit... Ve böylece Musa (a.s.)'yı mülkü ve kudretiyle zelil edeceğini zanneder:[5]

---

1 İbnu Kesîr, III, 97.

2 A. e., a. y.

---

1 A. e., III, 67; el-Beydâvî, I, 297.

2 el-Keşşâf, II, 468.

3 İbnu Kesîr, III, 67.

4 'Alûsî, XV, 185.

5 İbnu Kesîr, III, 333.

"(Fir'avn), andolsun dedi, eğer benden başka bir tanrı edinirsen seni muhakkak ve muhakkak zindana girenlerden ederim". "المسجونين"deki " ال " ahd içindir. Yani "Seni, zindanlarımda halini bildiğin kimselerden biri yaparım"[1] demektir. Fir'avn kendisine karşı gelenleri derin, dibi görülmeyen, dibindeki ses dahi duyulmayan bir kuyuya atıyordu. Bu, ölümden daha da beter bir şey...[2] Fir'avn kendi ilahlığını kabul etmemesi halinde ona beşerî planda acıklı bir azab tattıracağını yeminle belirtiyor: " لئن " : "Andolsun..."

12) Musa Kavminin Kasem Etmesi

Hz. Musa, Allah ile mîkade gittiğinde Sâmirî, İsraîl oğullarını kandırır. Mısır'dan çıkarken ödünç olarak aldıkları mücevherleri eritip, onlardan bir buzağı döker. Mısır'da iken mısırlıların Apis Öküzü'ne tapmakta olduklarını bilmeleri, Sâmirî'nin buzağıya tapılmasını istemesinde müessir olmuştur. Böylece ses çıkaran bir buzağı heykeli meydana gelir.

Musa (a.s.) döndüğünde bu duruma çok kızar (Bkz. Tâhâ, 86). Rabbinin kendilerine verdiği ni'metleri, kavmine hatırlatır. Kavmi ise bu işin Sâmirî'nin başının altından çıktığını ifade eder (Tâhâ, 87). Daha sonra, ayette belirtildiği vechile, Musa (a.s.) buzağıyı yakar ve küllerini nehre atar. Katâde, altından olan buzağının, eti ve kanının olup, ateşle yakılmasını ve sonra da küllerinin denize atılmasını muhâl görür. Hz. Ali (k.v.) ise şöyle anlatır: "...Musa buzağıya yönelir. Birçok eğelerle onu eğeler ve toz haline getirir. Sonra onu nehre atar. Bu sudan, buzağıya tapanlardan kim içmişse, yüzü altın gibi sapsarı olur.[3] Sâmirî'ye dönerek: "Haydi (defol) git. Çünkü senin hayatın boyunca (nasibin, benimle) temas etmeyin demendir" (Tâhâ, 97) der. Sonra Samirî'nin tanrılığını iddia ettiği Altın Buzağı hakkında söyleyerek: "Üstüne düşüp,

---

[1] 'Alûsî, XIX, 73; el-Keşşâf, III, 110.

[2] el-Keşşâf, a. y.

[3] İbnu Kesîr, III, 164.

taptığın tanrına bak, biz onu (cayır cayır) yakacağız, sonra onu parça parça edip denize atacağız" (Aynı ayet), der. Yaptığına pişman olan kavmi ise af diler, mağfiret diler: "Vaktâ ki (buzağıya tapmaktan) çok perişan oldular ve kendilerinin muhakkak sapıttıklarını gördüler: "Andolsun ki, Rabbimiz bize acımaz, bizi bağışlamazsa herhalde en büyük ziyana uğrayanlardan olacağız" (A'râf, 149) dediler. Ayet-i kerimedeki " ولما سقط فى أيديهم " ibaresi onların nedametlerinin şiddetini gösteren bir kinayedir. Çünkü üzülen ve pişmanlık duyan; kederinden ellerini ısırır, elleri önüne düşer.[1]

Burada yemin ifadesi (لئن), yaptıkları çok uğursuz şeyden sonra, nedamette samimî olduklarını ve affa muhtaç olduklarını göstermesi bakımından, bir te'kid ve kuvvet ifade eder.

13) Hz. Meryem'in Kavminin Kasem Etmesi

İmran kızı Meryem, insanlar için, bir mu'cize ve Allah'tan bir rahmet olarak, olağanüstü bir oluşla, İsa (a.s.)'ya hamile kalınca (Meryem, 61), ilâhî vahye uyarak, uzak bir yere çekilir. Hz. İsa'yı dünyaya getirdikten sonra çocuğu ile kavmine gelir ve kavmi tarafından büyük bir şaşkınlıkla karşılanır. Kudret-i İlâhiyye'den habersiz kitlelerin yorumu daima aynı: Sathî, dar ve yadırgayıcı... Öyle oluyor: "Derken onu yüklenerek,kavmine getirdi. Dediler: "Hey Meryem, andolsun sen acaib bir şey yapmışsın" (Meryem, 28). Kendilerince kıyas da yapıyorlar: "Ey Hârûn'un kızkardeşi[2], baban kötü bir adam değil, annen de fahişe değildi" (Meryem, 29). Babası olmayan bir

---

[1] el-Beydâvî, I, 173.

[2] Hârûn'un kızkardeşi diye vasfedilmesi, ya ibadette Hârûn'a benzemesindendir veya onun neslinden olduğu içindir (Ali b. Abi Talha, (ö. 143/760). Nitekim, Temîmî için: " يا اخا تميم " :"Ey Temim'in kardeşi..." veya Müdar için " يا اخا مضر " :"Ey Mudar'ın kardeşi..." denmektedir (İbnu Kesîr, III, 118).

çocuk onlarca ancak kötü kadınlar tarafından meydana getirilir. İşte onlar Hz. İsa'nın böyle dünyaya gelmesini yanlış anlıyorlar ve kendilerince "acaib bir iş" addediyorlar.

Buradaki kasem (لقد), bir şaşkınlık ifade etmekte ve, bir çok durumda olduğu gibi, bu şaşkınlığı vurgulamaktadır.

14) Ba'sa İnanmayanların Kasem Etmesi

Ba's meselesi Kurân'ın başlıca konularından birisini teşkil eder. Ba'sa inanmayanlar, iddialarını ifade ederken kasem sigasını kullanmaktadırlar. Neml 67. ayette ba'sa inanmadıklarını şöyle ifade ederler: "Küfredenler şöyle dedi: "Biz ve atalarımız toprak olduğumuzda, çıkarılacağız (ba's olunacağız) öyle mi?". İnkârla beraber bu teaccübleri, bir sonraki ayette kasemli bir ifade ile tam inkâr halinde karşımıza çıkıyor: "Andolsun ki, (şimdi) bu tehdid bize (yapıldığı gibi), daha önce atalarımıza da yapılmıştır. Bu, evvelkilerin düzme yalanlarından başka (bir şey) değildir" (Neml, 68). Bu ayet-i kerimeyi aynı lafızlarla Mu'minûn 83. ayette de buluyoruz. Buna göre ba'sı inkâr eden müşrikler, bedenlerin çürümüş kemik ve toprak haline geldikten sonra tekrar canlı olarak geriye iade edilmesini uzak görürler, ihtimal vermezler. Ve sonra da: " Biz bedenlerin diriltileceği şeklindeki tehdîdi her zaman duymaktayız[1], bunlar olsa olsa uydurulmuş hikâyelerdir" derler. Buradaki kasem ifadesi iâdenin olmayacağı şeklindeki kuruntularını kuvvetlendirme fonksiyonunu icrâ ediyor. Hûd 7. ayette ise bu hakikate başka bir yakıştırmada bulunuyorlar: "Apaçık bir sihir! "...Andolsun ki, 'ölümden sonra muhakkak yine diriltileceksiniz' desen, kâfir olanlar mutlaka: "Bu apaçık bir aldatmadan başka (birşey) değildir'derler." Onlara göre göre ba's olmayacaktır. Ba'sa sihir tesmiye etmekle onun bâtıl, aslı ve hakikati olmayan bir şey olduğunu murad

---

1 İbnu Kesîr, III, 373.

etmeleri mümkündür. Zira sihir, zâhiren var olan, hakikatte ise aslı olmayan bir şeye itlak olunur.[1] Onlar gökleri ve yeri yaratanın Allah olduğunu bilmekle beraber ba'sı inkâr ediyorlar. Oysa ki, sonradan iâde etmek, başlangıçta yaratmaya nazaran çok daha kolaydır.[2] Ba's tahakkuk edip inkârcılar azablarıyla başbaşa bırakılınca Rab'larına şöyle yakaracaklardır: "Ey Rabbimiz, bizi yakın bir müddete kadar geciktir de, Sen'in da'vetine icabet edelim, peygamberlere tabi olalım". Allah onlara şöyle cevap verecektir: "Siz daha evvel (dünyada) kendinize 'hiçbir zeval yoktur' diye yemin etmediniz mi?" (İbrahim, 44). Yani, şımararak, cehalet göstererek ve sefihlik yaparak zeval olmayacağına dair yemin etmediniz mi?[3] Yani, ettiniz. Allah'ın ateş ehline verdiği cevaplardan birisi de budur. Beyhaki'nin zikrine göre ateş ehlinin beş süali olacak, Alah bunların beşine cevap verdikten sonra onlar daha konuşmayacaklardır.[4] Ayet-i kerimede müşriklerin, dünya yaşantıları için bir zeval olmayacağına, dolayısıyla yeniden hesaba çekilme gibi bir şeyin de olmayacağına yemin ettikleri azar olarak yüzlerine vurulmaktadır (vurulacaktı): " اولم تكونوا أقسمتم ". Ele aldığımız ayetlerde ba'sı inkâr edenlerin, inançsızlıklarını ortaya koyarken kasem sîgasına başvurdukları anlaşılmaktadır.

15) Asi Ümmetlerin Kasem Etmesi

Asî ümmetler kendilerine gönderilen peygamberleri tehdît ederken daima yeminle tehdît unsurunu kullanmışlardır. Allah'ın Rasûlü'nün aralarında kalmaları uzadıkça, gece gündüz kendilerine da'vette bulundukça, dayanamayıp O'na sert küfürler savurarak: "Ey Nûh, sen (bu dediğinden) vazgeçmezsen, andolsun ki, taşlanmışlardan olacaksın,

---

1 'Alûsî, XII, 13.
2 İbnu Kesîr, III, 438.
3 'Alûsî, XIII, 248.
4 A. e., XIII, 249.

dediler" (Şuarâ, 116).Ve böylece, onu yapmakta olduğu da'vetten vaz geçirmeye çalıştılar.[1] Yâsîn 18. ayette de aynı şeyi görüyoruz: "Doğrusu biz sizin yüzünüzden uğursuzlandık. Eğer vaz geçmezseniz, andolsun sizi mutlaka taşlarız, bizden size muhakkak acıklı bir işkence de dokunur". Azab-ı elimle rûhanî azab, recm ile de cismanî azab kasdedilmiştir, denilmektedir. Buna göre azabı, maddî ve rûhanî olmak üzere ikisi arasında dolaştırmakta her ikisiyle de tehdit etmektedirler. Mücâhid ise recmi, şetm (hakaret) diye açıklamış ve: "Kurân'daki recmler hep şetm anlamındadır" demiştir.[2] Kısaca burada kasem, tehdidi son derece kuvvetlendirmekte, kötü niyetlerini gerçekleştirmekteki kararlılıklarını göstermektedir. Şuarâ 167. ayet de aynı üslûbla gelmiştir: "Ey Lût, dediler sen (bu da'vadan) vaz geçmezsen Andolsun, mutlaka (memleketimizden kovulup), çıkarılanlardan olacaksın."

16) Mü'min ve Cehennem Ehlinin Kasem Etmesi

Ahiret hayatında mü'min, kâfirin acıklı haline muttali olduğunda şöyle der, kurtulmuşluğun verdiği ferahla: "Allah'a yemin ederim, sen az kaldı beni de mutlaka helâk edecektin" (Saffât, 56). Yani, "Sana itaat etseydim, kendini helâk ettiğin gibi beni de helâk edip gitmiştin."[3] " تالله " ifadesi, mü'minin kurtulmaktan duyduğu hazzı bünyesinde taşır gibi!..

Şuarâ 97. ayette yemin başka bir konuda karşımıza çıkar: Allah tarafından konuşturulan putlarla[4], onlara ibadet ederek sapıtan kimselerin muhaveresinde...: "Allah'a andolsun, hakikat biz apaçık sapıklık içinde idik. Çünkü sizi alemlerin Rabbi ile bir seviyede tutuyorduk". Burada putlarla, onlara ibadet

[1] İbnu Kesîr, III, 341

[2] 'Alûsî, XXII, 223.

[3] İbnu Kesîr, IV, 8.

[4] el-Beydâvî, II, 372.

edenler karşılıklı bir münazara halindedirler. Her ikisi de cehennemde... Ve dünyada ikrar edilmesi gereken hakikatin cehennemde ikrarı; putları âlemlerin Rabbiyle aynı seviyede tutmanın akıbetinin korkunçluğu: Cehenneme yaslanış..."

Bu anlatılanlardan sonra kasemin Allah Teâlâ'nın Kitabı'nda çok kullanıldığını, yemin etme keyfiyyetinin sadece Allah'a mahsus olmadığını anlıyoruz. Zira görüldüğü gibi Kurân; peygamberler, asiler, inkârcılar, münafıklar ve hatta şeytanın bile yemin ettiğini nakletmektedir. Öyleyse kasem; bir gerçeği açıklamada, hakikatı yaymada Allah, peygamberleri ve iyi kulları tarafından; hakikatı inkâr ve ters yüz etmede de şerle vasfedilebilecek her türlü varlık tarafından kullanılan, bir vurgulama, te'kid ve takviye biçimidir.

IV. BÖLÜM
ALLAH'IN KASEMLE TE'KİD ETTİĞİ KONULAR

1) Allah'ın Birliği ve Kudreti

Allah Teâlâ, Kurân-ı Kerîm'de kendisinin bir olduğuna, tek olduğuna dair yemin etmiştir. Sâffât 1-4'te bu husus açıktır: "Saflar bağlayıp duranlara, sevk ve zecr edenlere, zikir okuyanlara yemin ederim ki, gerçek sizin Tanrı'nız birdir". Muksem aleyh: "إن إلهكم لواحد"dir. Yani, Allah bu hususu te'kid etmek için yarattığı varlıklara kasem etmektedir. O, tektir, birdir, ortağı yoktur ve muhtaç da değildir. Aynı zamanda O, yerin, göklerin, doğuların, batıların da Rabbi'dir. Mahlûkunda yegane tasarruf sahibidir. Şu müteâkib ayetle, O'nun varlığa tasarruf eden yegane varlık, Rab, Yaratıcı olduğu da belirtilmiş oluyor: " (O) göklerin ve yerin ve bunlar arasında ne varsa hepsinin Rabbi'dir. Doğuların da Rabbidir O" (Sâffât, 5). Allah Teâlâ meşârıkı (doğuları) zikretmekle yetinmiştir, zira; meşârık lafzı aynı zamanda meğârıb (batılar) lafzına da delalet eder.[1]

Meâric 40 ayette Allah, kudretinin, onlar yerine daha hayırlı bir nesil getirmeye kadir olduğunu ve bunu da kimsenin engelleyeme-yeceğini ifade etmektedir: "Yine hayır (İş onların umdukları gibi değildir). Doğuların, batıların Rabbine andederim ki, şüphesiz biz onların yerine kendilerinden daha hayırlısını getirmeye de, elbette kaadiriz ve Biz, önümüze geçilebileceklerden de değiliz". Böylece insanları bir nutfeden yaratmaya, âlemi bir "kun" emriyle var etmeye kaadir olduğu gibi, cemiyet halindeki insanları da değiştirip, onların yerine daha hayırlısını getirmeye de kudretinin yettiğini belirtiyor. Bütün ecramı kapsayan bir ifadeyle, meşârık ve meğâribi de zikretmekle kudretine canlı bir misâl serdetmiş oluyor.

---

[1] İbnu Kesîr, IV, 3; İbn Kayyim, s. 22.

2) Yaratılış

Allah Teâlâ, Kâf 38. ayette, küllî bir ifadeyle, genel bir yaratmayı vurgulamaktadır: "Andolsunki, Biz gökleri, yeri ve ikisi arasında bulunan şeyleri altı günde yarattık. Bize hiçbir yorgunluk da dokunmamıştır". Burada haşr ve ba'sın olacağını ikrar vardır. Zira semavâtı, yeri ve de ikisi arasındaki şeyleri yaratan, onları yaratmakta aceze düşmeyen, daha evlâ olarak, ölüleri diriltmeye haydi haydi kaadirdir.[1] Yahûdîler: "Allah yerleri ve gökleri altı günde yarattı. Yedinci gün de istirâhat etti" dediler -ki, bu gün cumartesi günüdür.- Yahûdîler bu güne " يوم الراحة " adını verdiler. İşte Allah onları tekzîb etmek, kendisinde hiçbir acz ve yorgunluğun olmadığını belirtmek için bu ayeti indirdi.[2]

A'râf 11. ayet ve sonraki zikredeceğimiz ayetlerle insanın yaratılışına iniyoruz. A'râf 11. ayette, ilk insanın yaratılışı, tasvîr edilişi ve meleklere, secde için, emredilişi anlatıldıktan sonra, Kâf 16. ayette bunlara ek olarak, Allah'ın insana nefsinin ne gibi vesvese verdiğini bildiğini, çünkü ilim cihetinden, ona yakın olanlardan çok daha yakın olduğunu belirttikten sonra, Hicr 26. ayette ilk insanın yaratılmış olduğu malzemenin kuru bir çamur ve sûretlenmiş bir balçık olduğu belirtilmektedir. "Salsâl", vurulduğu zaman ses çıkaran çamur demektir.[3] Bu ayet-i kerimelerle yaratılış sofrası açılmakta, Mu'minûn 12. ayetle devam edilmektedir: "Andolsun, Biz insanı çamurdan süzülmüş bir hülâsadan yarattık". Böylece insanın mebde'i zikredilmek sûretiyle, kendilerine verilen büyük ni'met hatırlatılıyor, bunun için de güzel vasıflarla vasfedilmeye teşvik ediliyor.[4] Tîn Sûresi'nde ise, yaratılış bittikten sonra vasfediliyor: "Andolsun incire, ...ki, Biz gerçekten insanı en güzel bir biçimde

---

[1] A. e., IV, 229.
[2] İbnu Kesîr, a. y.
[3] 'Alûsî, XIV, 33.
[4] A. e., XVIII, 12.

yarattık" (Tîn, 1-4). Ahsen-i takvîm ifadesi; boyunun uzunluğunu, şeklinin güzelliğini, his sahibi olmasını ve akıl nimetine sahip olmasını kapsar. Yani, onu her yönüyle en güzel kıvamda yarattık.[1] Beled Sûresi'nde ise (1-4), insanın içinde yaratıldığı duruma kasem edilmektedir: "(Hakikat kâfirlerin dediği gibi değildir). Şu beldeye, ki sen bu beldedesin, yemin ederim, babaya da, doğana da (yemin ederim) ki, Biz insanı, andolsun maşakkat içinde yarattık". İnsan maşakkat ve yorgunluk içinde yaratılmıştır. Çünkü kendisine ruh üfürüldüğü andan, ruhunun çıkacağı ana kadar çeşitli zorluklara göğüs germek zorundadır insan.[2] A'râf 179. ayette ise insanların âkıbeti mücmel olarak ifade edilmektedir: "Andolsun ki, Biz cin ve insten birçoğunu cehennem için yaratmışızdır". Allah Teâlâ insanı yaratmak istediğinde, yaratılmalarından önce onların yapacağı şeyi ezelî ilmi ile bildi ve bunu göklerle yerin yaratılmasından elli bin sene önce katındaki bir kitaba yazdı.[3] Bunu hadîs-i şerif şöyle açıklar: "Allah gökleri ve yeri yaratmadan elli bin yıl önce ve arşı da su üzerinde iken, mahlûkatının kaderlerini takdîr etti."[4]

Böylece Allah Teâlâ kâinâtın yaratılışı ile insanın yaratılışına kasem etmiş, bu vakıaları kuvetlendirmiştir.

3) Va'din Tahakkuk Edeceği

Allah çeşitli varlıklara yemin ederek va'dinin kesin surette gerçekleşeceğini belirtir. Zâriyât 1-5. ayetlerde bu husus vurgulanır: "Tutup savuranlar, sonra yükü taşıyanlar, sonra kolayca akanlar, sonra iş-bölümü yapanlar hakkı için, şüphesiz size va'dolunan elbette doğrudur". "...Şüphesiz size va'dolunan elbette doğrudur" cümlesi muksem aleyh olup, va'dedilen de

[1] A. e., XXX, 175.
[2] A. e. XXX, 135.
[3] İbnu Kesîr, II, 268.
[4] Müslim, 46. kitab, 16 nolu hadis; Ebû Davûd, 39. kitab, 16. bab; Tirmizî, 30. kitab, 2 ve 18. bab; Ahmed b. Hanbel, II, 169.

ba'stır.[1] Zâriyât 23. ayette, Allah kendi zatına kasem ederek, va'din şüphe edilemez bir gerçek olduğunu belirtir: "Göğün ve yerin Rabbi'ne andolsun ki, ('va'd olunduğunuz) o (şeyler) tıpkı sizin konuştuğunuz gibi şüphesiz ve katî bir gerçektir. Yani kıyamet, ba's ve ceza gibi va'd olunduğunuz şeyler mutlaka olacaktır. Konuştuğunuz zaman konuşmanızdan nasıl şüphe etmiyorsanız, bunların da gerçekleşeceğinden şüphe etmeyiniz.[2]Asma'î (ö. 216/831), bir bedeviye bu ayeti okuyunca a'râbî ona şöyle der: "Allah Allah! Kim Allah'ı kızdırdı da O'nu yemin etmeye sevketti?". Bunu üç defa söyler ve canını teslim eder.[3] Murselât 7. ayette keza va'd olunan kıyametin, sûra üfürülmesinin, ba'sın ve insanların bir araya toplanmasının[4] hak olduğu ve tahakkuk edeceği anlatılır: "Muhakkak va'd olunduğunuz şey vaki' olacaktır". Tûr 7. ayette Allah va'd edilen azabın gerçekleşeceğini, kasemle vurgular: "Rabbinin azabı hiç şüphesiz vâki' olacaktır". Yûnus 53. ayette ise bu konuda Rasûlüne kasem etmesini emreder: "O bir gerçek mi? diye senden haber istiyorlar. De ki: 'Rabbime andederim ki, evet. O elbet ve elbet bir hakikattir. Siz (bundan Allah'ı) aciz bırakıcılar değilsiniz". Peygambere meâdın, kıyametin; bedenler toprak olduktan sonra gerçekleşeceğinin hak olup olmadığını soruyorlar. Allah da sizin toprak olmanız O'nu bundan âciz bırakmaz, çünkü; sizi yokluktan yaratan O'dur, diye cevap vermesini, bu gerçeğe kasem etmesini emreder: "De ki, evet, Rabbime andolsun ki...". Rasûle olan bu üslûbdaki bir hitab da Sebe' 3 ve Teğâbun 7. ayetlerde tekerrür eder: "Küfredenler: 'O saat bize gelmeyecek' dediler. Sen de ki: 'Hayır, gaybı bilen Rabbim hakkı için o, size mutlaka gelecektir". Teğâbun 7. ayette ba'sı inkâr edenlere cevap kesin ve katî: "Küfredenler diriltilmeyeceklerini câhilâne iddia ettiler.De ki:

[1] el-Keşşâf, IV, 14.
[2] İbnu Kesîr, IV, 235.
[3] el-Keşşâf, IV, 17; 'Alûsî, 27, 10.
[4] İbnu Kesîr, IV, 459.

'Hayır[1] (öyle değil). Rabbime andolsun ki, siz mutlaka diriltileceksiniz". Müddessir 35. ayette cehennemi inkâr edenler kasdedilerek, cehennemin ve dolayısıyla, cehennem azabının gerçek olduğu belirtilir: "Fakat ne gezer! Andolsun aya, dönüp geldiği zaman geceye, ağardığı dem sabaha ki, hakikaten o (cehennem) büyük büyük belâlardan biridir". Bu, İbnu 'Abbâs, Mücâhid, Katâde ve Dahhak'ın kavline göre, cehennemdir.[2] Kâf 1. kasem ayetinin de cevabı, maâdın isbatı, tahakkuku ve gerçekleşmesidir.[3] Kıyame'deki kasemin cevabı da ekseriyetin fikrine göre, dirilmedir.

Böylece çeşitli kasem şekilleriyle va'd olunan tüm hakikatlerin vuku' bulacağı, gerçekleşeceği kuvvetlendirilmiş oluyor.

4) Haşr

"Haşr" İslâm akaidinin temel rükunlarındandır. Haşr, kulun Allah'a dönüp, yargılanmasıdır. Meryem 93. ayette göklerde ve yerdeki herkesin Allah'a kul olarak, döneceğini ifade ettikten sonra, müteâkib ayette Allah'ın ilminin fert ve cemiyet olarak bunları kuşattığı anlatılmaktadır: "Andolsun ki, O bunları cemiyet olarak da saymış, fertler olarak da". İnsanın Rabbine bu gidişi En'âm 94 ve Kehf 48. ayetlerde şu ifadelerle anlatılmaktadır: "Andolsun, sizi ilk defa yarattığımız gibi huzurumuza gelmişsinizdir (geleceksiniz)" (Enâm, 94). Yani, maldan evlattan, gönül verilen dünya malından, şefaati iddia edilen putlardan ve ortaklardan ayrı olarak, yalnız başına Allah'ın huzuruna varılacak.[4] Ölüm veya katil halinde de dönülecek yer, Allah'ın huzurudur (Âl-i İmrân, 158). Nahl 36 ve Hicr 92. ayetlerde haşr, kasemden

[1] " بلى "; " لن "den sonraki şeyi isbat içindir ki, o da ba'stır.

[2] İbnu Kesîr, IV, 446.

[3] A. e., IV, 221. Kasemin cevabının hazfolunması hakkında bkz. İbn Kayyim, s. 20

[4] el-Beydâvî, I, 144.

sonraki "سأل" fiili ile ifade edilmektedir: "Allah'a andolsun ki, düzüp (uydurmakta) olduğunuzdan elbette sorulacaksınız"; "İşte Rabbine andolsun ki onların topuna yapmakta oldukları şeyleri soracağız" (Hicr, 92). Muâz b. Cebel'den: Allah'ın Rasûlü buyurdular ki: 'Ey Muâz, kişi, muhakkak kıyamet gününde işlediği bütün sa'yinden sorulacaktır, hattâ gözlerinin sürmesinden bile."[1] Meryem 68. ayette bu husus daha bariz olarak açıklığa kavuşmaktadır: "Rabbine andolsun ki, biz onları da şeytanları da elbette ve elbette mahşerde toplayacağız. Sonra onları behemahal cehennemin etrafında diz üstü tutacağız. Sonra her ümmetten hangisi Rahmân olan (Allah'a) karşı daha ziyade asi ve cüretkâr olmuşsa muhakkak ve muhakkak onu ayırıp atacağız" (Meryem, 68, 69). Bu ve buna benzer kasemlerde " رب " lafza-ı Celali'nin, Peygamber (s.a.v.)'e delalet eden " ك " zamirine bitişmesi, O'nun şanını yüceltmek içindir.[2] Ayrıca burada, Rasûlün ancak Allah adına konuştuğuna, sadece O'nun vahyini teblîğ ettiğine dikkat çekilmiş de olabilir. Bu ayet-i kerimede, ba's zikredilmeksizin haşrın zikredilmesi; ba'sı daha belîğ bir biçimde isbat etmek içindir.[3] Bazılarına göre muhasebe cehennemin etrafında olacak, insanlar birbirleriyle yüzleştirilmek için cehennemin etrafında diz üstü çökecekler ve bazısı diğerlerinden berî olup kurtulacaklardır. Süddî ise; yerin darlığından diz çökecekler, demiştir.[4] Ayet şeytanların da haşr olacağını göstermektedir. Buradaki waw, ya âtıf wawıdır veya beraberlik ifade eden (ma'ıyye) wawdır. Buna göre ayet: "Rabbine kasem olsun ki, onları şeytanlarıyla beraber haşredeceğiz" anlamına gelir. Rivayet edildiğine göre; kâfirler, kendilerini sapıtan şeytanlarıyla beraber haşrolunacak,

[1] İbnu Kesîr, II, 559.

[2] 'Alûsî, XVI, 118; el-Beydâvî, II, 19; el-Keşşâf, II, 519.

[3] A. e., a. y.

[4] A. e., XVI, 119.

onlardan her biri şeytanı ile aynı zincire vurulacaktır.[1] Haşr ile buraya kadar zikrettiğimiz ayetlerde Rabbu Zü'l-Celâl, insan için hesap verme zorunluluğu olduğunu, bunun için de kendi huzurunda haşrolunacaklarını son derece belîğ bir şekilde kasem ederek belirtmiştir.

En'âm 30. ayette ise nihayet gerçeği görenlerin hali anlatılmaktadır. Bu ayette bir itirafa şahid oluyoruz: "Rablerinin huzurunda durduruldukları zaman sen onları bir görsen! (O vakit Allah): "Şu âlem hak değil miymiş demiş", onlar da "Rabbimize andolsun, evet" demişlerdir...". Artık hakikatı öylesine kesin olarak görmüşlerdir ki, bunu yeminle te'kid etmekte ve kendilerine faydası dokunmasını ummaktadırlar. Fakat, heyhat! İş işten geçmiştir çoktan.[2]

5) İnsanın Nankörlüğü

Kasemin konuları arasında, insanın tutum ve davranışı da vardır. Bilhâssa insanın zayıf olduğu, bunca lütûf ve ihsanlara rağmen, zaman zaman, menfî davranışlarının ağır bastığı Kurân-ı Kerîm tarafından vurgulanmıştır. Adiyât 6. ayette bu husus apaçıktır: "Andolsun o harıl harıl koşan atlara, ...ki; muhakkak insan Rabbine karşı çok nankördür". İnsan başı sıkıştıkça Allah'a karşı tam bir ihlasla duâ eder, ne var ki, duâsı müstecab olduktan sonra yaptığını yapmaya devam eder: "O, sizi karada ve denizde gezdirendir. Hatta siz gemilerde bulunduğunuz, onlar, bunları güzel bir hava ile akar gibi götürdükleri, (yolcular da) bununla sevindikleri zaman ona şiddetli bir fırtına gelip çatar. Denizin her yerinden kendilerine dalgalar hücum eder. Sanırlar ki, onlar çepeçevre kuşatılmışlardır. İşte bu sırada onlar, Allah'ın dininde hâlis ve samîmî kimseler olarak O'na dua ederler. "Andolsun (derler), eğer bizi bundan kurtarırsan, şeksiz şüphesiz şükredenlerden olacağız. Fakat Allah onları selâmete

[1] A. e., XVI, 118; el-Beydâvî, II, 19.
[2] A. e., VII, 131.

erdirince bakarsın ki, yeryüzünde yine haksız taşkınlıklarda bulunurlar" (Yûnus, 22, 23). "Bu gösterir ki, hayatlarının hakikaten tehlikede olduğunu sezdikleri zaman müşrik Araplar geçici bir tevhide başvuruyorlardı. Sadece insanın "dini yalnız Allah'a özgü kılması" cümlesine bakarak, bu harekete "duadaki bir içtenlikten" ibaret olmayıp geçici tevhid diyebiliriz. Zira Kurân'da birçok ayetlerde böyle dua eden kimselerin, kıyıya vardıkları, karaya çıkacaklarından emin oldukları zaman derhal dönüp "Allah'a ortak koştukları" söylenir.[1]

İnsanın, Rabbını ancak darlık anında tanıdığını, genişliğe kavuşunca kendisini o darlıktan kurtaran Allah'ı unuttuğunu beyan etmek istiyor. Fakat bunu böyle zihnî bir şekilde söylemiyor, tazelenen hareketler ve birbirini takib eden manzaralarla dolu bir resim çiziyor ve akabinde de insan oğullarında çok görülen bir "insan tipi" resmediyor.[2] Hûd, 9. ve 10. ayetlerde bu husus çok güzel ifade edilir: "İnsana Biz'den bir rahmet tattırıp da sonra bunu ondan soyup alırsak, andolsun o, (Allah'ın fazlından) ümidini kesen bir adam, nimetleri tamamen unutan bir nankör olur". Allah'a güvensizliğinden ve sabrının azlığından O'nun lütfundan ümidini keser ve O'nun kendisine olan geçmiş nimetlerini amansızca inkâr eder.[3] Madalyonun ters tarafı ise şudur: "Şayet kendisine dokunan bir dertten sonra ona nimeti tattırırsak, andolsun diyecek ki: 'Benden kötülükler uzaklaşıp gitti'. Çünkü o şımarıktır, böbürlenendir". İnsan; iyilikten sonra bir şiddet gelince nimetleri hepten unutan bir nankör olur, kötülükten sonra da iyilik gelince bununla gurulanır, iyiliğin hakkını ifa edeceğine, şükredeceğine, insanlara karşı böbürlenir ve düşünemez ki, o bir daha gelebilir![4] Hatta, kıyametin ve Allah'a dönüşün bile inkârına kadar gider: "Andolsun ki, şayet ona dokunan bir

[1] **Kur'an'da Allah ve İnsan**, s. 97.
[2] **Kur'an'da Edebî Tasvir**, s. 67.
[3] el-Beydâvî, I, 227.
[4] A. e., a. y.

sıkıntıdan sonra kendisine bizden bir rahmet tattırırsak, mutlaka: 'Bu, benim hakkımdır. Kıyametin kopacağını zannetmiyorum. Andolsun ki, Rabbime döndürülsem bile, hiç şüphesiz, O'nun nezdinde benim için daha güzel hal vardır' der" (Fussilet, 50). Kendisine verilen nimete mukabil şükredeceğine şımarır, tefâhüre kapılır ve kendisini müstağnî addederek tuğyana (taşkınlığa) sapar."[1] İnsanın nimete garkolunca, Rabbini unutma yanlısı olduğunu gösteren en güzel misal Tevbe 75. ayettir: "İçlerinden kimi de Allah'a (şöyle) ahdetmişlerdi: 'Eğer bize lütfu kereminden ihsan ederse, andolsun zekâtı(nı) vereceğiz, muhakkak salihlerden olacağız. Allah, kendilerine fazl-ü inayetinden verince de, onunla cimrilik edip (taatı ilâhiyyeye) sırt çevirdiler. Onlar öyle dönektirler". Rivayet edildiğine göre Sa'lebe b. Hâtıb Rasulullah'a gelir ve: "Ya Rasulullah, Allah'a duâ et de beni malla rızıklandırsın" der. Allah'ın Rasulü ise: "Yazık sana Sa'lebe, benim gibi olmayı istemez misin? Ben bu dağların altın olarak benimle beraber yürütmesini Allah'tan isteseydim, bu olurdu" diye cevap verir. Sa'lebe aynı isteğini tekrarlar ve ilave eder: "Seni Hak ile gönderene yemin ederim ki, eğer bana mal ihsan ederse, her hak sahibine hakkını mutlaka vereceğim". Rasulullah cevap verir: "Şükrünü eda etmeye gücün yeten az mal, şükrünü eda edemeyeceğin çok maldan hayırlıdır..." Sa'lebe isteğini tekrarlayınca Rasulullah (s.a.v.) duâ eder: "Allah'ım onu mal ile rızıklandır!.." Nihayet Sa'lebe bir koyun satın alır, bu koyun bereketlenir, bollaşır, küçük kurtçuklar gibi çoğalır. Öyle ki şehre sığmaz olur. Bunlarla meşgul olan Sa'lebe artık geceleyin namazlarda görünmez olur. Sürüsü arttıkça artar. Gündüz namazlarında görünüp, gece namazlarında görünmeyen Sa'lebe, artık ne gündüz namazlarında ne de gece namazlarında görülür; hatta cenaze namazlarında bile görünmez. Ancak cum'adan cum'aya görülür. Rasululah gördüklerine ondan haber sorar. Durumu öğrenince

[1] Bkz. Alak Sûresi'nin tefsiri, İbnu Kesîr, IV, 104.

şöyle der: "Yazık, Sa'lebe b. Hâtıba, yazık Sa'lebe b. Hâtıb'a..."[1]

6) Çeşitli Ümmetlere Peygamberler Gönderilmesi

Allah Teâlâ Kurân-ı Kerîm'inde çeşitli kavimlere peygamberler gönderdiği hakikatini kasemle te'kîd etmektedir. Biz bu ayetleri genelden özele doğru tasnîf ettik. Buna göre:

a) Genel Olarak Peygamber Gönderdiğine Dâir Ayetler

Peygamberliğin insanlık âleminde ilk defa ortaya çıkan bir şey olmadığını ve nübüvvetin, beşeriyyetin başlangıcından beri süregelmekte olduğunu beyân etmek, böylece Hz. Peygamber'in risâletini bir temele dayandırmak gayesiyle geçen bütün ümmetlere nebîler gönderdiğini açıklar. Sâffât 72. ayette bu husus şöyle belirtilir: "Yemin ederim ki, biz içlerinde (kötü hareketlerinin encâmından) korkutucu (peygamberler) de göndermiştik". Buradaki " منذرين ", onları kötü âkıbetten sakındıran enbiyâdır.[2] Hadîd 25. ayete ise " رسل " kelimesiyle bunu ifade ediyor: "Andolsun ki, biz elçilerimizi[3] açık açık burhanlarla gönderdik ve insanların adaleti ayakta tutmaları için beraberlerinde de Kitab'ı ve Mîzan'ı gönderdik". Zümer 65. ayet: "Andolsun ki, sana da senden öncekilere de vahyolunmuştur ki, 'eğer (bilfarz Allah'a) ortak tanırsan Celalim hakkı için (bütün) amellerin boşa gider". Burada fiilin müfred gelmesi

[1] 'Alûsî, X, 143 (Rivayeti muhtasar olarak aldık. Bu konuda yeni bir çalışma için bkz. Dr. Ahmet Nedim Serinsu, **Sa'lebe Kıssası**, Şûle Yayınları, İstanbul-1955.

[2] el-Beydâvî, II, 157.

[3] Ya peygamberlere gönderilen melekler veya ümmetlere gönderilen peygamberlerdir (el-Beydâvî, a. y.)

peygamberlerin herbiri itibariyledir.[1] A'râf 101: "Andolsun ki peygamberleri onlara apaçık alâmetler (mu'cizeler) getirmiştir."

b) Nûh (a.s.)'u Gönderdiğine Dair Ayetler

"Andolsun ki Nûh'u Biz kavmine (peygamber olarak) gönderdik. O da kavmine şöyle dedi: 'Ey kavmim, Allah'a ibadet edin. Sizin O'ndan başka ilâhınız yoktur " (A'râf, 59) (Aynı muhtevadaki ayetler için bkz. Hûd, 25; Mu'minûn, 23; Ankebût, 14; Hadîd, 26).

c) Sâlih (a.s.)'i Gönderdiğine Dair Ayet

"Celâlim hakkı için Biz, Semûd (kavmin)e Allah'a ibadet edin diye, kardeşleri Sâlih'i gönderdik. Bir de ne görsün, onlar birbirleriyle çekişir iki fırka" (oldular) (Neml, 45).

d) Hûd (a.s.)'u Gönderdiğine Dair Ayetler

"Ad (kavmin)e de kardeşleri Hûd'u gönderdik. O, kavmine (şöyle) dedi: "Ey kavmim Allah'a ibadet edin..." (A'râf, 65; Hûd, 50).

e) Yûsuf (a.s.)'u Gönderdiğine Dair Ayet

"Andolsun (Musa'dan) evvel Yûsuf 'da size apaçık burhanlar getirmişti. O vakit de O'nun size getirdiği şeyler hakkında şüphe edip durmuşsunuzdur" (Mâide, 34).

f) Musa (a.s.)'yı Gönderdiğine Dair Ayetler

"Andolsun, Musa size apaçık delilleri getirdi. Sonra siz O'nun ardından o buzağıya tutundunuz (onu tanrı edindiniz). Siz (öyle) zalimlersiniz" (Bakara, 92) (Aynı muhtevadaki ayetler için bkz. Mu'minûn, 23; Hûd, 96; İbrâhim, 5; Ankebût, 39; Zuhruf, 46).

7) Hz. Muhammed (s.a.v.)'in Risaleti

[1] İbnu 'Abbâs (من أنفسكم) lafzının tafdîliyyet üzere (من أنفسكم) şeklinde okumuştur. Bu takdirde; "Şeref ve nefâset bakımından en üstün olanınızdan" anlamındadır ('Alûsî, XI, 52).

Allah Teâlâ Hz. Muhammed'in risâletini kasemle te'yîd edip, bu husustaki şüpheleri ortadan kaldırmaktadır. Buna dair ayetleri şöyle sıralayabiliriz:

"Andolsun ki, Allah içlerinden ve kendilerinden onlara -ayetlerini okur, onları tertemiz yapar, onlara kitap ve sünneti öğretir- bir peygamber göndermiş olduğu için, büyük bir lütufta bulunmuştur" (Âl-i İmrân, 164),

"Andolsun, size kendinizden öyle bir peygamber gelmiştir ki, sizin sıkıntıya uğramanız O'na çok ağır ve güç gelir. Size çok düşkündür. Mü'minler'i cidden çok esirgeyicidir, çok bağışlayıcıdır" (Tevbe, 128).

"Yâsîn, O hikmet dolu[1] Kurân'a yemin ederim ki, Sen (Habîbim) hiç şüphesiz (Hak canibinden) gönderilen (peygamber)-lerdensin" (Yâsîn, 2).

"Nûn, kaleme ve yazmakta oldukları şeylere andolsun ki, (Habîbim) Sen, Rabbinin nimeti sayesinde, bir mecnûn değilsin" (Kalem, 2).

Hz. Muhammed'in peygamberliğinin hak olduğu da'vası şu ayette; îmanın, herşeyde O'nun hükmüne boyun eğip, sonra da bu hükümden gocunmamakla bâkî kalabileceği Emr-i ilâhîsiyle kesinkes belirtilmektedir: "Öyle değil, Rabbine andolsun ki, onlar aralarında kimi oraya kimi buraya çektikleri (kavga ettikleri) şeylerde Sen'i hakem yapıp sonra da verdiğin hükümden yürekleri hiçbir sıkıntı duymadan tam bir teslîmiyetle teslîm olmadıkça îman etmiş olmazlar" (Nisa, 65). Allah Teâlâ mukaddes zatına yemin ederek, bütün işlerinde Peygamber (s.a.v.)'i hakem kılmadıkça îman etmiş olmayacağını söylüyor. Rasûlün hükmü; zahiren ve batınen uyulması îcab eden Hak'tır. Peygamber hakem kılındığında zahiren olduğu gibi, batınen de O'nun hükmüne itaat

[1] Hikmet sahibi veya canlı gibi hikmeti söyleyen, veyahutta hakîm bir söz anlamına gelip, bu takdirde kendisiyle konuşanın (Allah'ın) sıfatıyla vasfedilmiştir (**el-Keşşâf**, III, 314).

etmek ve gönülde hiçbir sıkıntı duymayıp, tam anlamıyla teslîm olmak vacibdir. Nitekim hadîs-i şerifte şöyle varid olmuştur: "Nefsim kudret elinde olan Allah'a yemin ederim ki, sizden birinizin arzusu benim getirdiğime tabi olmazsa îman etmiş olmaz."[1]

8) Kurân'ın Allah Sözü Olduğu

Diğer yandan Allah Teâlâ kasemlerle Kurân'ın Yaratıcı sözü olduğunu, vahiyle Rasûlüne ilka edilmiş Hak kelam olduğunu teyid etmiştir. Bu hususla ilgili ayetleri şöyle sıralayabiliriz:

"Battığı dem yıldıza andolsun ki, arkadaşınız sapıtmadı. Bâtıla da inanmadı. Kendi hevasından söylemez O. O, kendisine (Allah'tan) ilkâ edilen bir vahiyden başkası değildir" (Necm, 1-4).

"Hayır (hakikat kâfirlerin dedikleri gibi değildir). İşte yıldızların düştüğü yerlere andediyorum...ki, muhakkak O elbette çok şerefli bir Kurân'dır" (Vâkı'a, 75-78).

"Andolsun o dönüş sahibi olan göğe, ...ki, hakikaten O (Kurân) Hak ile bâtılı ayırdeden katî bir kelâmdır, bir eğlence değildir" (Târık, 13-14).

"Hayır (iş onların bildikleri gibi değildir). Neler görüyor neler görmüyorsanız, (onların hepsine) andederim ki, O (Kurân) kerim Rasûlün[2] sözüdür, bir şair sözü değildir" (Hâkka, 38-41).

" (Hakikat, ey kâfirler sizin dediğiniz gibi değildir). Andederim o (geceleri) geri dön(üp aydınlık neşreden)e, ...ki muhakkak O (Kurân) çok şerefli bir elçinin (getirdiği) kelâmdır" (Tekvîr, 15-19). İnkârcılar Peygamber (s.a.v.) için birbirini tutmayan sözler söylüyorlar: Şair, sihirbaz, mecnûn, vb. Onların birbirini tutmayan sözleri gök yüzündeki birbirinden

---

[1] İbnu Kesir, 1, 520; İbn Kayyim, s. 23.

[2] Rasûl'den maksad Cibrîl denmişse de " وما هو بقول شاعر " :"O, bir şair sözü değildir..." ayetinin delaletiyle Rasûl, Hz. Muhammed'dir (el-Keşşâf, IV, 154).

ayrı, uzak ve çeşitli olan yollara benzetiliyor: "O hareli yollara sahip gök hakkı için, hakikat siz katî ihtilafa düşen bir söz içindesiniz" (Zâriyât, 7-8).[1] Kurân onların dediklerinden hiçbiri değildir. O, bizzat Allah'ın kelamıdır ve kimse de O'nun bir benzerini yapamaz: "De ki: 'Andolsun ins ü cin şu Kurân'ın benzerini (meydana) getirmek için bir araya toplansa, bir diğerine yardımcı da olsalar, yine O'nun bezerini getiremezler" (İsra, 88). Onların arasında arabların en fasîhi, belâğat ve fesahat erbabı olmasına rağmen O'nun bir benzerini meydana getirememişlerdir.[2]

Daha sonra Allah Teâlâ, kavmi tarafından karşılaştığı bu yalanlama karşısında üzülmemesi için Rasulünü tesellî ediyor, Ulu'l-Azmin sabrettiği gibi sabretmesini emrediyor, kendisine nusret ve zafer va'dedip, nihayet bunca eza ve yalanlamadan sora en mutlu âkıbetin O'na nasîb olacağını söylüyor.[3] Böylece, bu işin yalnız O'na has olmadığını, kendisinden önceki büyük peygamberlere de aynı şeylerin yapıldığını, tesellî üslûbuyla Rasûlüne söylüyor.[4]

9) Mü'minler'in Sınanacağı

Allah Teâlâ mü'minleri, mallarıyla, canlarıyla, nefisleriyle (Âl-i İmrân, 186; Maide, 94) sınayacağını, cihad ve bunlar gibi şeylerle mutlaka deneyeceğini, bu uğurda Ehl-i Kitab ve müşriklerden eza cefa görüp, kötü sözler işiteceklerini (Âl-i İmrân, 186), tesellî sadedinde onlara haber vermektedir. Verilen haberlerin peşinden hemen sabır takviyesi gelmektedir. Çünkü, mü'min dinî kudretine göre imtihan edilir; kim dininde sebat ve azim sahibi ise daha çok imtihana mübtelâ olur.[5] Ve eğer yolunda ölünür ise dönüş, O'nadır: "Eğer Allah yolunda öldürülür veya ölürseniz,

---

[1] el-Beydâvî, II, 230.

[2] A. e., I, 295.

[3] İbnu Kesîr, II, 130. İlgili ayetler için bkz. Ra'd, 32; Enbiyâ, 41; En'âm, 10, 34; Mülk, 18; Hicr, 80.

[4] 'Alûsî, XIV, 159.

[5] İbnu Kesîr, I, 435.

andolsun ki, Allah katından olan mağfiret ve rahmet, topladıkları şeyden daha hayırlıdır" (Âl-i İmrân, 157). Buna göre, Allah yolunda katl olunmak veya ölmek Allah'ın rahmet, mağfiret ve rızasına nail olmaya vesiledir. Bu ise dünyada kalmaktan ve onun bütün geçici metâından daha hayırlıdır. Bu ayetle mü'minler cihada teşvik ve bu uğurda birbirleriyle yarışa da'vet ediliyorlar.[1] Bir sonraki ayette ise, ister ölüm, ister katl halinde olsun, hepsinin toplanacağı yerin Allah'ın huzuru olduğu ifade ediliyor: "Eğer öldürülür veya ölürseniz, andolsun ki, Allah'ın huzurunda toplanacaksınız (Âl-i İmrân, 158). Onlar bu imtihanın şartlarına katlanabilirlerse, mutlak surette yardıma mazhar olacaklardır. Yakînî îmanlarını devam ettirdikleri sürece de Allah onlara yardım etmiştir: "Andolsun ki Allah birçok (savaş) yerler(in)de ve Huneyn gününde size yardım etmiştir" (Tevbe, 25. Krş. Âl-i İmrân, 123). Nihayet bu minval üzere sebat ettiklerinde galibiyet onların olacaktır. Çünkü: "Allah şöyle hükmetmiştir: 'Andolsun ki, Ben galib geleceğim, peygamberim de!. Şüphesiz Allah yegane kuvvet sahibidir, mutlak galibdir" (Mücadile, 21).

Allah Teâlâ mü'minleri, sahip oldukları her şeyle sınayacağına kasem etmiş, imânî salabetlerini muhafaza edip ileri götürdükleri sürece de, bu mutlu sona erişeceklerini belirtmiştir.

10) Tevhîde Da'vet

Müşrik arabları şirke düşüren; Allah'a başka şeyleri eş koşmaları, O'na yakın olabilmek için aracı kabul ettikleri putlara, sanemlere ibadet etmeleridir. Bunlar âlemi yaratanın, rızıklandıranın, idare edenin, onlara fayda ve zarar verebilecek olanın, Tek olduğunda, O'ndan başka Rezzak, Yaratıcı, Müdebbir olmadığında ittifak etmekle beraber, putlara da, Allah'a ibadet ettikleri gibi ve sırf O'na yaklaşabilmek gayesiyle ibadet etmenin gereğine de inanıyorlardı; fakat çeşitli şekilerde. Meselâ bir grup: Aracısız Allah'a

[1] 'Alûsî, IV, 104.

ibadet etmeye ehil değiliz, bu bakımdan bizi O'na yaklaştırsın diye putlara ibadet ediyoruz, derken (bkz. Zümer, 3); bir kısmı ise: Melekler Allah katında şeref sahibi varlıklardır. Onları ma'bûd edindik ki, bizi Allah'a yaklaştırsınlar, demektedir. Bir başkası ise: -Allah'a ibadette Kâ'be kıble edinildiği gibi, putları da böylece O'na ibadette kıble edindik demektedir.[1]

Kurân-ı Kerîm'de Zümer 38; Ankebût 61, 63; Lokman 25; Zuhruf 9, 87. ayetlerde bu husus konu edilmektedir:

"Andolsun onlara: 'O gökleri, o yeri kim yarattı?' diye sorarsan, muhakkak "Allah" diyecekler..." (Zümer, 38). Bu ayette görüldüğü, diğer ayetlerde de görüleceği gibi, onlara "Bütün eşyanın yaratıcısı kim?" diye sorulduğunda, hiçbir şeyi katmaksızın: "Allah" diyorlar, fakat bununla beraber hiçbir şeye malik olmayan, kimseye ne faydası ne de zararı dokunan ortaklar îcad edip, bunlarla birlikte Alah'a ibadet ediyorlardı. Bu ise akıl yoksunluğunun ve cehaletin zirvesidir. Bunun içindir ki, Allah: "O halde nasıl çevrilip, döndürülüyorsunuz" (Ankebût, 61) buyurmaktadır.[2] Hatta kendilerini yaratanın bile Allah olduğunu söylemelerine rağmen, bundan vazgeçmezler: "Andolsun ki, kendilerini kimin yarattığını onlara sorarsan elbette: "Allah" derler" (Zuhruf, 87). Onların bu inançlarına karşın Allah, gerçek olanını şöyle ifade eder: De ki, O (Allah) tek ilahtır. Ve muhakkak Ben, sizin şirk koştuklarınızdan uzağım" (En'am, 19).

Allah bu ve buna benzer buyruklarıyla onların bu da'vasını kökünden iptal ediyor ve onları, Allah'ı bir olarak tanımaya ve de yalnız O'na ibadete çağırıyor.

[1] Şükrî 'Alûsî el-Bağdadî, **Bulûğu'l-Ereb fî Ma'rifet-i Ahvali'l-Arab**, II, 197.

[2] İbnu Kesîr, III, 451; IV, 136.

11) Hz. Muhammed'in Cebraîl'i Gördüğü

Kurân-ı Kerîm'de Allah, iki ayette, Hz. Peygamber (s.a.v.)'in Cebraîl'i gördüğünü, kasemle, ifade eder. Birinci ayet Tekvîr 23. ayettir: "Andolsun ki O (arkadaşınız), onu apaçık ufukta görmüştür". Hz. Peygamber'in bu, Cebraîl'i ilk görüşüdür. Necm 7. ayette de bu konuya değinilir.[1] Cebraîl'i sema ile yer arasını dolduran bir kürsü üzerinde, Allah'ın kendisini yarattığı aslî suretinde görmüştür.[2] "الافق المبين" :"apaçık ufuk.." ise, güneşin en yüksek doğuş yeridir.[3]

Ayetteki (Tekvîr, 23)" رآه " cümlesinde bulunan mansub zamirin Cebraîl (a.s.)'e gittiğinde ihtilaf yoktur. Şu var ki, Necm 13. ayetteki mansub zamirin Cebraîl'e gittiği hususunda ihtilaf edilmiştir: "Andolsun ki, onu diğer bir defada Sidretü'l-Müntehâ'nın yanında gördü O." Yani Peygamber, Cebraîl'i, Allah'ın kendisini yarattığı aslî surette gördü.[4] Bazılarına göre " دنا فتدلى " (Necm, 8) ile " أوحى " fiillerindeki fâil zamirlerle " رآه " fiilindeki mansub zamir, Allah'a aittir. Buna da Buharî'deki Şureyk b. Abdillah tarîkiyle gelen Enes hadîsindeki haberi şahid getirirler... Böyle bir tefsirle, Hz. Peygamber'in, Allah Teâlâ'yı gördüğünü kabul edenler istidlal etmişlerdir. Ümmetin alimi (Hibrü'l-Ümme) olan İbnu 'Abbâs gibi: " ...Sonra O'nu ancak Allah'ın bilebileceği yere yükseltti. Derken Sidretü'l-Müntehâ'ya geldi. Ve kahr-u izzet sahibi olan Allah yaklaştı ve tenezzül buyurdu... O'ndan iki yaylık veya daha az uzak olan mesafede bulunuyordu. Allah O'na vahyetti. O'na vahyolunanlar arasında elli vakitlik namaz da bulunuyordu.[5] Hasan el-Basrî de Allah'a yemin

---

1 **A. e.**, IV, 480.
2 'Alûsî, XXX, 60.
3 **el-Keşşâf**, IV, 225.
4 'Alûsî, XXVII, 50; İbnu Kesîr, IV, 251.
5 'Alûsî, XXVII, 52. Hadis için bkz. Buharî, Tevhîd, 37.

ederek, Hz. Muhammed'in Rabbi'ni gördüğünü söyler ve, Allah'ın Hz. Muhammed'e yaklaşmasını, Rabbı katındaki mevkiinin yüceliği ile tefsîr eder.[1] Mesrûk der ki: Aişe (r.a.)'ye sordum: "Ey mü'minlerin anası, Muhammed Rabbını gördü mü? Cevap verdi: Sübhânallah! Söylediğin şey saçlarımı diken diken etti. Üç şey var ki onlar nerede sen nerede? Onlardan sana kim bahsederse yalan söylemiştir: Kim Muhammed Rabbını gördü derse yalan söylemiştir." Sonra şu ayeti okudu: "O'na gözler erişmez. O ise bütün gözleri ihata eder" (En'am, 103).[2] İbnu'l-'Arabî'nin beyanına göre: "Arablar bir şeyi yadırgadıkları zaman; "Saçım diken diken oldu, derim ürperdi, nefsim tiksindi" gibi ifadeler kullanmaktadırlar.[3] Yine Mesrûk'tan gelen habere göre o, bu ayet hakkında Hz. Aişe'ye sorar, O da şu cevabı verir: "Bu ayet hakkında Peygamber'e ilk sonra benim. Bana Peygamber, onun Cibrîl olduğunu, aslî suretiyle iki defa gördüğünü ve varlığının yerle gök arasını tutuğunu, söyledi.[4]

Hz. Peygamber'in cevabında açıkça görülmektedir ki, " رآه " daki mefûl zamiri Allah'a râci değildir, bilakis Cibrîl'e râcidir. Rivayetlerin neticesi şudur: Zikredilen ayetle Hz. Peygamber'in Rabbını gördüğüne delil getirmek, doğru değildir. Çünkü zamirin mercii Allah değil, Cebraîl'dir.[5]

Necm 18. ayette ise Hz. Peygamber'in büyük ayetler gördüğü anlatılmaktadır: "Andolsun ki O, Rabbının en büyük ayetlerinden bir kısmını görmüştür". Mi'rac gecesinde Allah Teâlâ'nın mülkî ve melekûtî ayetlerini görmüştür. İbnu Mes'ud ayet hakkında: "Cennette yeşil refrefi, ufku kaplamış olarak gördü" der.[6] Yapılması lazım gelen en uygun şey,

---

1 **A. e.**, a. y.
2 İbnu Kesîr, IV, 251.
3 Müslim, Nevevî Şerhi, III, 10.
4 İbnu Kesîr, IV, 252; 'Âlûsî, a. y.
5 'Alûsî, XXVII, 53.
6 **A. e.**, XXVII, 52.

ayetin delaletini daraltmamaktadır. Muhakkak ki Hz. Muhammed mi'rac gecesi sayılamayacak kadar ayet görmüştür.[1]

12) Ehl-i Kitab'ın Küfre Girdiği Konular

İslâm'ın zuhurunda ve sonraki devrelerde bu dinin en amansız düşmanı yahûdîler olmuştur. Tînetinin kendisine nakşettiği karakterle, her an İslâm'ı parçalamaya, içten çökertmeye çalışmışlardır. Aslında yahûdînin bütün tarih sahifesi, yüz karasıyla doludur. Gammazlama, iftira, bühtan onun baş özellikleridir. Kurân-ı Kerîm'de onlarla ilgili kısımlar iyice okunduğunda, mesele bütün açıklığıyla ortaya çıkar. Hristiyanlar ise, dine sonradan soktukları şeyler dışında Kurân'da pek saldırıya hedef olmamıştır. Hatta zaman zaman tefdîl bile edilmişlerdir. Kısaca Nasranî-Yahûdî ikilisinden, Nasranîler hakkında daha iyimser bir görüşe sahiptir Kurân... Maide 82 ayete bakalım: "İnsanların îman edenlere düşmanlık bakımından en şiddetlisini, andolsun ki, yahûdîlerle, müşrikleri (Allah'a eş koşanları) bulacaksın. Onların, îman edenlere sevgi bakımından daha yakınını da, andolsun, "Biz Nasranîleriz" diyenleri bulacaksın. Bunun sebebi şudur: Çünkü onların içinde keşişler, rahipler vardır. Şüphe yok ki onlar, büyüklenmek istemezler". Zahir şudur ki, yahûdîlerden murad umum ifade eder. İster Rasûlün huzurunda olan Medîne yahûdîsi olsun, ister olmasın, bunların hepsine şamildir. Ebû Hureyre'den rivayet edilmiştir ki, Hz. Peygamber (s.a.v.) buyurur: "Bir müslümanla başbaşa kalan hiçbir yahûdî yoktur ki, o müslümanı öldürmeyi hatırından geçirmemiş olsun (geçirmesin)."[2] Ayet-i kerimenin yahûdîlerle ilgili kısmında görüyoruz ki, yahûdîler Ehl-i Kitab'dan olmalarına rağmen, küfür, inkâr, inad ve tekzibleri yüzünden müşriklerle beraber zikredilmiş. Nasârâ için ise, daha yumuşak ve yakınlaştırıcı ifade kullanılmıştır. "اليهود" da olduğu gibi " النصارى " denilmemiştir.

---

[1] A. e., XXVII, 52

[2] 'Alûsî, VII, 2.

Sebebi ise, İslâm'ın hakikatine olan inançlarını izhar etmemiş olsalar bile, Ensaru'llah diye çağrılmalarıdır.

İbnu Münîr şöyle der: "Allah Teâlâ, birincilerin küfürdeki direnmelerini ve Hakka inkıyaddan imtina etmelerini ortaya koymak için " اليهود " demesine mukabil, " النصارى " dememiştir. Çünkü yahûdîlere: "Mukaddes arza girin, denildiğinde sen ve Rabbin git ve çarpışın" (Maide, 24) demişlerdir. Nasârâ'ya ise: "Allah'a (gidin yolda) benim yardımcılarım kim" denildiğinde, "Biz, dediler, Allah'ın yardımcılarıyız" (Âl-i İmran, 52; Saf, 14).[1] Burada onların yahûdîler gibi reddetmekte aşırı gitmediklerine dikkat çekilmiştir. Sonra onların kalpleri daha ince, dünyaya karşı hırsları daha az, ilme ve amele karşı alâkaları fazla, Hakk'ı anladıktan sonra O'nu kabûlden imtina etmezler. Veya, yahûdîler gibi, inad ehli olmayıp, tevazû sahibidirler. Bu ayetten şunu istidlal ediyoruz: Tevazû, ilme ve amele yönelmek, şehevî arzulardan yüz çevirmek övülecek şeydir. Velev ki, kâfirden sadır olsa bile![2] Bununla beraber Hz. İsa'ya ulûhiyet izafe etmeleri, Kurân'ın onlara "küfr damgasına yetmiştir: "Hakikat, Allah Meryem oğlu Mesîh'in kendisidir" diyenler andolsun ki, kâfir olmuşlardır" (Maide, 17). Meşhur olan görüşe göre, bunu söyleyenler, Allah'ın bir insanın bedenine veya rûhuna hulûl ettiğini iddia eden Ya'kûbîler'dir. Nitekim Muhammed b. Ka'b el-Kurazî'den şöyle rivayet edildi: "İsa (a.s.) ref' olununca Benî İsraîl alimlerinden bir cemaat toplandı. Dediler ki, İsa hakkında ne dersiniz? İçlerinden birisi: "Allah'tan başka ölüleri dirilten bir kişi tanıyor musunuz? diye sordu. "Hayır" dediler. Tekrar sordu: "Allah'tan başka körlüğü ve çiçek hastalığını iyileştiren birisini tanıyor musunuz? Tekrar "Hayır", dediler, böyle vasfı olan da ancak Allah'tır diye ilave ettiler. Yani, Ulûhiyyetin

---

[1] A. e., a. y.

[2] el-Beydâvî, I, 126.

hakikati, -Hz İsa'yı kasdederek-, O'ndadır."[1] İznik Konsili tarafından düzenlenen "amentü (crédo)" halen Hristiyanlıkta yürürlükte olan ve aynen tekrarlanan inancı şöyle ifade eder: O, Tanrı'dır, Tanrı'dan doğmuştur; Nurdur nurdan doğmuştur; gerçek Tanrıdır, gerçek Tanrı'dan doğmuştur. Baba ile aynı mahiyetten olarak doğmuştur, yaratılmamıştır."[2] Maide 72. ayette de aynı şey söylenildikten sonra, Hz. İsa'nın Benî İsraîl'e dedikleri nakledîliyor: "...Mesîh şöyle demişti: Ey İsraîl oğulları, benim de Rabbim, sizin de Rabbiniz olan Allah'a kulluk edin. Zira kim Allah'a eş katarsa, hiç şüphesiz, Allah ona cenneti haram kılar" (Maide, 72). Yani ben de sizin gibi bakılıp büyütülen bir kulum, öyleyse Yaratanıma ve Yaratıcınıza kulluk edin.[3] Allah Teâlâ böylece, Mesîh'in Allah olduğunu söyleyen Melkiyye, Ya'kûbiyye ve Nestûriyye gibi hristiyan fırkalarının küfre girdiğine hükmediyor. Oysa İsa (a.s.)'nın daha beşikte iken söylediği ilk söz "إنى عبد الله " (Ben Allah'ın kuluyum)" olmuştur, " إنى اناالله " veya " انا ابن الله " değil!.. Bilakis: "Ben Allah'ın kuluyum, Bana kitab verdi ve beni nebî kıldı" (Meryem, 30). Keza olgunluk devresinde de onlara aynı şeyleri söyledi, tek olan Allah'a ibadet etmelerini emretti.[4] Bir sonraki ayette <u>teslîs</u> akidesine inananlar tekfir ediliyor: "Allah hakikaten üçün biridir, diyenler andolsun kâfir olmuştur. Halbuki bir tek Tanrı'dan başka hiçbir tanrı yoktur. Eğer diyegeldikleri (bu sözden) vaz geçmezlerse, içlerinde o kâfir olanlara herhalde pek acıklı bir azab dokunacaktır" (Maide, 73).

Bu ayetten hareketle üç unsurdan ikisinin İsa ve annesi olduğu görüşü ileri atılmışsa da (Bkz. 'Alûsî, VI, 207), gerçek olan şu: Kurân'da teslîsin unsurları

---

[1] 'Alûsî, VI, 99.

[2] Doç. Dr. Suat Yıldırım, **Kur'an'da Ulûhiyyet**, s. 355 (**İntroduction á la foi catholique**, s. 112'den naklen).

[3] el-Beydâvî, I, 125.

[4] İbnu Kesir, II, 81.

hakkında açık bir beyana sahip değiliz. Yalnız şu var ki: "Sen insanlara beni ve annemi Allah'tan başka iki ilah edininiz dedin mi?" (Maide, 116) ayetinin delaletiyle, hristiyanların Hz. İsa ve annesi Meryem'i ilahlaştırdıklarını anlıyoruz. Fakat her ikisini teslîsin iki unsuru kabul ettiklerini söyleyemeyiz. Çünkü; Kurân'ın Meryem'i teslîsin bir unsuru saydığı kesin olarak varid değildir. Kurân Nisa, 171 ve Maide, 73 ayetlerinde, açıkça bir teslîsten bahseder. Ancak, şeklini ve bu üç unsurun neler olduğunu bildirmez. Maide 116'da ise Mesîh ve Meryem'in hristiyanlarca tanrı sayıldığını belirtir. Ancak ne var ki, Meryem'in tanrılaştırılması başka, teslîse dahil edilmesi çok daha başka bir şeydir...[1] Kurân, hristiyanların Hz. İsa'yı tanrılaştırdıklarını söylemekle beraber teslîs veya İsa'nın tabîatı hakkındaki bazı hristiyan toplulukların inançlarına da işaret edilmektedir. (...) Genel olarak hristiyanlardan bahsederken Kurân, İsa'yı tanrılaştırdıkları, bu yüzden gerçek tevhîdden uzaklaşıp şirke düştüklerini açıklar.[2] Şuna da dikkat edilmelidir ki: Kurân üçleme suretiyle kâfir olmayı Hristiyanlık dinine veya hristiyanların tamamına açıkça nisbet etmiyor. Başka yerlerde hristiyanlardan Nasârâ, Ehlu'l-Kitab diye bahsederken, "Allah, üçten biridir diyenler kâfir olmuştur" (Maide, 73; keza, Maide, 17, 72) diyerek, burada üçleme inancına sahip olanları mahkûm etmiştir.[3] Bazı hristiyanlar Kurân-ı Kerim'in, hristiyanlıktaki ulûhiyyet inancına dair bildirdiklerini, bilerek veya bilmeyerek, yanlış anlamakta ve Kurân'ın hristiyan inancını başka türlü gösterdiğini iddia ederek kendilerine, hâşâ, iftira ettiğini, haksız yere, ileri sürmektedirler. Onlara göre hristiyanlıktaki teslîs, üç müstakil tanrıdan meydana gelen üçlü bir <u>panteon</u> oluşturmamakta, buna mukabil, kendilerinin de ne olduğunu doğru dürüst anlatamayıp "hristiyan sırrı" demek mecburiyetinde kaldıkları garib bir teslîs

---

[1] **Kur'an'da Ulûhiyyet**, s. 353.

[2] **A. e.**, s. 357-358

[3] **A. e.**, s. 357.

anlayışı teşkil etmektedir. Onlara kalsa, Kurân hristiyanların üç müstakil tanrıya inandıklarını iddia etmektedir.[1] Halbuki Kurân-ı Kerîm, teslîsin mahiyyeti ve icraatının nasıl olduğu hakkında bilgi vermemekte, sadece saf tevhîd inancına şirk- karıştırdığı katî olan "üç deme"ye son vermelerini istemektedir (bkz. Nisa, 171).

Görüldüğü gibi Kurân hristiyanlığı olduğundan başka türlü göstermiş değildir; bilakis, bazı hristiyanlar Kurân'ın kendileriyle ilgili naslarını asıl manalarından saptırmışlardır.

Bununla murad, Yahûdîler'in; "Üzeyr Allah'ın oğludur; Nasrânîler'in de "Mesîh Allah'ın oğludur diyen ve Allah'ı üçüncü yapan sözleridir" denimişse de, uzak ihtimaldir. Doğrusu, bu sözün "Ekânim-i Selâse"ye inanan Nasârâ hakkında olduğudur.[2] Allah Teâlâ "...Tek Tanrı'dan başka hiçbir tanrı yoktur" kavl-i şerifiyle de kâinatta, bütün mevcûdâtı yaratması itibariyle ibadete müstehak, vahdaniyetle vasfedilmiş ve ortaklık kabûlünden de müteâl olan tek ilah olduğunu ifade ediyor.[3] Bundan sonra da, Mesîh b. Meryem'in hakikatini açıklıyor: "Meryem oğlu Mesîh, ancak bir peygamberdir. Kendisinden önce (de) peygamberler geçmiştir" (Maide, 75). Ulûhiyyete aykırı olan şeyle vasfedildiğini haber veren peygamberin sıfatı, peygamberlerin gelip geçmesi, O'nun da gelip geçeceğini (fani olduğunu) ifade etmektedir. Bu ise onun hakkında ulûhiyetin imkânsızlığını gerektirmektedir. Yani, Mesîh de geçen diğer peygamberler gibi bir peygamberdir. Sadece, Allah O'na has, bazı mu'cizeler vermiştir.[4]

Hz. İsa'yı Allah'ın oğlu saymanın dehşeti dağlara, taşlara ve semavata bile sinmiş gibidir: "Dediler ki: 'Çok esirgeyici (Allah) bir evlât edindi!' Andolsun ki, siz pek çirkin iş yaptınız. Onlar o çok

[1] Robert Caspar, **Cours de Théologie Musulmane**, Rome-1974, s. 38.
[2] İbnu Kesîr, II, 81.
[3] el-Beydâvî, I, 125.
[4] 'Alûsî, VI, 208.

esirgeyici (Allah'a) bir evlât iddia ettiler diye, bu sözden dolayı nerede ise gökler parçalanacak, yer yarılacak, dağlar dağılıp çökecekti" (Meryem, 89). Siyakın " لقد جئتم شيئا إدا " diye gaybdan hitaba geçmesi (el-iltifât), Allah'ın kızgınlığının şiddetini göstermeye yeter.[1]

Hz. İsa'nın hakiki şahsiyetine mutlaka her Ehl-i Kitab'ın inanacağı hususundaki ayet ise oldukça müşkildir: Ehl-i Kitab, hiçbiri hariç olmamak üzere, ölümünden evvel, andolsun O'na (İsa'ya) mutlaka iman edecek, O da kıyamet günü kendi aleyhlerine şahid olacaktır" (Nisa, 159). Buradaki ihtilâf " قبل موته " :"Onun ölümünden evvel" ibaresindeki zamirin kime raci olduğu hususundadır. İbnu 'Abbâs, Hasan el-Basrî, Katâde ve İbnu Zeyd'den rivayet edildiğine göre zamir Hz. İsa'ya racidir. Buna göre mana şöyle olur: "Hz. İsa'nın nüzûlü esnasında muvahhidînden olan bütün Ehl-i Kitab, mutlaka O'na, ikinci ölümünden önce inananacaklar ve bütün dinler tek din olacaktır.[2] Başka bir kavle göre zamir Ehl-i Kitab'a aittir. Buna göre ise mana şöyle olur: Her yahûdî veya nasrânî, ölümünden önce, İsa (a.s.)'nın bir ilah değil de Allah'ın kulu ve Rasûlü olduğuna inanacaktır.[3] Fakat en sağlam görüş birincisidir. Yani; Ehl-i Kitab'ın tamamı, kimse müstesna olmamak üzere, Hz. İsa indiğinde, O'nun ölümünden önce O'na îman edecek.[4] Kıyamet gününde ise, kendisini yalanladılar diye, yahûdîler; Allah'ın oğlu olduğunu iddia ettiler diye de hristiyanlar aleyhinde şahidlik yapacaktır.[5]

[1] **A. e.**, XVI, 139; el-Beydâvî, II, 20.
[2] **A. e.**, VI, 13; **el-Keşşâf**, I, 581.
[3] **el-Keşşâf**, I, 580; el-Beydâvî, I, 208.
[4] İbnu Kesîr, I, 577 (geniş bilgi için bkz, **A. e.**, I, 577-584).
[5] **el-Keşşâf**, I, 581.

Sonuç

"Aksâmu'l-Kurân" adlı seminer konusunu işlemekle görmüş oluyoruz ki, Allah Teâlâ kullarına bir takım hakikatleri iletirken monoton bir üslûbun dışında çok çeşitli ve şaşırtıcı şekiller isti'mal etmiştir. Yemin etme keyfiyyetinin beşerî zaaftan dolayı bir yemin etmeyle ilgisi olamayacağını ifade ederek:

a) Allah'ın çeşitli varlıklara yemin etmesinin, ya onlardaki bir ibrete dikkat çekme veya,

b) Onların bazı yönlerden üstünlüğüne, şerefine işaret etme,

c) Veyahutta, bunların dışında, bu hususun Kurân'a has bir üslûb özelliği olarak ortaya çıkmasıyla.. izah edilebileceğini anlamış oluyoruz.

Allah'ın yemin etmesinin yanında, insanların yeminlerinin bile Kurân'a yansıdığını görmekteyiz. Kurân onların yeminlerini tabîi seyri içinde nakletmektedir. Bu; yeminin bir konuyu, hakikati, gerçeği ifade etmede önemli bir katkısı olduğundandır.

Allah Teâlâ kendi mahlûkuna kasem etmiştir. Yalnız Zâriyât 3. ayette " فالجاريات يسرا "nın bazı tefsirlerde "gemiler" diye tefsir edilmesi, Allah'ın masnûât-ı beşere kasem edip etmeyeceği sorusunu doğurabilir. Ancak bazı tefsirlerde (el-Beydâvî, II, 229; Tefsîru'l-Kebîr, XXVIII. 195), bunun yıldızlar ve rüzgârlar diye de açıklandığını görmekteyiz. Bu tefsîre göre Allah, masnûât-ı beşere değil kudretinin alâmeti olan kendi mahlûkuna kasem etmiş oluyor.

Bizleri bilhassa birinci derecede alâkadar eden, kasemin cevabı sayılan ve bir hakikatı veya gerçeği anlatan kısımlardır. Kasem zaten bunları takviye etmek, kuvvetlendirmek için gelmektedir. Kasemle te'kid edilen konular çeşitlidir. Bazen tevhid te'kid edilmiş, bazen risalet, bazen insanın yaratılışı, göklerin yerlerin yaratılışı, bazen insanın tîneti kasemle te'yid edilmiştir.

Allah'ın niçin kasem ettiği sorusuna beşerî idrak çerçevesinde, farkına varabildiğimiz karîneler yoluyla cevap verebiliriz. Meselâ: Allah, ister kendi zatına, ister mahlûkuna yemin etmiş olsun, mutlaka Zat-ı Zü'l-Celal'e andedilmiş oluyor. Veya bazı varlıklara, ya şereflerinden dolayı veya faidelerinden dolayı kasem edilmiştir.

Hülasa olarak: Kurân'daki kasemleri Kurân'a has bir özellik ve i'cazı keyfiyetinden kabul etmek lazımdır. Bu yönüyle ne kadar müessir olduğunu Zâriyât 23. ayeti işiten arabın tavrında bulmaktayız.

Bibliyografya

1- 'Alûsî, Ebû'l-Fadl Şihâbu'd-Din es-Seyyid Mahmûd (ö. 1270/1854); **Rûhu'l-Meânî fî Tefsîri'l-Kurâni'l-'Azîm ve's-Seb'i'l-Mesânî.** 1-30 cilt, Beyrut, tarihsiz.

2- el'Âlûsî, Mahmûd Şükrî, **Bülûğu'l-Ereb fî Ma'rifet-i Ahvâli'l-Arab,** 3. baskı, Mısır, ts.

3- el-Antâkî, Muhammed; **el-Minhâc fi'l-Kavâidi ve'l-I'râb,** Beyrut, tarihsiz.

4- el-Beydâvî, el-Kâdî Nâsıru'd-Din Ebû Sa'îd 'Abdullah b. 'Ömer eş-Şirâzî (ö. 791/1389); **Envâru't-Tenzîl ve Esrâru't-Te'vîl,** 1-2 cilt, Mısır-1955.

5- Caspar, Robert, **Cours de The'ologie Musulmane,** Roma-1974.

6- Cerrahoğlu, Prof. Dr. İsmâîl; **Tefsîr Usûlü,** Ankara-1976.

7- Çantay, Hasan Basri (ö. 1376/1956); **Kurân-ı Hakîm ve Meâl-i Kerîm,** 1-3 cilt, İstanbul-1969.

8- el-Eşmûnî, Ahmed b. Muhammed b. 'Abdu'l-Kerîm; **Menâru'l-Hüdâ fî Beyâni'l-Vakfı ve'l-İbtidâ,** Mısır-1973.

9- el-Hadîdî, Mustafa Muhammed, "İtticâhâtu't-Tefsîr fi'l-Asri'l-Hadîs", **Buhûs İslâmiyye**

10- İbn Fâris, Ebû Huseyn Ahmed, **Mu'cemu Mekâyîsi'l-Luğa,**

11- İbnu Hâleveyh, Ebû 'Abdi'llah el-Hüseyn b. Ahmed (ö. 370/980); **Kitabu I'râbi Selâsîne Sûre Mine'l-Kurân,** Mısır-1941.

12- **İbn** Hanbel, Ahed, **Müsned,** Beyrut, ts.

13- İbnu Hişâm, Cemâlü'd-Dîn b. Yûsuf b. Ahmed b. 'Abdi'llah (ö. 761/1360); **Muğnî'l-Lebîb 'an Kutubi'l-E'ârîb,** 1-2 cilt, tarihsiz.

14- İbn Hişâm, **es-Sîretu'n-Nebeviyye,** thk. Mustafa es-Sakkâ, İbrahîm ey-Ebyârî ve Abdulhâfız Şelebî, Mısır, 1355/1936.

15- İbn Kayyim Cevziyye, **et-Tibyân fî Aksâmi'l-Kurân,** thk. Muhammed Şerîf Sukker, Dâr-u İhyâi'l-Ulûm, Beyrût, 1409/1988.

16- İbnu Kesîr, el-Hâfız 'İmâdü'd-Dîn Ebû'l-Fidâ İsmâîl (ö. 774/1372); **Tefsîru'l-Kurâni'l-'Azîm,** 1-4 cilt, Beyrut-1969.

17- İbnu Manzûr, Muhammed b. Mükerrem (ö. 711/1311); **Lisânu'l-'Arab,** 1-15 cilt, Beyrut-1955.

18- İbnu Sîde, Ebû'l-Huseyn 'Ali b. İsmâîl el-Endelûsî (ö. 458/1066); **el-Muhassas,** 1-5 cilt, Beyrut, tarihsiz.

19- el-İsfehanî, Râğıb, **el-Müfredat fî Garîbi'l-Kur'ân,** Beyrut, ts.

20- **İslâm Ansiklopedisi,** "kasem" Maddesi.

21- İzutsu. Dr. Toshihiko; **Kurân'da Allah ve İnsan,** çev. Doç. Dr. Süleyman Ateş, Ankara-1975.

22- el-Kastallânî, Ebu'l-Abbâs Ahmed, **İrşâdu's-Sârî li Şerh-i Sahîhi'l-Buharî,** 1304, Mtb. el-Kübra bi-Bûlâk, Mısır.

23- Kattân, Mennâ' Halîl; **Mebâhis fî 'Ulûmi'l-Kurân,** Beyrut-1973.

24- Kutub, Seyyid; **Kurân'da Edebî Tasvîr,** çev. Dr. Süleyman Ateş, Hilal Yayınları, 1969.

25- en-Nevevî, Ebû Zekeriyyâ Muhyiddin b. Şeref, **Sahîh-u Müslim bi Şerhi'n-Nevevî,** Mısır, ts.

26- er-Râzî, Fahruddin, **et-Tefsîru'l-Kebîr,** Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Tahran, ts.

27- Rızâ, eş-Şerîf; **Telhîsu'l-Beyân fî Mecâzâti'l-Kurân,** 1 cilt, Kahire-1955.

28- es-Salih, Subhî, **Mebâhis fî Ulûmi'l-Kur'ân,** Dâru'l-İlm li'l-Melâyîn, Beyrût, 1977.

29- es-Suyûtî, el-Hâfız Celâlü'd-Din 'Abdu'r-Rahmân (ö. 299/911); **el-Itkân fî 'Ulûmi'l-Kurân,** tahkik, Ebû'l-Fadl İbrâhim, 1-4 cilt, Mısır, tarihsiz.

30- Tahavî, **Muşkilu'l-Âsâr,** Dâr-u Sâdır, Beyrut, 1333 h.

31- Yazır, Elmalılı Hamdi (ö. 1361/1942); **Hak Dini Kurân Dili,** ikinci baskı, 1960.

32- Yıldırım, Suat, **Kurân'da Ulûhiyyet,** Kayıhan Yayınları, 1987.

33- ez-Zebîdî, **Tecrid-i Sarîh Tercemesi ve Şerhi**, D. İ. B. Yayınları, Ankara, 1976.

34- ez-Zebîdî, Muhibbu'd-Din Ebû'l-Feyz es-Seyyid Muhammed el-Murtazâ el-Huseyn el-Vâsıtî; **Tâcu'l-'Arûs**, Mısır-1888.

35- ez-Zemahşerî, Câru'llah Mahmûd b. 'Ömer (ö. 538/1143); **el-Keşşâf 'an Hakâıkı't-Tenzîl ve 'Uyûni'l-Akâvîl fî Vucûhi't-Te'vil**, 1-4 cilt, tarihsiz.

36- ez-Zerkeşî, Bedru'd-Din Muhammed b. 'Abd'llah (ö. 178/794); **el-Burhân fî 'Ulûmi'l-Kurân**, tahkik, Ebû'l-Fadl İbrâhim.

Yemin Olsun ki

aksamu'l- kur'an

Kur'an-ı Kerim'i gayesine uygun olarak anlayabilmek için tarihî bilginin yanısıra, bazı hususiyetlerin de aydınlatılması lazımdır. Bu cümleden olmak üzere, Kur'an'da geçen yemin ifadeleri, dikkat çekici ve ilgi uyandırıcıdır. Kur'an'ı okuyan kimse, yemin keyfiyeti hakkında daima, "Niçin, gayesi nedir?" gibi istifhamlar belirtebilir... Gayet açıktır ki, Kur'anî muhtevanın anlaşılabilir olması da Kur'an hakkındaki niçinlerin çözümlenmesine bağlıdır. Böyle bir düşünceyle, Kur'an'daki yeminleri konu alan bu çalışmayı yaptım...

Şunu belirtmek gerekir ki, usûl kitaplaında "Aksâmu'l-Kur'an" başlığı altında sunulmuş ve sınırlı bir çerçevede ele alınmış olan konu, benim bu araştırmamda biraz daha vüs'at kazanmıştır.

ISBN: 975-7849-43-X